UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Andrii Zaritskyi

Hledání domova ve stavu permanentní dočasnosti

Bakalářská práce

Vedoucí práce: PhDr. Dana Bittnerová, CSc.

Praha 2025

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem práci vypracoval samostatně. Všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 26. června 2025 .....

Poděkování

Děkuji paní doktorce Bittnerové, za trpělivost a každou věnovanou vteřinu.

Děkuji paní doktorce Košárkové za výuku českého jazyka.

Děkuji paní inženýrce Fil za to, že od začátku věřila, že celé studium zvládnu.

Abstrakt

Tato studie se zaměřuje na praktiky zabydlování a prožívání domova občany Ukrajiny, držiteli dočasné ochrany, kteří jsou ubytováni v hromadných zařízeních v Praze. Jejím cílem je prozkoumat, jak vnímají dočasnost svého pobytu a jaké strategie využívají k vytváření osobního zázemí a pocitu domova. Klíčové výzkumné otázky se soustředí na to, jak tito lidé prožívají a reflektují zabydlování v kontextu svého dočasného ubytování, jaké praktiky považují za zásadní pro pocit stability a jakými způsoby si budují dočasné domovy v novém prostředí. Studie zároveň analyzuje klíčové prvky ovlivňující (ne)přijetí nového prostředí jako domova a poskytuje vhled do jejich každodenních zkušeností i reflexí spojených s hledáním stability a adaptací na život v České republice.

Klíčová slova: migrace, uprchlíci, domov, bydlení, zabydlování.

Abstract

The present thesis focuses on the practices of homemaking and the experiences of dwelling among Ukrainian refugees holding temporary protection status who reside in collective accommodation facilities in Prague. The study explores how individuals perceive the temporariness of their stay and the strategies they adopt to establish a sense of stability and familiarity. The key research questions examine how refugees experience and reflect on homemaking in the context of temporary housing, which practices they consider essential for a sense of stability, and how they construct provisional homes in a new environment. The thesis also analyses the key factors influencing the (non-)acceptance of the host environment as home, and provides insight into the everyday experiences of refugees, as well as their reflections on the search for stability and adaptation to life in the Czech Republic.

Keywords: migration, refugees, home, housing, homemaking, dwelling.

Obsah

1. Úvod 9
2. Kontext 10
2.1. Situace uprchlíků z Ukrajiny v České republice 10
2.2. Vývoj situace s bydlením ukrajinských uprchlíků v České republice ve vztahu k legislativě Lex Ukrajina 12
2.3. Vývoj situace s bydlením ukrajinských uprchlíků v České republice na základě kvantitativních šetření 14
2 Teoretická část 18
2.1 Domov 18
2.1.1 Domov jako konceptuální rámec 19
2.1.2 Domov jako místo existenciálního ukotveni 19
2.1.3 Kritická studia domova 20
2.1.4 Domov jako mnohovrstevnatý koncept 20
2.2 Domov v kontextu migrace 22
2.2.1 Zabydlování, *„homemaking“* 22
2.2.2 Transnacionální podoba domova 23
2.2.3 Deteritorializovana podoba domova 23
2.3 Uprchlici a domov 24
2.3.1 Liminalita a domov 25
2.3.2 Domov, migrace a politiky 26
2.4 Domov v podmínkách dlouhodobého vysídlení 26
2.4.1 „home“ 26
2.4.2 „Home“ 27
2.4.3 „HOME“ 27
2.5 Výzkumné otázky 27
3 Metodologie 29
3.1.1 Vzorek a terén 29
3.1.2 Získáni informátorů 31
3.2 Metody konstrukce dat 33
3.2.1 Polostrukturované rozhovory 33
3.2.2 Neformální rozhovory 34
3.2.3 Go-along 35
3.2.4 Doplňkové metody 35

3.4 Analýza dat 35
3.5 Pozicionalita a reflexivita 37
3.6 Etické aspekty výzkumu 38
3.6.1 Anonymita 39
3.6.2 Etická dilemata 39
3.6.3 Vztah s informátory 40
3.7 Prezentace analýzy dat 40
4 Analýza 41
4.1 Úvod 41
4.2 „HOME“: institucionální a politický rámec domova 42
4.2.1 Válka jako strukturální hybatel mobility 43
4.2.2 Nejistota 48
4.2.3 „HOME“ résumé 57
4.3 „Home“ 58
4.3.1 „Opravdový domov“ 59
4.3.2 Replikace „opravdové domova z imaginaci a vzpomínek 65
4.3.3 „Home“ résumé 72
4.4 „home“ 73
4.4.1 Dočasnost versus každodennost 73
4.4.2 Domov v kapse 81
5 Závěr 83
6 Literatura a zdroje 86
7 Přílohy 97
7.1 Příloha č. 1: Seznam informátorů 97
7.2 Příloha č. 2: Plán polostrukturovaného rozhovoru 97

1. Úvod

Současný svět výrazně ovlivňují jevy spojené s globální migrací a nuceným opouštěním domova. Světová zpráva o migraci z roku 2024 (International Organization for Migration, 2024) zdůrazňuje, že tyto přesuny lidí způsobují rozsáhlé demografické, ekonomické, společenské, geopolitické, environmentální a technologické proměny. V posledních dvou letech se navíc tyto celosvětové změny ještě více urychlily a prohloubily. Jedním ze zásadních momentů byla invaze Ruské federace na území Ukrajiny dne 24. února 2022. Důsledky ozbrojeného konfliktu se přitom neomezily jen na Ukrajinu a Evropu, ale zasáhly i širší mezinárodní prostředí. Týkaly se světové potravinové a energetické bezpečnosti, podoby mezinárodního práva, vojenství a možností společného postupu mezi státy. Vedle válečného konfliktu na Ukrajině přetrvává také masivní vysídlování dalších milionů lidí v důsledku dalších válečných sporů v Palestině, Sýrii, Jemenu, Středoafrické republice, Demokratické republice Kongo, Súdánu, Etiopii či Myanmaru (International Organization for Migration, 2024).

Tato bakalářská práce se zaměřuje na migrační vlnu z Ukrajiny vyvolanou vojenskou invazí dne 24. února 2022. Hlavním cílem je analyzovat zkušenosti uprchlíků z Ukrajiny, přičemž tímto označením v této části bakalářské práce se rozumí osoby, občany Ukrajiny, kterým bylo v souvislosti s válkou na Ukrajině uděleno pobytové oprávnění na území České republiky, nejprve dlouhodobé vízum za účelem strpění a od 22. března 2022 dočasná ochrana. Podle zákona č. 65/2022 Sb. se za osoby s dočasnou ochranou považují i držitelé předchozího víza (vízum za účelem strpění), přičemž nejde výhradně o osoby s ukrajinským občanstvím (Ministerstvo vnitra České republiky, 2022; Ministerstvo vnitra České republiky, 2025).

Můj kvalitativní výzkum, založený na metodě polostrukturovaných rozhovorů, se zaměřuje na skupinu uprchlíků, kteří nebydlí v rodinných domech či bytech, ale v ubytovacích zařízeních. Pro tento typ bydlení se někdy také používá označení „nebytové bydlení“. Život v těchto podmínkách s sebou přináší specifické výzvy, které zásadně ovlivňují schopnost jedince „zabydlet se“ a prožívat pocit domova. Konkrétně se jedná o ubytovny, hotely a koleje. Právě těmto formám ubytování a jejich dopadům se podrobněji věnují následující kapitoly této bakalářské práce (srov. Blunt & Dowling, 2022).

Tato práce se zabývá následujícími otázkami: jak uprchlíci vnímají své zabydlování, jak reflektují dočasnost pobytu a jak se proměňuje jejich vztah k domovu. Zvláštní pozornost je věnována tomu, jak si uprchlíci konstruují domov v novém prostředí, jak vnímají dočasnost

svého ubytování, jaké strategie považují za klíčové pro dosažení stability, a překážkám, na něž při snaze o vytvoření nového domova narážejí.

Bakalářská práce rovněž zkoumá roli osobních a komunitních strategií, které uprchlíkům pomáhají vytvořit si provizorní domov. Zároveň identifikuje faktory ovlivňující přijetí nového prostředí jako domova a přibližuje každodenní zkušenosti uprchlíků, zejména jejich úsilí o nalezení bezpečí a stability v českém kontextu.

Uprchlíci z Ukrajiny představují skupinu, která se v České republice stala nejen častým tématem veřejných diskusí a mediálních debat, ale také podnětem k rostoucímu zájmu o migrační a uprchlickou problematiku ve vědeckém prostředí (Akademie věd České republiky, 2023). V této souvislosti vzniká celá řada odborných studií a vědeckých článků, a to nejen v oblasti antropologie, ale také sociologie a sociální geografie, jež se zaměřují na různé aspekty problematiky spojené s migrační vlnou uprchlíků z Ukrajiny.

Dosavadní výzkumy se věnují například postavení uprchlíků z Ukrajiny v České republice na trhu práce (Macková, Medová, Frličková, Jirka, 2024), jejich životním zkušenostem (Novotný, Levkova, Drbohlav, 2024) nebo otázkám spojeným se vzděláváním (Bittnerová, 2024).

Tato práce se snaží přispět k dané diskuzi zaměřením na zabydlování ukrajinských uprchlíků v České republice, na jejich vnímání a utváření domova v novém prostředí a na reflexi jejich postavení v české společnosti.

2. Kontext

Ruská invaze na Ukrajinu vedla k masové migraci, při níž několik milionů občanů Ukrajiny opustilo válkou zasažené území. Tato migrační vlna, která započala koncem února 2022, směřovala do různých částí světa, především do evropských zemí, včetně České republiky (Ministerstvo vnitra České republiky, 2022a; International Organization for Migration, 2024).

2.1. Situace uprchlíků z Ukrajiny v České republice

Podle čtvrtletní zprávy Ministerstva vnitra o migraci (2024a) došlo v posledních letech k výraznému nárůstu počtu cizinců na území České republiky, a to zejména v důsledku udělování dočasné ochrany osobám prchajícím před ruskou vojenskou agresí na Ukrajině. K datu 6. října 2024 bylo v České republice evidováno celkem 379 806 aktivních registrací dočasné ochrany. Od začátku konfliktu, tedy od 24. února 2022, do 6. října 2024 bylo vydáno

celkem 651 457 dočasných ochran. Česká republika se dlouhodobě řadí mezi členské státy Evropské unie, které v přepočtu na obyvatele přijaly nejvíce uprchlíků z Ukrajiny. V září 2024 bylo na území České republiky přibližně 35 ukrajinských uprchlíků na 1000 obyvatel, což představuje přibližně 3,5 % celkové populace. Zároveň je však třeba zdůraznit, že celkový počet uprchlíků z Ukrajiny v České republice je dynamický. Uprchlíci do České republiky přicházejí a zase odcházejí, mnozí zde proto nezůstávají trvale. Pro řadu z nich byla Česká republika především dočasným místem pobytu, o čemž svědčí i zmíněná čísla. Rozdíl mezi počtem vydaných dočasných ochran a počtem aktuálně platných registrací dokládá, že část uprchlíků pokračovala dále do jiných zemí, nebo se vrátila na Ukrajinu. Česká republika tak pro mnohé nepředstavuje konečný cíl, nýbrž přechodnou zastávku. Pouze část příchozích se zde rozhoduje usadit dlouhodobě (Ministerstvo vnitra České republiky, 2024a; Ministerstvo vnitra České republiky, 2024b).

Dne 4. března 2022 Rada Evropské unie reagovala na migrační vlnu z Ukrajiny aktivací směrnice o dočasné ochraně, která umožňuje rychlou a koordinovanou reakci na hromadný příchod uprchlíků. Tato směrnice stanoví minimální normy pro poskytování dočasné ochrany a opatření k zajištění rovnováhy mezi členskými státy EU při sdílení zátěže spojené s přijetím uprchlíků. Jejím cílem je poskytnout okamžitou právní ochranu a základní práva, jako je přístup k zaměstnání, vzdělávání, zdravotní péči a sociálním službám, aniž by uprchlíci museli procházet zdlouhavým azylovým řízením. Na národní úrovni je realizace této ochrany upravena příslušnými legislativními opatřeními (Rada Evropské unie, 2025; European Commission, 2022).

V reakci na migrační krizi a nutnost zvládnutí rozsáhlé uprchlické vlny vyhlásila vláda České republiky nouzový stav, který platil od 4. března 2022 do 30. června téhož roku (Dlubalová, 2022a, 2022b). Krátce po jeho vyhlášení se pobyt ukrajinských uprchlíků v České republice začal řídit speciální legislativou, která byla průběžně upravována v reakci na aktuální vývoj situace. Sbírka zákonů, známá jako Lex Ukrajina (č. 65/2022 Sb.) byla přijata 21. března 2022 a následně několikrát novelizována. Tento legislativní balíček slouží jako nástroj pro koordinovanou reakci státu na krizovou situaci. Stanovuje konkrétní opatření pro poskytování humanitární a ekonomické pomoci uprchlíkům, zajišťuje jejich přístup k sociálnímu zabezpečení i zdravotnímu pojištění a umožňuje jim volný vstup na trh práce (Ministerstvo vnitra České republiky, 2023m; Ministerstvo vnitra České republiky, 2023k; Magistrát hlavního města Prahy, Informační web Hlavní město Praha pro Ukrajinu, 2022).

Jedním z klíčových aspektů pomoci bylo také zajištění ubytovacích kapacit pro tisíce nově příchozích, což mělo zásadní význam zejména v počáteční fázi uprchlické krize (Ministerstvo vnitra České republiky, 2024c). Právní úpravy přijaté v rámci Lex Ukrajina a navazující legislativní opatřeni umožnily koordinovanou podporu v této oblasti a nastavily podmínky pro poskytování ubytovacích kapacit. Právě vývoj situace s bydlením ukrajinských uprchlíků v souvislosti s těmito legislativními opatřeními je předmětem následující kapitoly (Zákon č. 65/2022 Sb.; Zákon č. 198/2022 Sb.).

2.2. Vývoj situace s bydlením ukrajinských uprchlíků v České republice ve vztahu k legislativě Lex Ukrajina

V počáteční fázi uprchlické krize bylo ubytování poskytováno zdarma, především díky českým občanům, kteří dobrovolně a nezištně nabídli své volné či sdílené bydlení uprchlíkům z Ukrajiny. Kromě jednotlivců se do pomoci zapojily i právnické osoby, které rovněž bezplatně poskytly své ubytovací kapacity (Chum, Horáčková, 2022; iDNES.cz, 2022).

V březnu roku 2022 schválila vláda České republiky opatření, která umožnila poskytovat kompenzační příspěvky subjektům zajišťujícím ubytování osobám s dočasnou ochranou z Ukrajiny. Podmínky pro ubytování uprchlíků a pravidla jeho proplácení státem stanovuje zákon Lex Ukrajina a jeho další novelizace. Ty upravují financování a organizaci nouzového i dlouhodobého ubytování pro osoby s dočasnou ochranou, stejně jako pro fyzické osoby, kraje, obce a další instituce poskytující tyto ubytovací kapacity. Zároveň specifikuje i typy ubytovacích zařízení, která lze pro tyto účely využít. Zajištění ubytovacích kapacit se uskutečňovalo zejména prostřednictvím nouzového přístřeší, které bylo poskytováno na dobu obvykle nepřesahující jeden měsíc v objektech zřízených nebo dočasně upravených pro tento účel, například ve sportovních prostorách. Další možností bylo nouzové ubytování, které bylo k dispozici na dobu nepřesahující tři měsíce v objektech trvale určených k bydlení nebo v ubytovacích zařízeních, jako jsou ubytovny, školská ubytovací zařízení, byty, penziony či montované objekty napojené na infrastrukturu. Ubytování bylo rovněž zajišťováno prostřednictvím bytů ve vlastnictví fyzických osob, tzv. solidárních domácností, jejichž majitelé mohli čerpat státní příspěvek za každého ubytovaného uprchlíka, avšak s pevně stanoveným maximálním limitem pro celou domácnost. Kompenzační příspěvek byl zaveden také pro poskytovatele nouzového humanitárního ubytování, přičemž jeho výše se odvíjela od typu ubytování. Rozlišovalo se zejména mezi ubytováním v soukromém vlastnictví, objektech ve vlastnictví obcí a jejich organizací nebo na studentských kolejích (Nařízení vlády č. 73/2022 Sb.; Vláda České republiky, 2022).

S postupnými novelizacemi zákona Lex Ukrajina (II až VII) se měnily jak podmínky poskytování příspěvků, tak i délka čerpání bezplatného ubytování, přičemž byly stanoveny další specifické podmínky pro ubytování. Například novela Lex Ukrajina V určovala, že humanitární ubytování bylo poskytováno po dobu až 150 dnů od udělení dočasné ochrany, pokud osoba nepřerušila svůj pobyt v ubytovacím zařízení na dobu delší než 10 dnů, aniž by o tom písemně informovala ubytovatele a uvedla důvod a délku své nepřítomnosti. Po uplynutí 150denní lhůty zůstalo bezplatné hromadné ubytování dostupné pouze pro vybrané skupiny zranitelných osob, jako jsou děti do 18 let, senioři nad 65 let, studenti, těhotné ženy, osoby se zdravotním postižením a někteří pečující. Ostatní mohli zůstat, ale již si museli hradit náklady na ubytování sami. Také se změnila pravidla pro poskytování příspěvku na solidární domácnost. Náklady na bydlení byly nově zahrnuty do humanitární dávky určené pro uprchlíky s dočasnou ochranou a již se neposkytovaly ve formě kompenzačního příspěvku subjektům poskytujícím ubytování. Uprchlíci, měli nárok na plnou výši započitatelných nákladů na bydlení pouze v případě, že budou bydlet na základě nájemní smlouvy v bytě zapsaném v Evidenci bytů a smluv Ministerstva práce a sociálních věcí. Humanitární dávka tehdy pokrývala základní náklady na bydlení, přičemž její přiznání a výše se odvíjely od celkových rodinných příjmů, úspor a případných dávek pobíraných z Ukrajiny (UNHCR & IOM, 2024; Ministerstvo vnitra, 2023v; IOM, 2024; Zákon č. 65/2022 Sb.; Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, 2023).

V rámci legislativy Lex Ukrajina VI, která vstoupila v platnost 1. ledna 2024, začala s účinností od 1. září 2024 platit další významná změna týkající se státního humanitárního ubytování pro osoby s udělenou dočasnou ochranou. Nová pravidla zkracují možnost bezplatného ubytování na dobu maximálně 90 dnů, a to i pro zranitelné osoby. Pokud tedy držitel dočasné ochrany ubytování bez vážného důvodu odmítne, nebo je z vlastní vůle opustí, nahlíží se na něj tak, jako by tuto lhůtu již vyčerpal. V důsledku toho museli ti, kteří k 31. srpnu 2024 využívali státní humanitární ubytování po dobu 90 dnů, toto ubytování opustit nebo si jeho další užívání hradit sami prostřednictvím standardního nájemního vztahu. Tato změna se dotkla i zranitelných osob (Ministerstvo vnitra České republiky, 2025; UNHCR & IOM, 2024; International Organization for Migration, 2024).

Novelou zákona č. 65/2022 Sb., známého jako „Lex Ukrajina VII“ byl zaveden tzv. *zvláštní dlouhodobý pobyt.* Tento typ pobytového oprávnění umožňuje držitelům dočasné ochrany, kteří splní stanovené podmínky, získat povolení k pobytu v České republice na dobu pěti let. Mezi tyto podmínky patří například dvouletý nepřetržitý pobyt na základě dočasné ochrany, ekonomická soběstačnost, bezúhonnost, zajištěné bydlení a nepobírání humanitární

dávky v určeném období. Cílem tohoto opatření je podpořit integraci osob, které se v Česku již usadily a plánují zde dlouhodobě žít (Ministerstvo vnitra České republiky (dále jen MVČR), 2024; MVČR, 2025).

Tuto dynamiku změn pobytových oprávnění s ohledem na legislativu zmiňuji proto, abych alespoň v přehledu uvedl do kontextu, jak stát prostřednictvím právních předpisů zaměřených na zvládnutí migrační krize vytváří podmínky určující, zda, kam a do jakých prostor jsou uprchlíci v rámci dané země umisťováni s ohledem na dostupné ubytovací kapacity a kam se následně v rámci nabízených trajektorií přesouvají. Legislativa tak ovlivňuje a nepřímo řídí proces jejich usazování, neboť stanovuje, jaké formy ubytování mohou využívat, za jakých podmínek, na jak dlouho a v jaké podobě jim je poskytována bezplatná či dotovaná podpora. To následně formuje rozmístění, zabydlování a další migraci uprchlíků v rámci měst a obcí. Zároveň tím poukazuji na skutečnost, že trajektorie a možnosti uprchlíků jsou ovlivněny dobou jejich příchodu na území České republiky, což může dále ovlivnit jejich integrační proces i rozhodnutí o návratu, přesídlení do jiné země nebo dlouhodobém usazení v České republice. V následující podkapitole se zaměřím na tuto dynamiku z pohledu kvantitativního šetření (srov. Brun & Fábos, 2015; Blunt & Dowling).

2.3. Vývoj situace s bydlením ukrajinských uprchlíků v České republice na základě kvantitativních šetření

Tato část práce se zaměřuje na přehled vývoje situace v oblasti bydlení ukrajinských uprchlíků v České republice od roku 2022 do současnosti. Opírá se o dostupné studie PAQ Research a Mezinárodní organizace pro migraci (IOM – International Organization for Migration), které mimo mnoha dalších aspektů sledovaly různé faktory ovlivňující bytovou situaci uprchlíků, včetně dostupnosti a kvality bydlení, finanční udržitelnosti, překážek při hledání nájemního bydlení a jeho souvislosti s integračními procesy, například začleněním na trh práce či přístupem k sociálním službám.

Jednotlivé výzkumy pracují s různými kategoriemi bydlení, nejčastěji však rozlišují tři základní typy. Prvním z nich je standardní bytové bydlení, kam patří obecní nájmy hrazené samotnými uprchlíky nebo s podporou státu či neziskových organizací. Druhou skupinu tvoří nebytové formy bydlení, jako jsou ubytovny, hotely či penziony, které jsou buď hrazeny samotnými uprchlíky, nebo nějakou dobu financovány státem. Třetím typem je sdílené hostitelské bydlení, které poskytují české či ukrajinské domácnosti buď zdarma, nebo za snížený nájem. V některých studiích se tyto kategorie dále dělí podle kvality, stupně soukromí, hygienických podmínek či míry přelidnění.

Statistiky tak naznačují, že v roce 2022 mezi uprchlíky z Ukrajiny převažovalo státem dotované nebytové nebo sdílené bydlení. Od roku 2023 však postupně roste podíl standardních nájmů od soukromých majitelů. Za tímto posunem stojí zejména změny v legislativě a v systému státní podpory bydlení (Kavanová, Prokop, Bicanová, Kunc, 2022).

Výzkumná zpráva PAQ Research ve spolupráci se Sociologickým ústavem Akademie věd České republiky (2022), která vychází z šetření provedeného mezi 20. červnem a 13. červencem 2022 na vzorku 1 300 domácností ukrajinských uprchlíků (celkem 3 721 osob), uvádí podrobnosti o jejich situaci v oblasti bydlení. Více než pětina uprchlíků 21 % našla ubytování v nájemním bydlení, přičemž 18 % žilo v komerčních nájmech či podnájmech a 3 % v obecních bytech. Dalším 32 % poskytly samostatné bydlení české domácnosti 31 % a ukrajinské domácnosti 1 %. Sdílené bydlení využívalo 17 % uprchlíků, z toho 11 % žilo společně s českými domácnostmi a 6 % s Ukrajinci, kteří v Česku pobývali již před válkou. V nebytových formách bydlení se nacházelo 30 % uprchlíků, 16 % žilo v ubytovnách, 9 % v hotelech a penzionech a 5 % v nouzovém ubytování (Kavanová, Prokop, Bicanová, Kunc, 2022).

Výzkum PAQ Research dále ukazuje, že typ bydlení uprchlíků byl výrazně ovlivněn dobou jejich příchodu do České republiky, složením domácnosti a dostupnými sociálními kontakty. Uprchlíci, kteří dorazili později, obvykle setrvávali v nebytovém typu bydlení kvůli omezené kapacitě bytového fondu, zatímco rodiny s dětmi a ti, kteří v Česku již měli příbuzné, si výrazně častěji dokázali zajistit samostatné nájemní bytové ubytování. V nebytových typech bydlení, jako jsou ubytovny či hotely, lidé často postrádali dostatečné soukromí. V polovině případů museli sdílet společné toalety, většina domácností neměla vlastní kuchyň a více než čtvrtina nemohla volně přicházet a odcházet. Zjištění výzkumu dále ukázala, že míra integrace uprchlíků úzce souvisela s kvalitou jejich bydlení. Ti, kteří žili v bytovém typu bydlení společně s českými domácnostmi, zpravidla lépe ovládali český jazyk a jejich děti se častěji zapojovaly do školní docházky. Plánovaný návrat na Ukrajinu rovněž ovlivňoval možnosti získat nájemní bydlení. Lidé žijící v nebytovém nouzovém humanitárním ubytování častěji zvažovali rychlejší odjezd, zatímco stabilnější bytové ubytování posilovalo jejich tendenci setrvat v České republice a prohlubovalo proces integrace (Kavanová, Prokop, Bicanová, Kunc, 2022; PAQ Research, 2022).

Podle novější zprávy PAQ Research (2024) žilo k listopadu 2023 v nájemním bydlení již 70 % ukrajinských uprchlíků (ze vzorku 3107 dotázaných). To představuje významný nárůst oproti roku 2022, kdy v nájmu bydlelo 22 % (ze vzorku 5067 dotázaných). Hlavním impulsem

tohoto posunu byla změna finanční podpory solidárním domácnostem, která v rámci novelizace legislativy Lex Ukrajina V vstoupila v platnost 1. července 2023 a v některých případech vedla k uzavírání standardních nájemních smluv mezi uprchlíky a pronajímateli. Z původně vysokého podílu uprchlíků v nebytovém typu ubytování (30 %) se podle dostupných dat ke konci roku 2023 pouze 14 % přesunulo do jiného bytového typu bydlení, zatímco 16 % jich nadále zůstávalo v ubytovnách a hotelech. Dalších 10 % žilo samostatně v rámci solidárních domácností a 4 % sdílelo byt či dům s hostitelskou rodinou. Přesto bylo možné pozorovat celkový trend pozvolného přesunu uprchlíků do standardního bytového sektoru (PAQ Research, & UNICEF, 2024; PAQ Research 2024).

Podle zprávy Mezinárodní organizace pro migraci (IOM) z listopadu 2023 Socioekonomická situace ukrajinských uprchlíků se zaměřením na ženy, která vychází z údajů z průzkumu uskutečněného mezi 2. lednem a 30. červnem 2023, žilo 44 % pracujících respondentek v běžném pronajatém bytovém typu bydlení, který si hradily samy. Mezi respondentkami, které práci teprve hledaly, žilo v tomto typu bydlení 28 % (Mezinárodní organizace pro migraci, 2023c).

Podle další zprávy IOM, (2024p) více než 57 % uprchlíků z Ukrajiny žilo v nájemním bydlení. Tento typ zahrnoval samostatné či sdílené byty a domy poskytované místními obyvateli nebo přáteli a známé. Naopak 43 % zůstávalo v nebytovém bydlení, například v ubytovnách, hotelech či na kolejích. Zpráva však upozorňovala, že počet ukrajinských uprchlíků žijících v nebytových prostorách se lišil v závislosti na konkrétním výzkumu. Podle šetření PAQ Research z března 2023 činil tento podíl 23 %, zatímco zpráva MSNA (UNHCR) z června 2023 uváděla 28 %. Vyšší hodnota uváděná IOM (43 %) mohla být nadhodnocená, jelikož 20 % rozhovorů v rámci šetření probíhalo přímo v nebytových zařízeních (IOM, 2024p).

Z výzkumů IOM, (2024p) vyplývá, že mezi uprchlíky byla výrazně zastoupena řada zranitelných skupin. Jak již bylo uvedeno v předchozí podkapitole, legislativní opatření definovala určité kategorie zvlášť ohrožených osob, kterým se poskytovala rozšířená pomoc, například prodloužený nárok na bezplatné ubytování. Patřili sem zejména děti do 18 let, studenti, osoby pečující o dítě do 6 let (vždy pouze o jednu osobu), těhotné ženy, osoby starší 65 let, osoby se zdravotním postižením, jakož i osoby, které o ně pečují (IOM, 2023; IOM, 2024p).

Podle dalšího výzkumu IOM, (2023q) zaměřeného na uprchlíky v nouzovém hromadném ubytování v Karlovarském a Plzeňském kraji spadalo přibližně 30 % všech dotazovaných v ubytovnách do některé z těchto zranitelných kategorií. V nejnovější dostupné

zprávě IOM, (2024f), zaměřené na ukrajinské uprchlíky ve věku 60 a více let, bylo uvedeno, že 47 % dotázaných žilo v běžném typu bydlení, tedy v samostatných či sdílených bytech poskytovaných místními obyvateli nebo přáteli, zatímco 53 % obývalo nebytové prostory. Z respondentů starších 65 let využívalo nebytové ubytování 57 %, zatímco u osob ve věku 60–64 let to bylo 43 %. Z hlediska uspořádání domácnosti přebývalo 77 % samostatně žijících uprchlíků v nebytových prostorech, přičemž 42 % osob sdílejících domácnost žilo rovněž v tomto typu bydlení. Z finančního hlediska si 54 % dotázaných hradilo náklady na bydlení samo nebo s podporou rodiny, z této skupiny žilo 40 % v běžném typu bydlení a 14 % v nebytových prostorech. Zbývajících 46 % respondentů bydlelo bezplatně, přičemž 39 % z nich využívalo kolektivní ubytování a 7 % běžné byty (IOM, 2024f).

Legislativní opatření podporovala a v některých případech dokonce nutila uprchlíky z Ukrajiny k aktivnímu hledání bydlení v bytovém sektoru a k uzavírání standardních nájemních smluv. Cílem těchto opatření bylo zkrátit dobu pobytu v nouzovém státním ubytování a zároveň podpořit přechod uprchlíků do stabilního bydlení, což, jak dokládají výsledky výzkumných zpráv, usnadňuje jejich integraci a přispívá k jejich socioekonomické stabilitě. Dosavadní výzkumy naznačovaly, že se uprchlíci postupně přesouvali do běžného nájemního bydlení, přičemž tento trend byl nejsilnější u ekonomicky aktivních osob a těch, kteří plánovali v České republice dlouhodobě či trvale zůstat (PAQ Research, 2024f).

Zpráva o možnostech přemístění ukrajinských držitelů dočasné ochrany z hromadných ubytovacích zařízení do běžného bydlení 2024 poukázala na to, že důvody setrvání ukrajinských uprchlíků v hromadných ubytovacích zařízeních vycházely z kombinace strukturálních (např. nedostatek dostupného bydlení, slabá informovanost, omezené dávky) a individuálních faktorů (např. psychická zátěž, nízké příjmy, jazykové a sociální obtíže) ovlivňujících rozhodování jednotlivců. Zároveň upozornila na početné zranitelné skupiny, mezi něž patří například senioři, rodiče samoživitelé, osoby se zdravotním postižením a lidé s nestabilními příjmy, kteří v nouzových či hromadných ubytovacích zařízeních „uvízli“ nebo jim taková situace hrozí. Podle odhadů žilo k 3. dubnu 2024 v těchto zařízeních přibližně 24,8 tisíce držitelů dočasné ochrany, z nichž 72 % tvořily ženy (UNHCR & IOM, 2024).

Tento krátký přehled má za úkol nastínit čtenářům, jak vypadá situace v oblasti bydlení uprchlíků z Ukrajiny v České republice, vycházeje z dostupných studií a šetření. Z výzkumů totiž je vidět, že se většina z nich snaží najít nájemní byt. Stále ale existuje početná skupina lidí, kteří zůstávají na ubytovnách nebo v jiném dočasném, nebytovém typu bydlení. A právě na tuto skupinu se zaměřuje tato práce. Jejich situace může být v něčem jiná a je potřeba jí lépe

porozumět. Zároveň chci upozornit na dynamiku v oblasti bydlení v souvislosti s legislativními opatřeními, která tuto oblast regulují, a ukázat, jak tyto právní rámce ovlivňují migrační trajektorie uprchlíků při hledání dlouhodobého usídlení (srov. Fathi & Ní Laoire, 2024 a Blunt & Dowling, 2022).

Představený kontext je zásadní pro pochopení toho, proč se tato práce zaměřuje právě na osoby v nebytových formách ubytování, a zčásti tak přibližuje terén, ve kterém jsem se pohyboval, ačkoliv byl v této kapitole zmapován převážně jen pomocí čísel.

Ačkoliv celkový počet osob s dočasnou ochranou v nebytových formách ubytování klesá, stále jde o nezanedbatelnou skupinu. Většina výzkumů přitom chápe stabilní nájemní bydlení jako klíčový krok k lepší integraci. Proto o to důležitější je tedy otázka, jak tento proces integrace vypadá u lidí, kteří v nájemním bydlení nežijí a zůstávají například na ubytovnách. Cílem tohoto výzkumu je proto prozkoumat právě jejich zkušenost. Věřím a doufám, že tato práce bude pro odbornou debatu cenným příspěvkem.

2 Teoretická část

Tato bakalářská práce se zaměřuje na vnímání a prožívání domova osobami s dočasnou ochranou z Ukrajiny a na jejich zkušenosti s procesem zabydlování v České republice. Daná kapitola se věnuje akademické, zejména přehledové literatuře, která pojednává o konceptu domova jak v obecné rovině, tak v kontextu migračních a uprchlických studií. Cílem je poskytnout přehled relevantní literatury, popsat různé přístupy ke zkoumání tématu a v závěru definovat teoretický rámec této práce, včetně vymezení klíčových konceptů a pojmů, s nimiž dále pracuji.

2.1 Domov

Ačkoliv je v západních společnostech domov často spojován s fyzickou strukturou, tedy s domem, jedná se o zjednodušující pohled. Samotný pojem „home“ pochází z anglosaského *ham*, což označovalo vesnici, panství nebo komunitní sídlo, a germánské *Heim* souvisí s myšlenkou bezpečí a návratu. Historicky byl koncept domova v Evropě formován nejen jako soukromý prostor rodiny, ale také jako symbol národní identity a vlastnictví majetku, a to zejména od 17. století. Tento pohled však není univerzální a je považován za eurocentrický. V jiných kulturách může domov znamenat spíše vztahy, vzpomínky nebo komunitní příslušnost. Odborné studie proto rozlišují mezi „domem“ (house) jako fyzickou strukturou a „domovem“ (home) jako dynamickým sociálním a emocionálním prostorem, který se proměňuje v čase a je ovlivněn mnoha faktory, jako jsou gender, politika či vzpomínky (Mallett, 2004).

Jak tedy ve svém přehledovém článku o domově dále uvádí Mallett (2004), neexistuje žádná jediná správná definice domova a jeho význam je relativní, jelikož je často utvářen ve vztahu k dalším pojmům, např. jako je dům, rodina, útočiště, gender, identita apod. Domov tak lze uchopit jako fyzické místo, sociální prostor, soubor pocitů, soubor aktivit a praxi, které dokonce můžou být pro různé lidi v různých časech a na různých místech něčím zcela odlišnými (Mallett, 2004).

2.1.1 Domov jako konceptuální rámec

Domov je tedy pojem mnohem širší a složitější než pouhé místo k bydlení. Jeho přesné vymezení je obtížné, přesto často u lidí vyvolává důvěrný a známý pocit. Jak upozorňuje Boccagni (2017), vědecká obtíž s tímto pojmem především spočívá v tom, že emické, tedy subjektivně prožívané definice domova, bývají zpravidla bohatší než definice etické, tedy analytické. Navzdory této nejednoznačnosti si však pojem domova uchovává výrazný poznávací potenciál (Boccagni, 2017).

Vnímání domova tak ve společenských vědách prošlo zásadním vývojem, který zejména od 90. let 20. století vedl k etablování antropologie domova jako nového, dynamicky se rozvíjejícího výzkumného oboru (Mildnerová & Raúl, 2022). Zatímco dříve převládal fenomenologický přístup, v současnosti je kladen důraz na kritické teorie společnosti (Gibas, 2017).

2.1.2 Domov jako místo existenciálního ukotveni

Fenomenologický přístup nahlíží na domov jako na klíčové existenciální místo, které člověku poskytuje ukotvení a orientaci ve světě. Vychází z Heideggerova konceptu *„bytí-ve-světě“*, které je tělesné a situované, tzn., že lidé obývají okolní svět prostřednictvím míst, jež v průběhu času nabývají konkrétních významů. Domov je tak chápán jako nejvýznamnější místo lidské existence, spojené s pocitem bezpečí, sounáležitosti a identity. Zároveň je v této perspektivě vnímán jako zakořeněný v prostoru a pevně spjatý s konkrétním místem, což vedlo k jeho dlouhodobému chápání především jako stálého a neměnného bodu. Příkladem takového konceptuálního propojení identity, místa a času je metafora kořenů, s níž se často pracuje ve fenomenologicky inspirované literatuře a v literatuře o migraci. Metafora kořenů vyjadřuje postupné a hluboké sepětí člověka s místem prostřednictvím dlouhodobé zkušenosti, vzpomínek a každodenního života. Domov se tedy utváří v průběhu času skrze každodenní rutiny, rituály a emocionální vazby. Klíčový je zde koncept *„bytí uvnitř“* místa, tedy pocit, že je člověk jeho součástí, čímž se posiluje jeho psychologická stabilita a pocit ontologického bezpečí (Gibas, 2017; Mildnerová & Raúl, 2022).

Fenomenologický přístup ke studiu domova od 70. let 20. století postupně čelil kritice, a to především za svou idealizaci stability a zakořeněnosti a za nedostatečnou reflexi jeho proměnlivosti. Tento přístup často byl označován za konzervativní a v jistém ohledu i „elitářský“, jelikož vychází z předpokladu jednoznačného, trvalého a bezpečného domova. Taková perspektiva však nezohledňuje životní zkušenosti mnoha sociálních skupin, jako jsou lidé bez domova, migranti, nomádi, uprchlíci či transnacionální pracovníci (Gibas, 2017; Mildnerová & Raúl, 2022).

2.1.3 Kritická studia domova

Obrat v sociálních vědách, který od 70. let 20. století přinesl nové přístupy, se vymezil vůči dříve dominujícímu fenomenologickému pojetí domova jako místa existenciálního zakotvení. Tím se studium domova výrazně proměnilo a rozšířilo o kritické přístupy, jako je kritická teorie společnosti a tzv. kritická studia domova, jež zdůraznily nejen sociální a kulturní dimenze domova, ale také prostorové a materiální faktory, každodenní praktiky a emoce. Tyto nové přístupy však fenomenologickou tradici nejen problematizují, ale zároveň ji i obohacují. Například v reakci na kulturní a prostorový obrat je domov nahlížen jako prostor produkce, spotřeby a vyjednávání významů, identit a projevu mocenských vztahů, a tak domov se tudíž stává nejednoznačným a mnohovrstevnatým konceptem. Kromě toho, že může zároveň poskytovat bezpečí, může být i místem útlaku a marginalizace. Nová, kritická studia domova se proto zaměřují na dekonstrukci idealizovaného obrazu domova a na zkoumání konfliktů a pocitů vyloučení které se v něm odehrávají (Gibas, 2017; Mallett, 2004; Mildnerová & Raúl, 2022; Blunt & Dowling, 2006, 2022).

2.1.4 Domov jako mnohovrstevnatý koncept

Příkladem rozšíření konceptuálních úvah o domově jako předmětu kritického zkoumání je pojetí kritické geografie domova, které rozpracovaly Blunt a Dowling ve své publikaci *Home* (2006; 2022). Jejich přístup, vycházející z feministické, postkoloniální a kulturní geografie, se právě zaměřuje na tuto mnohovrstevnatou povahu domova a chápe domov jako dynamický prostor, který je ovlivněný a formovaný sociálními, politickými a ekonomickými silami. Tento jejích koncept stojí na třech vzájemně propojených rovinách (Blunt & Dowling, 2022; Mildnerová & Raúl, 2022).

První z nich zdůrazňuje, že domov nelze omezit na fyzickou stavbu, ve smyslu jako je dům či byt apod., jelikož jeho nedílnou součástí je i nehmotná sféra představ, imaginaci, vzpomínek, emocí a s tím spojených významů. Právě proto domov je zde především chápán spíše jako dynamická síť symbolů a metafor spojených se vzpomínkami, emocemi a pocitem

sounáležitosti, jejíž smysl se neustále vyvíjí na základě osobních životních zkušeností (Blunt & Dowling, 2022; Mildnerová & Raúl, 2022).

Druhá rovina se soustředí na vztah mezi domovem, mocí a identitou. Představuje domov jako arénu formovanou širšími mocenskými strukturami, v nichž se upevňují společenské hierarchie a reprodukují nerovnosti na základě genderu, třídy či rasy. To, kde a jak lidé bydlí, je často přímo ovlivněno politikou a zákony. Domov se tak stává ambivalentním místem, které může poskytovat jak bezpečí, tak ale zároveň sloužit jako nástroj kontroly, ať už v podobě rodičovské autority, nebo domácího násilí (Blunt & Dowling, 2022; Mildnerová & Raúl, 2022).

Třetí rovina poukazuje na multiskalární charakter domova, což znamená, že se realizuje v různých měřítkách. Může se jednat o úroveň osobní (byt nebo dům), lokální (město, vesnice, obec), národní (vlast, stát) či dokonce nadnárodní (v kontextu migrace). Jeho podoba je tedy utvářena i globálními procesy a nadnárodní politikou (Blunt & Dowling, 2022; Mildnerová & Raúl, 2022).

Kritická geografie v podání Blunt a Dowling (2022) tedy poskytuje teoretický rámec, jenž umožňuje nahlížet na domov z různých úhlů pohledu. Na to navazují i další výzkumníci a výzkumnice domova a z části z toho vycházejí i autorky Brun a Fábos (2015). Z jejich konceptuálního rámce, který představím na konci, vychází i tato bakalářská práce, jenže Brun a Fábos na rozdíl Blunt a Dowling ony optiku svého konceptuálního rámce směřují právě na nucené migranty a migrantky (Blunt & Dowling, 2006, 2022; Brun & Fábos, 2015).

Přehledové studie o domově od autorů, jako jsou Mildnerová a Raúl (2022), Mallett (2004) či Gibas (2017), z nichž tato kapitola čerpá, ukazují na zásadní proměnu v uvažování o tomto konceptu ve společenských vědách. Dřívější pohled, který vnímal domov jako stabilní, statický, idylický a v konkrétním místě pevně zakořeněný ústřední bod lidské existence, byl překonán a s nástupem kritických perspektiv chápou novější přístupy domov jako komplexní, mnohovrstevnatý a dynamický (Mildnerová & Raúl, 2022; Gibas, 2017; Mallett, 2004).

Současné studie kladou důraz na jeho procesuální povahu, tedy na neustálé „vytváření domova“ a jeho prožívání, a to zejména v kontextu mobility, migrace a transnacionálních vztahů. Dále zdůrazňují jeho multiskalární povahu, kdy se domov může vztahovat k místu, městu či národu, a v důsledku migrace může existovat na více místech současně, čímž propojuje materiální i imaginární roviny (transnacionální a deteritorializované podoby domova). Domov je neustále utvářen, vyjednáván a nově definován skrze sociální vztahy, mocenské asymetrie a každodenní praktiky, v nichž dochází k vyjednávání identit, moci a pocitu sounáležitosti i

odcizení. To vše právě odráží a odhaluje složitost a nejednoznačnost tohoto fenoménu v dnešním globalizovaném světě (Blunt & Dowling, 2022; Mildnerová & Raúl, 2022; Gibas, 2017; Mallett, 2004; Dona, 2015;).

2.2 Domov v kontextu migrace

V souvislosti s a ve vztahu k migrací získává pojem domova nový, další význam. Jak zdůrazňuje například Boccagni (2017, 2023), migrace nepředstavuje pouhé opuštění „původního domova“, ale spíše proces neustálého vyjednávání a přetváření jeho významu (Boccagni, 2017, 2023).

Výzkumy v oblasti migračních studií také potvrzují již dříve tady uvedenou myšlenku, že domov je třeba vnímat spíše jako komplexní jev. Právě v souvislosti s migrací tedy nejde o jednoznačně lokalizovaný či stabilní bod, ale spíše o fluidní, mnohovrstevnatý a dynamický koncept. Domov tak může být chápán zároveň jako fyzické místo, symbolická představa, prostor sociálních vztahů, identifikační rámec i jako ohnisko silných emocí a solidarity. Tato komplexnost, kterou potvrzuje i rozsáhlá publikace *Handbook of Home and Migration* (ed. Boccagni, 2023), ukazuje na nevyčerpatelný potenciál tématu a množství perspektiv, z nichž lze na problematiku domova nahlížet (Gibas, 2017; Mildnerová & Raúl, 2022; Mallett, 2004; Boccagni, 2017; Boccagni 2023).

2.2.1 Zabydlování, *„homemaking“*

Klíčovým pojmem je v tomto kontextu ve vztahu k domovu „homemaking“. Například Dossa a Golubović jej popisují jako neustálý proces vytváření domova, který nekončí pouhým nastěhováním, ba naopak – po přesídlení lidé neustále upravují své nové prostředí ve snaze vytvořit nový domov, zároveň si však chtějí zachovat spojení s minulostí a navázat na ni. Jak říkají, migranti se tak aktivně pokoušejí propojit svou minulost „tam“ ze země původu se svým přítomným „tady“ v hostitelské zemi, aby mohli žít a plánovat budoucnost, což odráží hlubokou lidskou touhu po kontinuitě (Dossa & Golubovic, 2019).

„Homemaking“ je v literatuře chápán různě, opět v souvislosti s tím, k čemu se domov právě vztahuje, tzn. k jakému pojmu. Proto bývá také chápán jako soubor praktik, jimiž si jedinci aktivně vytvářejí pocit domova a snaží se přetvořit své životní prostředí tak, aby odpovídalo jejich potřebám, vkusu a navozovalo pocit normality v nových podmínkách. Například pokračování v běžných domácích činnostech a rutinách může být cestou, jak zmírnit pocity dočasnosti a vykořenění. Tyto činnosti totiž pomáhají budovat vztahové a emoční propojení s místem, které je pak vnímáno jako otevřený a dynamický prostor, spíše než jako

statické a neměnné pouto (Dreyer, 2022; Boccagni, 2017; Boccagni, 2022; Boccagni, 2023; Fathi & Ní Laoire, 2024).

Samotné budování domova, neboli „homemaking“, zahrnuje praktiky, výkony, touhy a činy, skrze něž je domov prožíván, pociťován a uskutečňován, a to opět v závislosti na tom, jak domov chápeme nebo ve vztahu k čemu jej vnímáme. „Homemaking“ tak může zahrnovat různé roviny, jak materiální aspekty (bydlení, předměty), tak i nehmotné a smyslové prvky (rituály, vzpomínky, jídlo, vůně, hudba, náboženství), ale také sociální vztahy a vazby. Povaha domova v této perspektivě a zkušenost migrantů odhalují, že domov může být přenositelný, transnacionální, a může existovat na více místech současně neboli v imaginárním prostředí (Taylor, 2009; Boccagni, 2017; Boccagni, 2022; Boccagni, 2023; Fathi & Ní Laoire, 2024; Dona, 2015)

2.2.2 Transnacionální podoba domova

Transnacionální perspektiva v migračních studiích se prosazuje od 80. let 20. století. Zpočátku se zaměřovala především na zkoumání vazeb, které si imigranti udržují mezi svou hostitelskou a původní zemí. Zdůrazňuje, že migranti vytvářejí a udržují sociální vztahy a „pole“, která překračují geografické, politické a kulturní hranice napříč hostitelskou zemí a zemí původu. Proto i ve vztahu k domovu zdůrazňují, že domov ve své transnacionální podobě nepředstavuje konkrétní lokalitu, ale spíše „prostorově rozptýlené sociální pole“, které si migranti sami vytvářejí. Tato síť vztahů, vzpomínek, symbolů a každodenních praktik, udržovaná díky moderním technologiím a dopravě, jim umožňuje cítit se „doma“ na více místech současně. Výsledkem je opuštění tradiční vazby na jednu národní identitu a přijetí komplexní, vrstevnaté identity, která je hybná a přizpůsobuje se různým kulturním kontextům (Blunt & Dowling, 2006; Mildnerová & Raúl, 2022; Gibas, 2017).

2.2.3 Deteritorializovana podoba domova

Dále na myšlenku domova, který není pevně vázán na jedno teritorium, navazuje Doná (2015) a zavádí pojem *deteritorializovaného* domova, jenž označuje formu domova nezávislou na konkrétním fyzickém místě. Tento koncept reflektuje zkušenost nuceného vysídlení, kdy je tradiční zakořenění obtížné. V takových podmínkách se domov přesouvá do virtuálních a symbolických sfér, jako jsou online komunity a digitální komunikace. To umožňuje udržování vztahů, kulturní kontinuitu a pocit sounáležitosti se zemí původu, která se však nachází někde v neuchopitelném prostoru, jak autorka označuje jako *deteritorializovaném*. Klíčovým rysem deteritorializovaného domova je to, že není založen například na vlastnictví nemovitosti či

právním statusu, ale na každodenních rituálech, vzpomínkách a sdílených symbolech. Domov se tak stává fluidním prostorem, který přetrvává navzdory vykořenění (Doná, 2015).

2.3 Uprchlici a domov

Jak naznačuje Colson, (2023), 20. století bývá označováno za „století uprchlíka“ a nic nenasvědčuje tomu, že by 21. století mělo být v otázkách nuceného vysidlování přívětivější (Colson, 2023).

Samotné pojmy „uprchlík“ a „domov“ jsou neoddělitelně spjaté. Uprchlík je totiž člověk, který je definován ztrátou domova, čímž se v rámci metodologického nacionalismu rozumí především opuštění jeho vlasti. Počátky konceptu uprchlictví sahají do období první světové války, kdy se začalo řešit právní postavení osob nucených opustit své domovy. Moderní pojetí tohoto fenoménu se vyvinulo po druhé světové válce se vznikem mezinárodních institucí, jako je například Úřad vysokého komisaře OSN pro uprchlíky (dále jen „UNHCR“). Kategorie uprchlíka je tak chápána ve vztahu k politice, což ukazuje, že koncept uprchlíka je s politikou úzce spjat (Wimmer & Glick Schiller; Malkki, 1995; Dona, 2015).

Podle Malkki je pojem „uprchlík“ sociální konstrukcí, která vznikla v kontextu moderního národního státu a humanitárních zásahů. Postavení uprchlíka je tak určováno nejen právním rámcem, ale také kulturním a společenským kontextem daného státu a jeho většinové společnosti. Malkki tak zdůrazňuje, že uprchlíci nejsou „přirozenou“ kategorií lidí, nýbrž kategorií právně a kulturně vytvořenou, která se odvíjí od konkrétních politických, historických a institucionálních procesů (Malkki, 1995; Wimmer & Glick Schiller, 2022).

V této souvislosti Colson (2003) upozorňuje na zavádějící povahu striktně právních definic vztahujících se k uprchlíkům. V návaznosti na kritiku Malkki, (1995) která zpochybnila pojetí „uprchlíka“ jako přirozeně dané kategorie, Colson argumentuje, že antropologie chápe uprchlíka především jako historický a společenský konstrukt. Namísto soustředění se na právní vymezení proto navrhuje zaměřit pozornost na samotné procesy, zkušenosti a společenské souvislosti spojené s nuceným vysídlením. Srovnáním „klasických“ uprchlíků podle definice UNHCR s jinými, nuceně nebo násilně vysídlenými skupinami osob, kteří nespadají pod tyto „klasické“ definice, poukazuje na zásadní podobnosti v jejich zkušenostech. Z tohoto důvodu prosazuje užívání širších termínů, jako jsou „nuceně vysídlené osoby“, které umožňují analyzovat sdílené zkušenosti napříč různými skupinami bez ohledu na jejich formální právní status. Antropologický přístup tak přesahuje institucionální definice a zdůrazňuje, že samotný

prožitek nuceného vysídlení vykazuje univerzální rysy, které právní klasifikace nedokáže plně zachytit (Colson, 2003; Doná, 2015).

V návaznosti na to Dona (2015) navrhuje pojímat uprchlíky jako osoby, které se nacházejí v podmínkách dlouhodobého vysídlení *prolonged conditions of displacement*. Tento přístup se staví proti zavádějícímu pojímání uprchlictví pouze prizmatem právních termínů a kategorií a namísto toho jej představuje jako širší, na člověka zaměřený zkušenostní pojem. Ten tak zahrnuje nejen uprchlíky oficiálně uznané UNHCR, ale i osoby např. bez statusu, v azylovém řízení, v detenci či „na cestě" a zároveň odráží jejich každodenní prožívání nejistoty a vykořenění (což v kontextu této bakalářské práce umožňuje zachytit také zkušenosti osob s dočasnou ochranou). Právě v tomto prostředí dlouhodobého vysídlení se u nuceně vysídlených osob následně odehrává proces zabydlování (homemaking) (Colson, 2003; Malkki, 1995; Dona, 2015).

2.3.1 Liminalita a domov

Představa migrace jako přímé cesty z jednoho místa na druhé je zjednodušující. Migrační trajektorie jsou ve skutečnosti často složité, plné odboček a dočasných zastávek. Bylo by proto zavádějící vnímat tato mezidobí, kdy migranti již opustili starý domov, ale ještě nenalezli nový, pouze jako prázdné vakuum, v němž se zdánlivě nic neděje a v němž se cítí ztracení. Takový pohled může vytvářet mylný dojem, že nucení migranti jsou pouze pasivními oběťmi své situace (Dossa & Golubovic, 2019).

Zkušenost dlouhodobého vysídlení je často popisována jako existence mezi bývalým a novým domovem, mezi původním sociálním prostředím a přijímající společností, mezi vlastí a zemí útočiště, tedy zkratka v mezistavu neboli meziprostoru, teoretiky často označovaném jako liminalita. Tento koncept ve vztahy k vysídlení a domovu zachycuje na jedné straně procesy marginalizace, kontroly a stagnace a na straně druhé pak transformaci a pohyb. Soustředí se přitom na způsoby, jakými jsou představy o domově během vysídlení vytvářeny a přetvářeny (Malkki, 1995; Brun & Fábos, 2015).

Vysídlení lidé mají proto často tendenci popisovat svou zkušenost v binárních opozicích. Přesto si i v tomto zdánlivě statickém uspořádání podle Boccagni (2022) a autorů Brun a Fábos (2015) lidé v podmínkách liminality nadále vytvářejí domov, zlepšují své aktuální životní podmínky a představují si lepší budoucnost. Během čekání dále zpochybňují daný stav, touží po domově, představují si jej jinde a vytvářejí si ho v exilu. Binární chápání domova ve smyslu *tady a tam* nebo *minulost a budoucnost* nedokáže vystihnout realitu toho, co domov v takových

podmínkách znamená. Je proto důležité chápat domov jako něco, co existuje mezi místy a v aktivním procesu svého utváření (Fathi & Ní Laoire, 2024).

2.3.2 Domov, migrace a politiky

Avšak právní definice jsou pro toto zkoumání zásadní, jelikož zasazují uprchlíky do širšího strukturálního rámce, který následně formuje jejich zkušenosti. Jak poukazují Fathi a Ní Laoire (2024), je pravděpodobné, že migranti nacházející se v odlišných právních a sociálních situacích a disponující různou mírou materiálních či kulturních zdrojů si budou domov představovat a vytvářet odlišnými způsoby. Klíčovou roli v tom, jak si migranti představují a vytvářejí domov, hrají migrační režimy. Tyto režimy působí nejen prostřednictvím zákonů a regulací, ale také skrze ekonomické a politické aspekty migrace. Domov tak úzce souvisí s politikou, konkrétně s nacionalistickými a státními politikami identity, suverenity a příslušnosti. Uvedené pojmy jsou často politicky instrumentalizovány, tedy záměrně využívány k prosazení určitých ideologií, mocenských struktur nebo k vymezení toho, kdo „patří“ a kdo je „cizí“. Vnímání domova je tak zasazeno do širších mocenských vztahů a struktur, které určují, kde, kdy a pro koho je vytvoření domova v migraci snazší, či naopak obtížnější (Fathi & Ní Laoire, 2024; Blunt & Dowling, 2006; Brun & Fábos, 2015).

2.4 Domov v podmínkách dlouhodobého vysídlení

Teoretickým východiskem pro pochopení širších souvislostí života nucených migrantů v dlouhodobém vysídlení ve vztahu k domovu, jeho utváření a prožívání, je konceptuální rámec, který představily Brun a Fábos (2015) ve studii *Making Homes in Limbo? A Conceptual Framework.* Tento rámec poskytuje analytické nástroje pro porozumění tomu, jak si jedinci i přes trvající nejistotu a dočasnost (liminalitu) vytvářejí pocit domova a nacházejí oporu v proměnlivých a často nestabilních podmínkách (Brun & Fábos, 2015).

Tento rámec zachycuje domov jako komplexní jev prostřednictvím tzv. *„triadické konstelace“*. Ta umožňuje jeho analýzu ve třech úrovních, které zahrnují každodennost, strukturální, mocenské, imaginativní, emocionální i praktické aspekty (Brun & Fábos, 2015).

2.4.1 „home“

„home“, (psáno malými písmeny), označuje prožívání domova na úrovni každodenní zkušenosti, tedy praktik a činností, prostřednictvím nichž lidé vytvářejí smysl pro domov na místě, kde žijí, a které samy o sobě tento domov utvářejí (Brun & Fábos, 2015; Boccagni, 2022).

2.4.2 „Home“

„Home“ (s velkým „H“) vyjadřuje soubor vzpomínek, hodnot a emocí, jež lidé spojují s představou ideálního domova, obvykle lokalizovaného v jejich zemi původu. Jak zdůrazňuje Boccagni (2017), migranti často zažívají situaci, kdy jejich původní domov zůstává silně symbolicky a emocionálně přítomný, přestože je fyzicky vzdálený. Tento jev poukazuje na migrační paradox, kdy nepřítomnost domova může jeho význam subjektivně zesilovat a vést k hlubší reflexi jeho role (Brun & Fábos, 2015; Boccagni, 2017).

2.4.3 „HOME“

„HOME“ (psáno velkými písmeny) označuje politické a historické kontexty, v nichž se pojem domova utváří. Vnímání domova tak není pouze individuální nebo emocionální záležitostí, ale je formováno politikami, institucemi a dějinami mocenských vztahů. Tyto struktury často určují, kdo má právo na domov a kdo je vnímán jako ten, kdo k němu nepatří. Na tento rozměr upozorňují mimo jiné Fathi a Ní Laoire (2024), Boccagni (2023) i řada dalších badatelů a badatelek zabývajících se tématy domova a migrace (Brun & Fábos, 2015; Boccagni, 2017; Boccagni, 2023).

Tzn., že proces usazení a zabydlování uprchlíků je ovlivněn nejen individuálními rozhodnutími a úsilím, ale také sociálními a politickými faktory, včetně imigračních a integračních politik. Proto proces vytváření domova v kontextu migrace nelze chápat pouze jako individuální záležitost, ale je nezbytné jej zasazovat do širších strukturálních podmínek a mocenských vztahů, které tyto zkušenosti zásadně ovlivňují. Sociální pozice migrantů, utvářená faktory jako gender, třída, rasa či etnicita, se prolíná s dynamikou migračních režimů, zahrnující právní, ekonomické a politické aspekty, jež ovlivňují, kdo, kde a za jakých okolností může domov v migraci prožívat a utvářet (Fathi & Ní Laoire, 2024; Boccagni, 2023).

2.5 Výzkumné otázky

Výzkumné otázky této studie, které uvádím níže, vycházejí z úvah o migraci, domově a uprchlících v akademické literatuře.

Uprchlík je v této práci chápán v širším, sociálně-vědním smyslu slova, a to přesněji jako nuceně vysídlená osoba, jejíž životní situace odpovídá dlouhodobým podmínkám vysídlení. Nejedná se tedy nutně o osobu s přiznaným právním statusem uprchlíka dle definice Úřadu Vysokého komisaře OSN pro uprchlíky (UNHCR) a souvisejících mezinárodních úmluv (Colson, 2003; Donà, 2015; srov Malkki, 1995).

Je důležité na tuto skutečnost upozornit, jelikož osoby přicházející z Ukrajiny po invazi v roce 2022 mají v drtivé většině status osoby s dočasnou ochranou. To je odlišná právní kategorie než uprchlík (azylant), který prochází jiným správním řízením a má jiná práva i povinnosti a tzn. i zkušenosti. Ačkoli jsou tedy v běžné řeči často označováni jako uprchlíci, z přísně právního hlediska by použití tohoto termínu bylo v jejich případě nepřesné. Právě proto je pro účely této práce zvolena výše uvedené širší pojetí uprchlíka.

V kontextu této bakalářské práce a na základě teoretické literatury vnímám a pojímám domov jako multidimenzionální, dynamickou a komplexní síť vztahů mezi člověkem a prostorem. Tato síť propojuje materiální aspekty, sociální interakce, kulturní zvyklosti, tělesné prožívání, vzpomínky i emocionální pouta. Některé aspekty domova mohou být do jisté míry přenositelné, zatímco jiné naopak nikoli. Nejedná se však pouze o pojetí domova jako intimního a osobního prožitku, neboť je silně ovlivněn také strukturálními a politickými faktory, jako jsou státní či nadnárodní politiky. Domov tak představuje prostor, v němž se osobní subjektivita setkává s makrostrukturálními vlivy (Brun & Fábos, 2015; Boccagni, 2017; Boccagni, 2023).

Vzhledem k multidimenzionální povaze domova vnímám i samotný proces zabydlování jako multidimenzionální. Pojem zabydlování, ve smyslu „budování domova“ *„homemaking“,* chápu jako proces, který zahrnuje soubor praktik, jimiž si jedinec přetváří své prostředí tak, aby odpovídalo jeho potřebám a představám, estetickému vkusu a navozovalo pocit normality. Tento proces obnáší „přisvojování si“ obývaného prostoru prostřednictvím materiálních úprav, nastavování každodenních rutin a připisování významu místům i objektům, k nimž si člověk postupně buduje citovou vazbu. Dále zahrnuje prožívání, které člověka v čase ukotvuje a odráží jeho životní styl i osobní proměny. Klíčovou roli zde hraje také začleňování do sociálních sítí, případně vytváření nových, které mohou nahrazovat či rekonstruovat ty původní. Významnou úlohu má v tomto procesu i imaginace, skrze niž se představa ideálního domova promítá do každodenní praxe a nabývá materiální podoby. To vše se odehrává v interakci s různými strukturálními omezeními, což znamená, že zabydlování představuje neustálé vyjednávání mezi každodenními praktikami, osobními vzpomínkami a širšími mocenskými, politickými a sociálními strukturami (Brun & Fábos, 2015; Gibas, 2017; Boccagni, 2017; Boccagni, 2022; Boccagni, 2023;).

Vzhledem k tomu, že se zaměřuji na skupinu lidí z Ukrajiny s dočasnou ochranou v České republice, kladu si následující výzkumné otázky:

- Jak lidi s dočasnou ochranou z Ukrajiny situovaní do dočasnosti svého pobytu reflektují proces (ne)zabydlování v České republiky?

- Jak lidi s dočasnou ochranou z Ukrajiny reflektují svůj život v České republice ve vztahu k vytváření pocitu zázemí domova a které prvky původního domova považují za nenahraditelné?
- Jak je proces (ne)zabydlování chápán v širších politických a institucionálních souvislostech a jak souvisí s prožíváním domova?
- Jak (ne)konstruují domov ve vztahu k hodnotám, vzpomínkám a emocionálním vazbám?
- Jak (ne)konstruují domov ve vztahu ke každodenním praktikám a strategiím (ne)zabydlování?

3 Metodologie

Cílem této kapitoly je představit čtenáři metodologický rámec této bakalářské práce. Kapitola postupně představuje jednotlivé kroky výzkumného procesu. Nejprve popisuje výzkumný vzorek a kritéria, která byla uplatněna pro účelový výběr informátorů. Následně se věnuje použitým metodám konstrukce dat a postupu při jejich analýze, od přepisu až po tvorbu tematických kategorií. Dále navazuje reflexe mé pozice jakožto výzkumníka, v jejímž rámci je kriticky zhodnocen vliv mého vlastního postoje na výběr tématu, vzorku a samotný průběh výzkumu. Závěr kapitoly se zaměřuje na klíčové etické aspekty spojené s touto prací.

3.1.1 Vzorek a terén

Základním kritériem pro zařazení do tohoto výzkumu byly osoby s ukrajinským občanstvím, kterým byla na území České republiky udělena dočasná ochrana podle zákona č. 65/2022 Sb. Ukrajinské občanství zdůrazňuji z toho důvodu, že dočasnou ochranu poskytuje český stát i dalším kategoriím osob, které sice nejsou občany Ukrajiny, ale jsou s ní spojené (může se jednat například o držitele platného povolení k trvalému pobytu na území Ukrajiny). Je proto důležité si uvědomit, že držitel dočasné ochrany nemusí být vždy občanem Ukrajiny, což pro laickou veřejnost nemusí být zřejmé. Z tohoto důvodu může být plošné používání termínu „ukrajinští uprchlíci“ pro celou kategorii držitelů dočasné ochrany analyticky nepřesné či zavádějící (a to i přes případnou statistickou bezvýznamnost). Upozornění na tuto skutečnost považuji za přínosné pro další výzkumníky, kteří by se v budoucnu danou sociální skupinou zabývali.

Výběr informátorů a informátorek byl dále zúžen na základě účelového výběru (viz Novotná, 2019). Vedle již výše definovaných kritérií se výzkum zaměřil na osoby, které bydlí

v zařízeních hromadného ubytování, tzv. ubytovnách, studentských kolejích nebo hotelech v různých městských částech Prahy.

Dalším zásadním kritériem pro zařazení do vzorku byla skutečnost, že si informátoři toto bydlení sami nevybrali a nemohli ovlivnit jeho výběr, jelikož jim bylo přiděleno.

Je třeba upřesnit, že v případě některých informátorů se nejednalo o jejich první bydliště v České republice. Jejich současné ubytování bylo výsledkem pozdějšího přesunu, který iniciovaly instituce, a to buď automaticky na základě volných kapacit prostřednictvím Krajského asistenčního centra pomoci Ukrajině (KACPU), nebo v důsledku toho, že si našli zaměstnání a zaměstnavatel jim zajistil přesun do jiné ubytovny.

Žádná další kritéria, jako je věk, gender, délka pobytu či typ nějaké další zvláštní zkušenosti, jsem při výběru informátorů nebral v potaz. Do výzkumného vzorku tak byli zařazeni i muži, ačkoliv jejich zařazení nebylo účelové. Celkový přehled informátorů je uveden níže v tabulce č. 1.

Klíčové zužující kritérium, tedy zkušenost se životem na ubytovně, se však ukázalo být natolik omezující, že v praxi nebylo možné si mezi potenciálními informátory příliš vybírat. Tato situace byla ještě umocněna častými odmítnutími ze strany oslovených osob, jak bude podrobněji rozebráno níže.

Jelikož kromě výše zmíněných základních kritérií účelového výběru nebyla uplatněna žádná další selekce, výsledný vzorek informátorů byl značně různorodý (heterogenní). Ačkoliv jsem původně doufal, že se této různorodosti vyhnu, záměrně jsem nepodnikal žádné kroky k homogenizaci vzorku (Novotná, 2019).

Výběr informátorů se tak řídil pouze následujícími základními kritérii:

1. ukrajinským občanstvím,
2. udělenou dočasnou ochranou na území České republiky,
3. bydlištěm na ubytovně, hotelu, koleji.

Vzhledem k těmto kritériím je vzorek tvořen osobami, které nedisponují stabilním bydlením, jež nabízí dlouhodobou perspektivu (bytem či domem), což činí jejich situaci zranitelnou. Jinými slovy, jedná se o jedince, kteří se nacházejí ve specifické situaci prostorové nestability, nejistoty a dočasnosti. Mým záměrem v této práci bylo věnovat se zabydlování v podmínkách dočasnosti a zkoumat, jak lidé v takové situaci rozumějí pojmu domov. Takto definovaný vzorek proto plně vyhovuje mnou stanovenému výzkumnému cíli.

3.1.2 Získáni informátorů

Vstup do terénu mi umožnil kontakt, který jsem získal o několik let dříve během svého dobrovolnictví v Krajském asistenčním centru pomoci Ukrajině. Při přípravě výzkumu jsem proto oslovil slečnu, které jsem kdysi pomáhal s vyřízením dokladů. I posléze se na mě obracela, když si nevěděla rady při jednání s úřady v České republice. Požádal jsem ji tedy o pomoc a ona mě propojila se svou kamarádkou. Právě tato kamarádka se stala mou první informátorkou a zároveň branou do prostředí pražských ubytoven, jelikož mě pozvala na rozhovor přímo k sobě do ubytovny.

Tato informátorka mi projevila nejvyšší míru důvěry ze všech ostatních, posléze získaných informátorů a informátorek, a to až do té míry, že mi svěřila klíče od svého pokoje, abych v její nepřítomnosti dohlédl na instalaci pračky. Naše seznámení bylo již od začátku méně formální, jelikož osoba, která nás propojila, působila jako „garant důvěry“. Tímto způsobem jsem získal přístup do prostředí jedné z pražských ubytoven.

Následně jsem se rozhodl hledat další informátory a informátorky v rámci této ubytovny, ale proces navazování kontaktů byl náročný. Tato náročnost pramenila zejména z obtíží při přímém oslovování neznámých lidí v prostředí ubytovny. Moje pokusy často narážely na bariéry nedůvěry. Ukázalo se tak, že ani sdílený jazyk a původ nejsou automatickou zárukou úspěchu (pro sebe jsem tuto metodu s nadsázkou nazval „operace Svědci Jehovovi“).

Při přímém oslovování jsem narazil na několik praktických problémů. Zaprvé, bylo obtížné v krátkosti srozumitelně vysvětlit, co je smyslem mého výzkumu a co od účastníků žádám. Zadruhé, se některé mé otázky potenciálním informátorům jevily jako banální. Nechápali, proč by si o takových věcech měli povídat, a zjevně to vnímali jako ztrátu času. K tomu se přidával i můj subjektivní pocit, že někteří smysl mé činnosti tiše zpochybňují (tady jde pouze o mou interpretaci jejich neverbálních reakcí).

Dále je třeba zdůraznit, že navazování kontaktů probíhalo v kontextu značné zranitelnosti a obav ze strany informátorů. I když se mi v některých případech podařilo navázat delší rozhovor s potenciálním informátorem, který zprvu jevil ochotu se výzkumu zúčastnit, svou účast nakonec odmítl. Často se totiž ukazovalo, že se mnozí v prostředí ubytovny cítí ohroženi. Panoval zde zejména strach ze ztráty bydlení v případě, že by otevřeně vyjádřili nespokojenost nebo sdělili něco „nevhodného“.

Tento strach byl přitom jejich vlastním předpokladem. Přestože téma nespokojenosti nebylo z mé strany vůbec otevíráno a tematizováno, byla takto někdy interpretována i má prostá otázka:

> *„Zajímalo by mě, jak se vám tady žije?“*

Ochotu informátorů otevřeně se vyjadřovat ke svému životu v České republice výrazně omezovala především jejich vnímaná zranitelnost v současném prostředí. Postupně jsem proto zlepšoval své dovednosti v oslovování, ale i tak pět hodin strávených na ubytovně někdy přineslo jen jednoho informátora.

Míra životní nejistoty potenciálních účastníků a účastnic výzkumu se tak přímo odrážela v míře opatrnosti, s jakou se mnou vůbec byli ochotni hovořit. Například i v případech, kdy účast vzešla přímo z iniciativy samotných informátorů, vyžadoval tento proces čas na překonání počátečního ostychu a na postupné budování důvěry. Ta se posilovala jak s přibývajícími minutami neformálního rozhovoru, tak s dalšími návštěvami.

Někteří informátoři z řady těch, kteří mě odmítli mě rovněž z ničeho nic považovali za skrytého novináře, což jejich opatrnost ještě zvyšovalo. Například někteří z těch, kteří se se mnou odmítli bavit, byli pevně přesvědčeni, že jsem reportér z české televize (!!!). Domnívali se, že natáčím reportáž o nepořádku na ubytovně. Avšak nic je o z mé strany o opaku nepřesvědčilo.

> *„…něco se prozradí a pak mě odtud vyhodí. Nechci o ničem mluvit, aby nám to pak někdo nevyčítal... vám tu stejně nikdo nic neřekne.“*
>
> Náhodná obyvatelka jedné z ubytoven, 30

Na druhou stranu je třeba uvést, že během výzkumu se obecně objevovali potenciální informátoři, kteří byli ochotni hovořit a sdílet své zkušenosti velmi otevřeně. Většinou se však jednalo o osoby, které do cílového vzorku nespadaly (například lidé z Ukrajiny, kteří v České republice pobývali již delší dobu před válkou apod.), zřejmě nebyli tak zranitelní jako moje potenciální cílová skupina.

V této situaci se jako klíčová osoba ukázala jedna z uklízeček. Byla to pracovní migrantka původem z Ukrajiny, která zde žila již před rokem 2022. Na rozdíl od ostatních byla

ochotná hned si se mnou povídat a s velkým zájmem si vyslechla, kdo jsem a co je cílem mého výzkumu.

Díky svému postavení na ubytovně se ujala role jakési „insiderky“ a její pomoc se pro můj výzkum ukázala jako klíčová. Stala se tak pro mě „gatekeeperkou“, jejíž role se projevila ve dvou fázích. Nejprve mi pomohla navázat kontakty v domovské ubytovně. Následně, když se zde možnosti pro získávání dalších informátorů vyčerpaly, zprostředkovala mi spojení i do jiného zařízení, kde byla rovněž zaměstnána (viz. Heřmanský, 2019).

Další skupinu informátorů se podařilo získat prostřednictvím pracovnice charitativní organizace, která je také původem z Ukrajiny (zde již fungovala tzv. technika sněhové koule neboli nabalování (viz. Novotná, 2019)). S její pomocí, kdy působila jako prostředník při oslovení, jsem získal kontakt na několik klientek a klientů této organizace. Díky tomu jsem dostal kontakty přímo a pouze na ty, kteří o účast sami projevili zájem. Tím bylo zajištěno, že se nejednalo o žádnou formu nátlaku či přemlouvání z mé strany jakožto výzkumníka. Konkrétní název organizace záměrně neuvádím, a to vzhledem k nutnosti anonymizace informátorů a informátorek.

Pro lepší přehlednost shrnuji složení a klíčové charakteristiky finálního výzkumného vzorku v tabulce uvedené v **příloze č. 1.**

3.2 Metody konstrukce dat

Vzhledem k povaze výzkumných otázek, které se zaměřují na porozumění subjektivním zkušenostem s domovem, byla pro tuto práci zvolena kvalitativní výzkumná strategie. V jejím rámci byla pro konstrukci dat využita kombinace několika na sebe navazujících metod, konkrétně polostrukturovaných rozhovorů, neformálních rozhovorů, zúčastněného pozorování a tzv. go-along rozhovorů (Zandlová, 2019; Novotná, 2019; Heřmanský, 2019).

3.2.1 Polostrukturované rozhovory

Polostrukturovaný rozhovor se v rámci této práce stal hlavní metodou pro konstrukci dat, a to především pro jeho flexibilitu. Právě ta totiž umožňuje na jedné straně zajistit, že budou pokryta všechna pro výzkum důležitá témata, a na straně druhé dává informátorům dostatek prostoru, aby sami hovořili o tom, co je pro ně v jejich situaci nejpodstatnější (Novotná, 2019).

Užitečnost zvoleného přístupu se osvědčila i v praxi. Ačkoliv v původním plánu výzkumu nebylo zamýšleno detailně zkoumat institucionální stránku domova a její vliv na jeho prožívání a na zabydlování (např. získávání zvláštního dlouhodobého pobytu), informátoři toto

téma sami a bez přímého dotazování ze mé strany jakožto výzkumníka otevírali jako naprosto pro ně klíčové. Spouštěčem tohoto tématu byl přitom pokaždé jiný podnět, což svědčí o tom, že jeho relevance nevycházela z předem připraveného mnou seznamu tematických okruhů. Tato zkušenost poukázala na to, že zvolený přístup byl pro cíle práce více než vhodný, protože umožnil zachytit i původně neočekávané, avšak pro zkoumanou problematiku zásadní aspekty.

Polostrukturované rozhovory se ve většině případů odehrávaly na ubytovně. V případech, kdy to nebylo možné, probíhaly v kavárně. Vždy bylo dbáno na to, aby rozhovory probíhaly bez přítomnosti třetích osob, což umožnilo vytvořit důvěrnou a bezpečnou atmosféru.

Rozhovory, stejně jako sám výzkum, probíhaly v zimních a jarních měsících roku 2025, a to v ruském a ukrajinském jazyce. Samotná formální část rozhovorů trvala od 1,5 do 4 hodin, v závislosti na ochotě a výřečnosti informátorů. Tato délka byla pro mě jakožto výzkumníka někdy náročná. Zejména u delších rozhovorů se stávalo, že se konverzace odkláněla k tématům, která byla mimo rámec výzkumu, nebo že některé příběhy byly popisovány s přílišnou mírou drobných detailů (například kdo je komu tchyně či švagr).

Polostrukturované rozhovory vycházely z tematických okruhů uvedených v **příloze č. 2.**

3.2.2 Neformální rozhovory

Další součástí konstrukce dat se staly i neformální rozhovory**,** které probíhaly v uvolněnější atmosféře před samotným „oficiálním“ zahájením rozhovorů nebo po něm (Zandlová, 2019). Tyto konverzace se často odehrávaly ještě předtím, než ze strany informátora padla výzva k pokládání mnou připravených otázek.

> *„Tak co tam máte za otázky?“*
>
> Roxolana, 60

Cílem takového přístupu z mé strany bylo, abych informátory hned netlačil do formálního rozhovoru a aby se cítili uvolněněji. Uvolněnější povaha těchto neformálních konverzací také přispívala k budování důvěry.

Neformální rozhovory tak plnily dvojí funkci. V některých případech předcházely „formální“ části a sloužily k jejímu uvolněnému otevření. V jiných naopak následovaly po ní a umožnily doplnit či dále rozvinout témata, která v ní zazněla.

3.2.3 Go-along

Metoda „go-along“ neboli „walking interview“ byla přitom využívána flexibilně jako doplněk hlavních metod (Zandlová, 2019). Využil jsem ji zejména tehdy, když se informátoři nechtěli, nebo jak sami říkali, „neměli možnost“ pozvat mě do svých soukromých pokojů či prostor ubytovny, což se stávalo. Procházka venku se tak stala alternativním, neutrálním prostředím pro rozhovor. V jiných případech tato metoda sloužila jako neformální zakončení rozhovoru uskutečněného na ubytovně, kdy společná chůze umožnila probrat některá témata v uvolněnější atmosféře.

Kromě toho, že metoda „go-along“ snižovala formálnost situace, byla užitečná i v dalších ohledech. Informátoři během procházky sami naváděli na svá oblíbená místa, kam chodí například na kávu nebo na procházky. Tato místa a vzpomínky, které se s nimi pojily, tak přirozeně vstupovaly do rozhovoru. Metoda celkově umožnila lépe porozumět tomu, jak někteří informátoři rozumějí prostoru, ve kterém bydlí, a jak ho prožívají.

3.2.4 Doplňkové metody

Jako doplňková metoda konstrukce dat bylo v práci využito i zúčastněné pozorování (Heřmanský, 2019). Jeho cílem bylo sledovat, jak informátoři v každodenních situacích interagují s materiálním prostředím svého bydliště, pokud se rozhovor odehrával přímo na ubytovně.

Během výzkumu byly pořizovány také fotografie, avšak sloužily pouze jako má soukromá vizuální poznámka pro zpřesnění popisů v textu. Z důvodu ochrany soukromí a na základě přání informátorů a informátorek nejsou v této práci žádné fotografie publikovány.

Přestože byla tato pozorování zaznamenána, data z nich získaná nebyla do finální analýzy v plné míře zahrnuta. Toto rozhodnutí vychází z povahy zvoleného teoretického rámce. Ten se primárně nesoustředí na materiální aspekty bydlení jako na samostatný předmět zkoumání, ale chápe je spíše jako jednu z dimenzí komplexního prožívání domova (Brun a Fábos, 2015). Data týkající se fyzického zacházení s prostorem by se proto lépe uplatnila při aplikaci jiného teoretického konceptu, který by kladl důraz právě na materialitu.

3.4 Analýza dat

Během rozhovorů byly s ústním souhlasem informátorů pořizovány audionahrávky a souběžně byly vedeny i terénní poznámky. Informátorům bylo vždy nabídnuto, aby se do těchto

poznámek podívali, avšak nikdo této možnosti nevyužil. Důvodem byl zřejmě můj subjektivní dojem, že samotná podstata mé výzkumné činnosti jim nepřišla zcela normální či srozumitelná.

Pořízené audionahrávky byly bezpečně uchovávány na disku. Pro jejich přepis byl nejprve využit nástroj pro automatickou transkripci v programu Microsoft Word. Tento automatický přepis byl následně manuálně kontrolován a opravován při opětovném poslechu nahrávky.

Souběžně s touto kontrolou probíhala i první, předběžná fáze analýzy, která zahrnovala průběžné kódování, tvorbu poznámek a počáteční kategorizaci dat. Pro tyto účely byl v některých případech dále využit i software ATLAS.ti, jehož plný potenciál jsem však v rámci této práce nevyužil.

Jelikož rozhovory probíhaly v ruském a ukrajinském jazyce, bylo nutné je překládat. Překlad však nebyl jednoduchý v závislosti na konkrétních informátorech. Občas se stávalo, že mluvčí během rozhovoru přecházel mezi oběma jazyky, nebo dokonce mluvil jejich smíšenou formou, takzvaným „suržykem“.

Z tohoto důvodu nebylo vždy možné využít online překladače, které jsem chtěl pro úsporu času v některých případech použít. Tyto nástroje (DeepL, Překladač Google, Yandex translate, Google Gemini, ChatGPT) si totiž se střídáním jazyků a „suržykem“ nedokázaly poradit adekvátně mým nárokům a požadavkům. Samotný manuální překlad tak zabral velké množství času, což vedlo k tomu, že si dnes rozhovory pamatuji téměř nazpaměť.

Samotné kódování, segmentace i následná analýza probíhaly až po překladu do češtiny, aby se předešlo zkreslení vyplývajícímu z jazykových a kulturních nuancí původních jazyků.

Analýza dat probíhala prostřednictvím segmentace a kódování. Po vytištění přepisů rozhovorů jsem přistoupil k jednoduchému ručnímu kódování textu pomocí propisky. V další fázi jsem frekventované a související kódy skládal do širších kategorií a z nich následně vytvářel zastřešující témata, která se v datech opakovala. Výsledná kvalitativní obsahová analýza má proto tematický charakter (Heřmanský, 2019).

Po úvodním kódování a segmentaci dat následovala fáze hledání společných jmenovatelů napříč všemi rozhovory. Tyto společné prvky a související segmenty textu byly následně seskupovány do ucelených „příběhů“ v rámci jednoho širšího tématu. Finální analýza daného tématu pak byla vystavěna právě na základě syntézy a interpretace těchto dílčích příběhů.

3.5 Pozicionalita a reflexivita

Ke zvolení daného tématu mě vedly dva hlavní důvody. Prvním byla jeho aktuálnost a relevance, na což poukazují četná sociologická šetření zmíněná v kontextové části. Druhým klíčovým faktorem pak byla příležitost využít mé jazykové znalosti češtiny, ruštiny a ukrajinštiny. Hlavně jsem předpokládal, že má role zprostředkovatele, který sdílí kulturní kontext se zkoumanou skupinou, může poskytnout hlubší vhled, než jakého by dosáhl někdo jiný bez této vazby. Posouzení, do jaké míry se mi tento záměr podařilo naplnit, však přenechávám jiným.

Moje pozice výzkumníka byla charakteristická napětím mezi rolí „insidera“ a „cizince“. Volba tématu byla motivována mou osobní zkušeností s migrací a příslušností k ukrajinské komunitě. Předpokládal jsem, že tato pozice, alespoň částečného „insidera“, usnadní budování důvěry a zmírní u informátorů pocit, že jsou jen objektem výzkumu. Zároveň jsem si byl vědom i rizik: tato blízkost mohla způsobit profesní „slepotu“ nebo stírat hranice mezi výzkumným vztahem a přátelstvím, kdy by se například zúčastněné pozorování mohlo změnit v neformální setkání.

Hlavní rozdíl však spočíval v samotné migrační zkušenosti. Můj odchod z Ukrajiny byl na rozdíl od jejich dobrovolný, uskutečnil se již v roce 2019 za účelem studia a v naprosto jiném společensko-politickém kontextu. Během klíčových událostí vedoucích k jejich nucenému odchodu jsem v zemi nebyl fyzicky přítomen. K tomu se přidávala i skutečnost, že až na jednu výjimku pocházíme z různých měst a regionů Ukrajiny, které jsem nikdy nenavštěvoval a osobně neznám.

Z těchto důvodů pro mě informátoři, i přes společnou národnost, v určité míře představovali „cizince“. Tento pocit odcizení byl pravděpodobně oboustranný, jelikož já jsem pro ně mohl představovat nejen „cizince“, ale navíc i podezřelou osobu. K jejich zkušenostem jsem proto přistupoval s vědomím této distance a bez nároku na plné sdílení jejich prožitku.

Nelze tedy jednoznačně určit, zda sdílený původ výzkumu více pomohl, či uškodil. Pozitivní i negativní aspekty této pozice byly neoddělitelně propojeny.

Sdílený občanský původ s informátory měl na výzkum bezesporu pozitivní vliv. Společný jazyk a znalost širšího kulturního kontextu napomáhaly také ke snadnější orientaci v tématu a vedly k rychlejšímu budování důvěry. Toto vzájemné porozumění, tedy pocit, že si „rozumíme, o čem mluvíme“, bylo tady klíčovým prvkem. Lze se také domnívat, že právě díky

tomu byli informátoři ochotni otevřít citlivá témata v kratším čase, než by se tak stalo v interakci s výzkumníkem odlišného původu.

Tato „insiderská“ pozice však měla i své stinné stránky. Zaprvé, sdílená samozřejmost mohla způsobit profesní „slepotu“ k detailům, které by byly zřejmé vnějšímu pozorovateli. Zadruhé, někteří informátoři mě přestali vnímat jen jako výzkumníka a projektovali do mě jiné role; hledali ve mně spíše spolubesedníka pro sdílení trápení nebo experta na život v migraci. Udržení profesionální distance tak bylo v některých momentech náročné, a to i emocionálně.

Pro minimalizaci případných zkreslení plynoucích z mé pozice jsem jako reflexivní nástroje využíval pravidelné konzultace s mou vedoucí bakalářské práce a vedení reflexivních audio poznámek.

3.6 Etické aspekty výzkumu

Tato podkapitola se věnuje etickým aspektům, které provázely celý tento výzkum. V tomto směru byl kladen důraz na ochranu, bezpečí a pohodlí všech zúčastněných, a proto jedním z nejdůležitějších prvků byl proces informovaného souhlasu, který probíhal v několika fázích, aby byla zajištěna maximální transparentnost a pohodlí informátorů a informátorek.

Již během navazování prvních kontaktů byli informátoři seznámeni se základním cílem mého výzkumu, tedy se skutečností, že veškeré rozhovory budou použity pouze jako podklad pro mou bakalářskou práci. Tento cíl byl znovu zdůrazněn bezprostředně před zahájením každého rozhovoru. Po jeho skončení byl každému informátorovi položen dotaz, zda je po rozhovoru v pořádku a zda podle něj v rozhovoru nezaznělo něco, co by si přál vzít zpět nebo co by v práci nemělo být použito.

Souhlas se záznamem a využitím rozhovoru byl získáván ústně, a to s ohledem na mou snahu o navození atmosféry důvěry a bezpečí, kde by písemný formulář mohl působit jako bariéra. Existovalo totiž riziko, že by jej informátoři mohli interpretovat spíše jako hrozbu než jako nástroj, který je má naopak chránit.

Tento můj předpoklad potvrdila i jedna z informátorek, se kterou se podařilo navázat otevřenější dialog. Uvedla, že podepsání jakéhokoliv dokumentu by vnímala jako formální závazek něco „poskytnout“. Podle jejího názoru má v takové situaci moc v rukou ten, kdo dokument předkládá, a to bez ohledu na jeho skutečný obsah.

3.6.1 Anonymita

Pro zajištění maximální diskrétnosti a ochrany informátorů byla zvolena důsledná anonymizace všech údajů, které by mohly vést k jejich snadné identifikaci. Proto během výzkumu bylo nutné neustále zvažovat možné negativní důsledky mé přítomnosti a „intervence“ do jejich životního prostoru, a to i přesto, že mě informátoři do svých prostor pustili dobrovolně. Hlavním cílem bylo předejít jakékoliv situaci, která by mohla posléze jakkoliv ohrozit jejich možnost bydlení.

Pro zajištění maximální anonymity jsem si skutečná jména informátorů záměrně nikam nezapisoval, v důsledku čehož si je dnes již ani nevybavuji. Všechna jména v této práci jsou tedy pseudonymy, které byly zvoleny na základě rešerše „zapomenutých ukrajinských jmen“ na internetu. Tento neobvyklý postup byl zvolen proto, aby bylo co nejvíce ztíženo jakékoliv případné spojení jména v textu s reálnou osobou.

Jedinou výjimkou z principu plné anonymizace je uvedení města původu u jednoho z informátorů. K tomuto kroku bylo přistoupeno ze dvou důvodů. Zaprvé, na základě povahy výpovědi by bylo dané město snadno identifikovatelné. Zadruhé, a to je zásadní, informátor s uvedením názvu města nejen souhlasil, ale výslovně si to přál, neboť je na své město hrdý.

Pro zajištění anonymity byly v textu upraveny i další identifikační údaje. Věk informátorů není uváděn přesně, ale je zaokrouhlen na nejbližších pět let. Stejně tak nejsou z důvodu ochrany soukromí záměrně uváděny konkrétní adresy ubytoven ani názvy městských částí, v nichž se nacházejí.

Pro zabezpečení pořízených dat byly veškeré audionahrávky a fotodokumentace uloženy na externí disk (Samsung Portable SSD T7 Shield 1TB), který je chráněn heslem, aby bylo zabráněno přístupu neoprávněných osob.

3.6.2 Etická dilemata

Prohlašuji, že v průběhu výzkumu u mě nenastala žádná situace, která by představovala závažné etické dilema. Ze strany informátorů mi nebyly svěřeny žádné skutečnosti, které by mě nutily zvažovat porušení slibu mlčenlivosti a anonymity. Stejně tak mi nebyly sděleny ani žádné informace, které bych já sám, na základě svého subjektivního posouzení, interpretoval jako eticky problematické, a to při plném vědomí zásady, že „neznalost zákona neomlouvá“.

Zároveň prohlašuji, že jsem svým jednáním nijak nepoškodil dobré jméno univerzity ani fakulty. Během celého výzkumu jsem dbal na to, aby mé chování a jednání nebylo v rozporu s právními či etickými principy.

3.6.3 Vztah s informátory

Vztahy s některými informátory, včetně jedné z klíčových osob (zmíněné uklízečky), přetrvaly po ukončení konstrukce dat a jsou udržovány až do doby odevzdání této závěrečné práce. Jako formu reciprocity a v reakci na důvěru, kterou mi informátoři projevili, jsem jim po ukončení rozhovorů nabídl v rámci svých možností případnou pomoc.

Některé informátorky se na mě následně obrátily s prosbou o pomoc, například s vyplněním daňového přiznání, s vytvořením životopisu, s nostrifikací diplomu a orientací na trhu práce, se zprostředkováním relevantních kontaktů či s drobnými radami. Pro udržení etických hranic mezi rolí výzkumníka a pomocníka bylo klíčové, že tato nabídka byla vždy přednesena až po uskutečnění rozhovoru. Nikdy jsem nesliboval nic dopředu. Tímto postupem bylo zajištěno, že se pomoc nestala podmínkou pro účast ve výzkumu a že ochota informátorů hovořit nebyla ovlivněna příslibem budoucí protislužby.

3.7 Prezentace analýzy dat

Na závěr této metodologické kapitoly je vhodné přiblížit způsob, jakým bude v následující analytické části prezentována analýza dat.

Struktura následující analytické kapitoly se přímo odvíjí od teoretického rámce této práce, nikoliv od dílčích témat, která vzešla z rozhovorů (např. jídlo, soukromí či rutina). Analýza je proto členěna do tří teoretických rovin, podle nichž jsou pojmenovány i ústřední podkapitoly: HOME, Home a home. Jednotlivé tematické okruhy budou diskutovány v rámci té roviny, ve které se v datech projevily nejvýrazněji. V úvodu každé podkapitoly bude příslušná teoretická rovina stručně zopakována, a to již v kontextu analyzovaných dat, která se k ní vztahují (viz Brun a Fábos 2015; srov. Taylor, 2009).

Přestože by se k tomu dalo přistoupit i jinak a každou kategorii analyzovat prostřednictvím tří rovin, výše popsaný způsob byl zvolen ze dvou dalších hlavních důvodů. Zaprvé, zajišťuje těsné propojení mezi teoretickou a empirickou částí práce a nabízí analyticky přehlednější argumentaci. Zadruhé, zvolená struktura odpovídá i povaze získaných dat, která ne vždy umožňovala analyzovat každé dílčí téma optikou všech tří rovin; takové systematické pokrytí by vyžadovalo ještě detailnější výzkum. Prezentovaná struktura tedy co nejvěrněji

reflektuje to, co reálně vyplynulo z rozhovorů, a zároveň zachovává hloubku a komplexnost získaných výpovědí.

4 Analýza

4.1 Úvod

Předmětem této kapitoly je analýza rozhovorů vedených s informátory a informátorky ukrajinské státní příslušnosti, jimž byla v České republice udělena dočasná ochrana. Z důvodu zjednodušení budou tito informátoři dále v textu souhrnně označováni jako „uprchlíci“.

Analýza identifikuje témata, která se opakovaně objevovala v rozhovorech s informátory a informátorkami, a tykala se především otázek domova a bydlení. Tato témata jsou dále propojena s teoretickými koncepty z oblasti antropologie migrace, uprchlických studií a studií domova. Cílem této části práce je odpovědět na výzkumné otázky a porozumět tomu, jak uprchlíci vnímají a (ne)utvářejí smysl domova v podmínkách nucené migrace, dlouhodobého vysídlení a přechodného pobytu v ubytovacích zařízeních (jako jsou ubytovny, koleje či hotely). Těmito otázky jsou:

- Jak lidi s dočasnou ochranou z Ukrajiny situovaní do dočasnosti svého pobytu reflektují proces (ne)zabydlování v České republiky?
- Jak lidi s dočasnou ochranou z Ukrajiny reflektují svůj život v České republice ve vztahu k vytváření pocitu zázemí domova a které prvky původního domova považují za nenahraditelné?
- Jak je proces (ne)zabydlování chápán v širších politických a institucionálních souvislostech a jak souvisí s prožíváním domova?
- Jak (ne)konstruují domov ve vztahu k hodnotám, vzpomínkám a emocionálním vazbám?
- Jak (ne)konstruují domov ve vztahu ke každodenním praktikám a strategiím (ne)zabydlování?

Z rozhovorů s informátory vyplynulo několik opakujících se tematických okruhů. Tyto okruhy se vztahují k tématu domova, souvisejí s procesem (ne)zabydlování v novém kulturním a prostorovém kontextu a jsou klíčové pro zodpovězení výše uvedených otázek. Jedná se o následující oblasti: dočasnost a nejistota pobytu, politiky, ekonomická (ne)jistota, bydlení a materiální podmínky, paměť a nostalgie, pocit vlastnictví a kontroly, kulturní adaptace.

Analýza je členěna do tematických okruhů podle jednotlivých teoretických rovin a je zakončena shrnutím hlavních zjištění.

Způsob, jakým informátoři formulovali své výpovědi, ukázal na potřebu zvolit mnohovrstevnatý přístup k problematice domova a procesu zabydlování v kontextu nuceného vysídlení. Vzhledem k tomu jsem se z množství teoretických přístupů k domovu v podmínkách migrace včetně dlouhodobých podmínek vysídlení rozhodl využít jako základní koncept „HOME–Home–home“ (Brun a Fábos, 2015; 2017; 2023). Tento mnou zvolený analytický rámec rozpracovává pojetí domova v několika vzájemně propojených rovinách, a právě umožňuje sledovat domov jako mnohovrstevnatý jev. Tento přístup zahrnuje jak každodenní praktiky, emocionální a sociální vazby, ale také politicko-institucionální dimenze, díky čemuž je možné komplexněji nahlédnout proces zabydlování v kontextu nuceného přesídlení.

Brun a Fábos (2015) ve své konceptualizaci navrhují analytické rozlišení tří vzájemně propojených rovin domova u lidí žijících v podmínkách dlouhodobého vysídlení (*prolonged conditions of displacement)* (viz Donà, 2015).

- HOME – širší politicko-institucionální rámec, v němž je pojem domova formován a limitován;
- Home – soubor hodnot, vzpomínek a emocionálních vazeb ve vztahu k původnímu domovu;
- home – každodenní praktiky a strategie zabydlování v konkrétním prostředí;

Tento teoretický rámec umožňuje porozumět složitosti a rozporuplnosti zkušenosti domova v podmínkách dočasného, dlouhodobého vysídlení *(prolonged conditions of displacement).* Umožňuje zároveň sledovat dynamický dialog mezi jednotlivými rovinami domova a poskytuje nástroj pro komplexní porozumění tomu, jak je domov v těchto situacích vnímán, prožíván a utvářen v každodenní praxi (Brun, Fábos 2015; 2017; 2023).

Struktura analýzy postupuje od širších strukturálních rámců, přes symboliku domova, až ke konkrétním rovinám každodenní zkušenosti, jak ji reflektují sami uprchlíci. Sleduji tak vývoj od politických a institucionálních podmínek, přes emoční vazby a komunitní vztahy, k praktickým projevům zabydlování.

4.2 „HOME“: institucionální a politický rámec domova

Domov je zde chápán jako součást širšího makrostrukturálního kontextu, tvořeného politicko-institucionálními rámci, které zahrnují migrační politiky hostitelské země, politiky země původu a dalších relevantních politických aktérů nebo institucí. Právní statní politiky a

instituce mohou výrazně ovlivňovat, jaké jsou možnosti a omezení při zabydlování, a zároveň samy vycházejí z nadnárodního, širšího společenského a legislativního rámce (například směrnic Evropské unie, které následně ovlivňují její členské státy). Jejich dopad se může projevit v tom, do jaké míry je možné vytvořit prostředí připomínající domov, jaký uprchlíci znali ve své zemi původu. Na úrovni státní správy hrají roli právní předpisy, které mohou mít dopad na ochotu jednotlivců dlouhodobě investovat do „nového domova“. Na mikroúrovni, v každodenním fungování institucí jako jsou ubytovny a koleje, se to odráží v konkrétních pravidlech a režimech, které upravují provoz a tím poskytují určité životní podmínky. Celkové nastavení systému pak může proces zabydlování a usazování buď podporovat, nebo ho naopak výrazně komplikovat (Blunt, & Dowling, 2006, 2022; Donà, 2015; Brun & Fábos, 2015, 2017, 2023).

Uvažování o domově v kontextů specifických strukturálních, institucionálních a politických rámců se právě objevilo i ve výpovědích informátorů a informátorek. Tyto kontexty se ukázaly jako klíčové při utváření domova pro uprchlíky z Ukrajiny. Jedním z opakujících se témat ve výpovědích informátorů byla zkušenost s nuceným vysídlení a pocity nedobrovolnosti, dočasnosti a nejistoty. To vše má přímý dopad na míru zabydlování, protože, jak výzkum ukázal, ovlivňuje vztah informátorů a informátorek k aktuálnímu místu pobytu a možnosti plánování budoucnosti v České republice. Informátoři tento stav spojovali především se svým pobytovým statusem v České republice (status dočasné ochrany) a s podmínkami v jednotlivých typech ubytování.

Nedobrovolnost a dočasnost pobytu se ve výpovědích informátorů objevovaly ve dvou hlavních rovinách, a to v legislativní a materiální. Vzhledem k tomu, že se tato kapitola zaměřuje na dimenzi označovanou jako „HOME“, dále se soustředím především na legislativní stránku dočasnosti, která výrazně ovlivňuje pocit (ne)jistoty a možnosti dlouhodobého zakotvení.

4.2.1 Válka jako strukturální hybatel mobility

Válečný konflikt přinutil mé informátory a informátorky opustit své domovy na Ukrajině a přiměl je hledat nové zázemí v České republice.

> *„…nepřijeli jsme z vlastní vůle.“*
>
> Bohuslava, 40

Příběhy, které tito lidé vyprávěli, nebyly primárně o migraci jako takové, ale o opouštění domova v důsledku válečného konfliktu. Důvody tohoto opouštění přetrvávají i po více než

třech letech, což sami informátoři potvrzují konstatováním, že prostor, odkud odešli, stále není bezpečný:

> *„…ty neustálé útoky na letiště – to visí nad námi jako Damoklův meč.“*
>
> Paraska, 35

Z výpovědí informátorů a informátorek vyplýval hluboce ambivalentní vztah jak k místům, která považují za domov, tak k těm, která pro ně představují bezpečné útočiště. Přestože skutečné bezpečí nacházejí mimo svůj původní, válkou ohrožený domov, v hostitelské zemi (v České republice) zároveň postrádají hlubší pocit jistoty, zakořenění a známé každodennosti. Právě tyto aspekty přitom považují za nedílnou součást domova.

> *„Já bych chtěla být blíž k domovu – v* [městě]*, možná v* [městě]*. Jenže když slyšíš zprávy, tak už ani nevíš, kde* [město] *nebo* [město] *za rok vůbec bude* [možná už budou okupována]*…“*
>
> Roxolana, 60

Tento pocit je umocněn skutečností, že téměř všichni informátoři ve svých výpovědích, až na jednu výjimku, stále situují svůj „pravý domov“ do země původu, tedy na Ukrajinu, ať už do jejích okupovaných, nebo neokupovaných částí. Jako hlavní důvody přitom uvádějí místo narození, rodinné vazby, osobní vlastnictví, občanství, osobní vzpomínky i důležité rodinné praktiky a události spojené s tímto místem.

> *„Domov je domov. Ať už jsi kdekoliv, vždycky tě to tam bude táhnout. Tam jsou přátelé, rodina… to mi chybí nejvíc.“*
>
> Vsevolod, 35

Ambivalentní zkušenost a rozpolcenost mezi potřebou bezpečí a touhou po domově se projevuje i tím, že někteří informátoři využívají možnost krátkodobého návratu v souladu s legislativním rámcem dočasné ochrany.[1]

[1] Tento typ oprávnění k pobytu na území České republiky jim dovoluje opustit nejen její území, ale i území celé Evropské unie, aniž by tím o ochranu přišli. Znamená to, že se na určitou dobu mohou vracet domů na Ukrajinu, tzn., že samotným vycestováním dočasná ochrana nezaniká (Oficiální informační portál pro cizince Ministerstva vnitra České republiky, 2023).

> *„Známí, co mají možnost jezdit domů – většinou ženy, protože ty můžou bez problémů překročovat hranice – říkají, že lidi se tam [na Ukrajině] úplně změnili.“*
>
> Vsevolod, 35

Proto někteří informátoři uvažují o různých formách návratu do místa původu, a to jak o dlouhodobém, tak i o krátkodobém návratu „na zkoušku“. Válka zde totiž působí jako spouštěč legislativních opatření, která reagují na politické a vojenské střety a která zasazují uprchlíky a uprchlice do určité struktury právních norem. Informátoři a informátorky si ve svých výpovědích uvědomují tuto situovanost a zohledňují legislativu a institucionální praktiky tří států, konkrétně České republiky, Ukrajiny, a dokonce i Ruské federace. Jedná se například o opatření českého státu zaměřená na zvládání uprchlické krize, o nařízení ukrajinského státu týkající se mobilizace a překračování hranic nebo o institucionální praktiky ruského státu, jako je filtrace ukrajinských občanů, kteří se snaží vrátit domů na okupovaná území.

Legislativa České republiky nezakazuje držitelům dočasné ochrany krátkodobě se vracet na Ukrajinu, aniž by jim hrozila ztráta tohoto statusu. Právě tím se dočasná ochrana zásadně liší od azylu. V případě azylu totiž platí, že návratem do země původu azylant ztrácí na udělenou ochranu právo. Samotná dočasná ochrana je však také přímo závislá na trvání válečného konfliktu, což do celé situace vnáší další zásadní prvek nejistoty (této nejistotě se bude podrobněji věnovat další část textu).

Tato výše zmíněná možnost krátkodobého návratu na Ukrajinu bez ztráty dočasné ochrany je reflektována odlišně v závislosti na genderu. Zatímco informátorky této možnosti využívají, pro muže je situace podstatně komplikovanější a jejich zkušenost je odlišná.

V důsledku válečného stavu totiž ukrajinská hranice zůstává pro muže uzavřena, a to i pro ty, kteří nepodléhají přímé mobilizační povinnosti (například pro věkovou skupinu 18 až 25 let). Válka pro ně zde působí jako aktér, který v tomto směru překáží jejich mobilitě.

Například informátor, který sice spadá do výjimky a disponuje doklady o vynětí z mobilizační povinnosti, se přesto obává rizika, že jeho právo na překročení hranic nebude respektováno. Přetrvává u něj strach ze svévolné mobilizace, které, jak se domnívá, nemusí zabránit ani oficiální dokumenty.

Tento přístup však není univerzální. Další z informátorů překračoval hranice bez problémů, jelikož mu jeho status pečovatele poskytoval větší jistotu, že nebude odveden do armády ani mu nebude odepřena možnost opětovného vycestování. Proto několikrát využil možnost krátkodobého návratu.

Nepřehlednost válečné situace a na ni navazující riziko svévolné interpretace legislativy ze strany ukrajinských státních institucí tak u některých může oslabovat důvěru v platnost práva. Tyto faktory představují pro mužskou část populace klíčové důvody, které přispívají k rozhodnutí odložit jakýkoli návrat do země původu až na dobu po skončení válečného stavu.

Navzdory všem překážkám považuje téměř každý z dotázaných návrat za přijatelné, či dokonce žádoucí řešení. To platí i pro muže, ačkoli někteří z nich uvažují spíše o návratu na krátkou dobu. Vize budoucnosti všech informátorů se proto úzce odvíjí od dalšího vývoje válečného konfliktu.

> *„I kdyby – čistě teoreticky – válka na Ukrajině brzo skončila … jel bych tam možná na měsíc, navštívit známé, ale pak bych se určitě vrátil a dál pracoval tady.“*
>
> Vsevolod, 35

Manželský pár (Svjatoslav a Zoreslava) zatím plánuje v České republice zůstat, ačkoli by se po skončení války rád vrátil. Svůj pobyt zde totiž od počátku vnímali hlavně jako dočasnou příležitost k výdělku (jsou v České republice zaměstnaní) a způsob, jak překlenout období, kdy na Ukrajině v důsledku války vymizely pracovní příležitosti. Jejich rozhodnutí o návratu po válce tak bude záviset na několika faktorech: na plánování rodiny, na podmínkách spojených s dočasnou ochranou a zvláštním dlouhodobým pobytem i na celkové stabilitě pobytu (těmto faktorům se bude podrobněji věnovat další část textu). Válka pro ně tedy funguje jako pomyslný „časovač“ jejich exilu.

Návrat, i přes to, že je žádoucí, však není vnímán jako reálný pro všechny. Například informátorka reflektuje, že k odchodu ji přimělo postupné přibližování frontové linie k jejímu domovskému městu. I přes blížící se ozbrojené střety tam nadále zůstávají její rodiče. Návrat na Ukrajinu vzhledem k těmto okolnostem v současnosti neplánuje a do budoucna by si přála, aby se za ní rodiče přestěhovali, jakmile se jí v České republice podaří „uchytit“.

> *„ – Chtěla byste se vrátit domů?“*
>
> *„– No jasně, že bych chtěla… ale nevidím v tom už smysl“*
>
> Bohuslava, 40

Informátorka nevnímá návrat jako smysluplnou možnost (podobně se vyjadřovaly i další informátorky), a to zejména ve světle aktuálního vývoje na Ukrajině. Tamní situace jí

nedávala mnoho naděje a vedla k hluboké skepsi i vůči možnosti alespoň krátkodobého příměří. Své pocity shrnuje slovy:

> *„…pak nás stejně buď Rusko pohltí, nebo to tam bude dál v chaosu.“*
>
> Bohuslava, 40

Pro jiné je však situace ještě zásadnější. Pro ně válka změnila podmínky v zemi natolik, že jejich domov v původním smyslu přestal existovat. Vnímají ji jako živou sílu, která

> *„…všechno obrátila naruby“*
>
> Fevronija, 30

Válka natolik proměnila společnost, že většina informátorů navzdory své touze po návratu reflektuje pocit, že sociální a kulturní realita, kterou znali a na kterou byli zvyklí, již neexistuje.

> *„Jsou naštvaní, podráždění… a ono je to pochopitelné. Žijí ve válce, ve strachu. Prostě se změnili. Změnilo se tam všechno. A i kdyby válka skončila, bude potřeba čas, než se lidé zase dají dohromady – psychicky, emočně a vůbec. Když se někdo vrátí, bude to nepříjemné, bude tam nějaký diskomfort. Bude to chtít čas.“*
>
> Vsevolod, 35

Ve výpovědích informátorů se tak objevoval rozpor mezi přítomnou skepsí a nadějí v brzký konec války.

> *„Mimo jiné, sleduješ to, nebo ne, co je s tím Trumpem?“* – ptá se mě informátorka.
>
> [Donald Trump slíbil, že válku na Ukrajině ukončí do 24 hodin.]
>
> Fevronija, 30

I samotný konec války, ačkoliv je žádoucí, tak pro informátory představuje zdroj nejistoty, protože netuší, jak se hostitelský stát po jeho skončení zachová.

> *„A ještě, nevím, jestli jsi to četl, ale na internetu psali, že v případě příměří se hned druhý den ruší ta* ***dočasná ochrana.*** *I když pak bylo napsáno, že by mělo být nějaký přechodný období, že by prý dali rok nebo kolik na to, aby si lidé přešli třeba na studentské nebo pracovní vízum, nebo něco podobného. …“*
>
> Fevronija, 30

Další z informátorek, Paraska, použila jako varovnou analogii osud syrských uprchlíků. Připomněla fakt, že po pádu Asadova režimu státy Evropské unie okamžitě pozastavily azylová řízení, a vyjádřila obavu, že na Ukrajince čeká po skončení války *„stejný scénář“*.

Na rozhodování informátorů a informátorek o návratu po válce se také podílejí nejen přímé důsledky války, ale i vedlejší její jevy. Mezi ty patří, jak informátory a informátorky často zmiňovali, především *„chaos“,* ekonomické a sociální problémy a obavy z možných politických změn. Proto se mnozí z nich spíše upínají k představě „uchytit se“ v České republice, přivést sem rodinu a „vybudovat“ si tu „nový domov“, dokud mají sílu začít znovu.

> *„Teď mám ještě sílu se tady nějak uchytit… Ale za deset let? Už to nezvládnu.“*
>
> Bohuslava, 40

Naděje a snaha informátorů „uchytit se“ se projevovala například v obavách o (ne)možnost vyhovět podmínkám pro získání *zvláštního dlouhodobého pobytu*, které stanoví český stát.

Zatímco válka byla prvotním aktérem, který přiměl dotazované opustit jejich domovy, nyní se pozornost přesouvá ke státu jako instituci. Právě stát a jeho aparát se stávají klíčovou silou, která formuje další osud uprchlíků. Konkrétně tím, že reguluje vstup na své území, (ne)umožňuje návrat nebo poskytuje příležitosti k budování nového domova. Další kapitola se tedy zaměří na to, jak stát (ať už jde o zemi původu, hostitelskou zemi, nebo zemi okupační) svou legislativou a institucionálními praktikami rozhoduje, kdo má jaké nároky.

4.2.2 Nejistota

Společným jmenovatelem výpovědí všech informátorů byl pocit životní nejistoty, který byl formován legislativním klimatem a institucionálními praktikami tří klíčových států: České republiky, Ukrajiny a Ruské federace.

Ačkoliv osudy informátorů a informátorek formují všechny tři zmíněné státy, pro jejich současnou životní situaci a budoucí perspektivy je klíčová role České republiky. Jako hostitelská země totiž přímo stanovuje legislativní podmínky jejich pobytu, poskytuje uprchlíkům *dočasnou ochranu* a definuje možnosti jejich dlouhodobějšího usazení.

> *„A navíc – u nás, u Ukrajinců, to má teď každý takové nejasné. Mnoho lidí neví, co bude dál. Až skončí válka, až skončí dočasná ochrana… spousta lidí netuší, co bude. Kam pojedou? … Takže je to takový zvláštní, visící stav, ve kterém teď spousta lidí žije.“*
>
> Vsevolod, 35

Ukázalo se, že právě povaha *dočasné ochrany* a možnosti dlouhodobějšího usazení byly hlavním zdrojem nejistoty a obav. To se projevilo například v době realizace výzkumu, kdy ukrajinskou komunitou intenzivně rezonovala debata o *zvláštním dlouhodobém pobytu,* který zavedla tehdy aktuální novela zákona Lex Ukrajina. Aktuálnost tématu dokládala i skutečnost, že jej informátoři otevírali sami, bez přímého dotazování. Tento nový typ pobytu, který mohl být chápán jako vstřícný signál ze strany státu, však u některých informátorů a informátorek vyvolal spíše skeptickou reakci.

> *„Ale to, co nabízejí, nejsou dobré podmínky. No, pokud tu chceš zůstat natrvalo a jen pracovat – pak to jde.“*
>
> Svjatoslav, 30

Vědomí, že *dočasná ochrana* je ze své podstaty prozatímní (jak napovídá už sám název) navíc vedlo k tomu, že nový typ pobytu nevnímali jako příležitost, ale spíše jako předzvěst konce stávajícího systému (institutu *dočasné ochrany*), což jejich obavy z toho, co bude následovat dále, zvyšovalo.

> *„…předchozí tři roky se nic nedělo, a teď najednou začali aktivně nabízet různé varianty vývoje událostí.“*
>
> Fevronija, 30

„Stávající nejistota“ pramenila z finančních podmínek stanovených pro získání *zvláštního dlouhodobého pobytu* (viz kontextová část). Informátoři se obávali, že těmto požadavkům nedokážou dostát.

> *„Teď je nám prodloužená dočasná ochrana, ale potom bude možná potřeba žádat o to pětileté vízum, myslím ten zvláštní dlouhodobý pobyt* […] *jsou tam podmínky ohledně platu… No sakra, takové platy neexistují… Nezdá se, že by na to mnoho lidí dosáhlo.“*
>
> Bohuslava, 40

V této souvislosti zmiňovali rozpor mezi „logikou čísel“, kterou se stát řídí, a jejím dopadem na reálný život. Ačkoliv chápali, proč stát finanční podmínky nastavuje, v konfrontaci s konkrétními lidskými osudy podle nich tato pravidla ztrácela funkčnost. Tato situace v nich posilovala pocit, že jejich osud je plně v rukou státu, což jejich celkovou nejistotu jen prohlubovalo. Docházelo tak k paradoxu, kdy se původní, „předchozí nejistota“ spojena se prozatímnosti dočasné ochrany, jevila zpětně jako „jistější“ než ta „současná“, kterou nabízí nový systém.

> *„Ale víte co – oni těch 36 tisíc spočítali velmi dobře. Je to logické: 16 tisíc dáte za nájem, 9 tisíc za pojištění a něco zbude na jídlo. To sedí. Ale nedá se toho dosáhnout. Opravdu mají Češi takové platy?“*
>
> Paraska, 35

Skupina informátorů, která finančně nedosahovala na zvláštní dlouhodobý pobyt, vnímala finanční podmínky jako systematický tlak, který ji nutil znovu a znovu hledat řešení svého pobytu zde. Někteří tento tlak dokonce označili za „schválnost“, jejímž cílem je donutit je k odchodu.

> *„Oni nás postupně stejně všechny vyženou. Teď ještě ne, ale časem ano.“*
>
> Bohuslava, 40

Spekulace o brzkém ukončení války a zavedení nového institutu *zvláštního dlouhodobého pobytu* si informátoři spojovali s možným *zánikem dočasné ochrany.* Tento vývoj se jim v jejich očích jevil jako riziko definitivního vytlačení z České republiky, a tím i jako perspektiva návratu do „nikam“.

> *„V tom smyslu, že bych se musela vrátit domů. Jenže já tam domov nemám… je to teď vlastně okupované území, takže mě tam asi sotva pustí.“*
>
> Fevronija, 30

Stres spojený s usilováním o *zvláštní dlouhodobý pobyt* je u informátorů přímo úměrný nedostupnosti původního domova. Nejvíce jím proto logicky trpí ti informátoři, jejichž domovy zůstaly na okupovaných územích nebo v blízkosti fronty. Pro tuto skupinu je návrat domů v současnosti zcela či zčásti nereálný. Možnost dlouhodobého usazení v České republice se tak pro ni stává klíčovým životním tématem a zároveň i zdrojem obav z případného vytlačení.

I ti, kteří splňují všechny formální podmínky pro získání pobytu, však paradoxně zažívají nové obavy namísto očekávaného uklidnění. Obávají se, že i přes splnění kritérií nemusí z různých, často jen spekulativních, důvodů nakonec uspět. Tento strach posiluje jejich vědomí dočasnosti a udržuje je v neustálém očekávání „něčeho“, aniž by sami tušili, co konkrétně to má být.

> - *„Podmínky přece splňuješ, ne?“*
> - *„No, jako jo, ale stát se může cokoliv. Třeba tam jsou nějaké skryté požadavky, no nevím. Nebo vymyslí něco dalšího… Přihlásím se a uvidíme.“*
>
> Paraska, 35

Je důležité zdůraznit, že tyto obavy nejsou omezeny jen na informátory a informátorky z okupovaných území. Podobně je vnímají i ti, kteří se sice mají kam vrátit, ale svůj návrat podmiňují definitivním koncem války. V jejich rozhodování tak hraje klíčovou roli nejen válka, ale i čas, který je v České republice postupně usazuje. Jejich úvahy o návratu jsou proto často proměnlivé a závislé na kontextu rozhovoru, i když v jejich výpovědích bylo většinou možné zachytit určitou ústřední tendenci.

Tato nejistota se však nevztahuje pouze na perspektivu návratu, ať už dobrovolného, nebo, jak se obávají, nuceného. Problematická je pro některé i možnost dlouhodobého setrvání v České republice.

K tomu se přidávají další nejistoty týkající se kvality života i v případě, že na zvláštní dlouhodobý pobyt dosáhnou. Informátoři se obávají jednak toho, že jim toto nové pobytové oprávnění stejně neumožní vést „normální život“ (předválečný život na Ukrajině jako základní referenční bod, s nímž poměřují svou současnou situaci) odpovídající jejich představám a

očekáváním, který si spojují s rodinou, a jednak toho, že jejich role v české společnosti bude zredukována čistě na pracovní sílu, což jim nedává pocit, že by byli plnoprávnými členy společnosti.

> *„Podmínky pro [zvláštní] dlouhodobý pobyt… Když plánuješ dítě, jsou ty náklady neúnosné. … Vymysleli si systém s tím [zvláštním] dlouhodobým pobytem, že jako: „Pracujte, ale nemnožte se.““*
>
> Svjatoslav, 30

Někteří informátoři, kteří mají své domovy na Ukrajině stále přístupné, původně doufali, že *zvláštní dlouhodobý pobyt* bude nabízet podobné podmínky jako *trvalý pobyt*. Právě *trvalý pobyt* totiž pro sebe považovali za adekvátní nabídku, která by jim umožnila se v České republice usadit, investovat do „nového domova“ a dál pokračovat v životě v podobě *transnacionálního domova* (viz Blunt, & Dowling, 2006). Očekávali především začlenění do systému sociálního a zdravotního pojištění, když ne pro sebe, tak alespoň pro své děti narozené v České republice.

Zjistili však, že *zvláštní dlouhodobý pobyt* se v zásadě neliší od dočasné ochrany a pro ně osobně nepřináší skutečnou změnu.

> *„Nechceme ani těch 300 tisíc [rodičovský příspěvek] – jen aby za dítě platili zdravotní pojištění. Tady to mají děti zdarma do 15 let, platí to stát. Kdybychom měli stejné podmínky jako u trvalého pobytu, šlo by o tom přemýšlet.“*
>
> Zoreslava, 25

Nejistota v tomto případě pramení z pocitu, že nemají „právo na omyl“. Jelikož nemají přístup k systému sociálního a zdravotního pojištění, jakékoliv selhání, například ztráta příjmu, okamžitě ohrozí existenční bezpečí celé rodiny. Jelikož pro ně jakékoli selhání znamená okamžitý návrat na Ukrajinu, docházejí k přesvědčení, že zde nemají dlouhodobou budoucnost a nemá smysl zde po válce déle zůstávat.

Pro ně se tak domov, definovaný možností plánovat budoucnost a rodinu, v českém kontextu stává nerealizovatelným. Důvodem jsou rámce práv a povinností, do nichž je hostující stát situuje. Proto jako jedno z možných východisek zvažují po skončení války návrat.

> *„Doma to bude jednodušší. Ne o moc, ale o něco jo. Tam máš aspoň základní … Kdyby válka skončila… asi bychom se vrátili.“*
>
> Svjatoslav, 30

Z rozhovorů dále vyplynulo, že obavy spojené se (ne)získáním *zvláštního dlouhodobého pobytu* a s budoucím zánikem *dočasné ochrany* vedou informátory ke sledování české politické scény. Jejich zájem se tak neomezuje pouze na politickou situaci související s válkou v Rusku a na Ukrajině. Uvědomují si totiž, že výsledek nadcházejících voleb může mít přímý dopad na jejich životní situaci.

Jejich nejistota tak nepramení pouze z legislativních změn a právních podmínek, ale i z konkrétních politických rozhodnutí, volebních výsledků a veřejných výroků, které přes masová media zásadně formují jejich pocit bezpečí a přijetí v zemi.

> *„Ale mám pocit, že **oni*** [nezeptal jsem se kdo to jsou „oni“] *čekají, že se všichni Ukrajinci v červnu* [2025] *vrátí domů. Blíží se volby a je tu ta strana ANO… a ten, kterého obvinili z rasismu… Myslíte, že má* [Petr Fiala] *vůbec šanci zůstat premiérem?“*
>
> Fevronija, 30

Mezinárodní politika, migrační politika států a její legislativní rámec mají zásadní vliv na každodenní život a emoční prožívání domova informátorů.

> *„…protože mě to pak hrozně zneklidňuje, a přitom stejně nic změnit nemůžu.“*
>
> Paraska, 35

Tato všudypřítomná nejistota vede k ambivalenci a roztříštěnosti, která informátorům brání plně se soustředit na přítomnost a nutí je odkládat svůj život. Někteří z obavy, že budou vytlačeni, jiní v očekávání brzkého ukončení války a návratu.

> *„Řekli nám to jasně – odpracuj pět let, přines státu užitek, pak ti dáme podmínky, které ti usnadní život, jenže člověk nemládne a každým rokem je starší.“*
>
> Svjatoslav, 30

Nejistota ovšem nepramenila jen z rozhodnutí českého státu, ale i z politických kroků Ukrajiny, Ruské federace a z celkové situace. Tyto faktory společně utvářejí kontext, v němž probíhá rozhodování o domově a jeho situování a který si pro sebe vykreslovali sami informátoři.

Zájem informátorů o dlouhodobý pobyt přímo souvisel s dostupností jejich domova na Ukrajině. Naopak lidé, kteří opustili domovy v relativní dálce od přímých střetů, se touto otázkou zabývali podstatně méně a roli ukrajinského státu ve svých nejistotách reflektovali velmi okrajově. Neměli tak velké obavy a více zohledňovali možnost návratu na Ukrajinu. Získání zvláštního dlouhodobého pobytu v Česku pro ně proto nebylo prioritou.

Pro informátory z okupovaných území se situace v zemi původu stává dalším klíčovým zdrojem nejistoty, který má tři hlavní roviny. První je samotné nebezpečí války. Druhou rovinou jsou pochybnosti o tom, jakou podporu jim po návratu dokáže poskytnout ukrajinský stát. Třetí a neméně důležitou rovinou je pak moc Ruské federace, která skrze své institucionální praktiky fakticky určuje, kdo smí na tato území vstoupit, což pro ně znamená (ne)možnost vrátit se domů.

> *„… vždyť je to můj domov. Promiňte, ale to je moje bydlení.* ***Vy si to tam řešte mezi sebou – vy, politici.*** *A my? My budeme jenom trpět?“*
>
> Roxolana, 60

Informátorky pocházející z okupovaných území popisovaly své pokusy navštívit domov nebo sdíleli své úvahy o tom. Přístup do těchto oblastí je v současnosti možný pouze přes území Ruské federace.

Příběh jedné z informátorek tento problém výstižně ilustruje. Při kontrole na letišti neprošla bezpečnostní prověrkou („filtrací“), načež jí byl na padesát let zakázán vstup na území Ruské federace. Tento zákaz je pro informátorku, které je přes šedesát let, likvidační, jelikož přes Rusko vede jediná cesta, jak se nyní může dostat domů. Sama si tento postup vysvětluje nesouladem svých postojů s očekávanou loajalitou vůči Ruské federaci.

> *Hodně lidí tam teď jezdí, nechají si něco vyřídit a pak se vrací sem. Ale spoustu lidí vůbec tam nepustí. Většinu. Mluvím za ty, s kterými jsem v kontaktu – skoro všechny moje známé poslali zpátky, nikoho nepustili dál.*

> *Jen pár lidí to dokázalo projet. A čím se řídí, to nikdo neví. Mně řekli – a to přímo na ***: „Musíte si to nejdřív srovnat v hlavě.“*“
>
> Roxolana, 60

Její případ tak výstižně demonstruje, jak je přístup k domovu politicky podmíněn loajalitou vůči vládnoucím institucím a jak si stát vyhrazuje právo určit, kdo, kdy, kde a za jakých podmínek smí jednotlivec uplatnit svůj nárok na „domov“. Naděje, že se jednoho dne bude moci vrátit, ji však neopouští ani navzdory zmíněnému zákazu.

> *„A pak si říkáš – i kdyby nás domů jednou pustili domů. Protože já to pořád považuju za svůj domov.“*
>
> Roxolana, 60

Další informátorka z okupovaného území uvedla, že se o návrat, na rozdíl od předchozí informátorky, ani nebude pokoušet. Svůj postoj zdůvodnila tím, že ruské úřady budou vědět o jejím pobytu v České republice, kterou, jak říká Rusko považuje za ideologického nepřítele, a proto předpokládá, že by ji na okupované území stejně nepustily. Jak říká, celý pokus by tak byl jen *„ztrátou času, peněz a nervů“*.

> *„Maminka říká* [bydlí v okupované části], *že oni tam v televizi ukazují, že Evropa se bez nich hroutí, že tu všichni umírají bez ruského plynu, bez všeho, že je tu všechno hrozné, že všichni jsou zahraniční agenti a nepřátelé ruského národa. Takže tam jet nechci a s těmi svými ukrajinskými pasy a českými vízy by mě tam asi ani nepustili.“*
>
> Fevronija, 30

Informátoři a informátorky z okupovaných území rovněž uvádějí, že nemohou spoléhat ani na podporu ze strany ukrajinského státu a jeho institucí. Reflektují, že nejenže nenacházejí žádnou konkrétní pomoc od ukrajinských úřadů, ale zároveň mají pocit, že jejich specifická situace jakožto osob pocházejících z okupovaných území není ve státní politice vůbec zohledněna.

> *„A od ukrajinských úřadů necítíš žádnou podporu. Neexistuje žádný systém pro lidi z okupovaných území, který by jim pomáhal začít znovu.“*
>
> Roxolana, 60

Pocit zklamání z nedostatečné podpory ze strany domovského státu informátory utvrzuje v tom, že se nemohou spoléhat ani na Ukrajinu. Tato skutečnost v nich vyvolává pochybnosti, zda se vůbec chtějí vracet, a to i na území, která zůstávají pod kontrolou ukrajinské vlády. Jejich úvahy navíc posiluje pokračující válka a nestabilní politická situace, což jejich celkový pocit nejistoty dále prohlubuje.

Informátorky pocházející z okupovaných a přifrontových území popisovaly svou zkušenost jako pocit ztracenosti v „pavučině“ zákonů, úředních postupů a institucionálních praktik, kterou vnímají jako jednotnou metastrukturu neboli širší kontext, ve kterém se pohybují. Jak samy reflektují, jejich bezvýchodná situace pramení z toho, že Česká republika pro ně nevytváří podmínky k usazení, jaké by si přály, jejich domovská Ukrajina jim nenabízí příležitosti pro bezpečný návrat alespoň do relativně bezpečného území, jaké by si přály, a Ruská federace jim upírá samotnou možnost nárokovat si domov.

Není to ovšem tak, že by se cítily vykořeněné z Ukrajiny (jelikož je s Ukrajinou jakožto státem stále pojí občanství, a s ním i „domov“ ve smyslu „vlasti“) nebo nepřijaté v České republice, jak to potvrzuje slovy Vsevolod: *„…ani se zde necítím nepatřičně.“* Jejich situace proto není bezvýchodná a stále mohou částečně o svém osudu rozhodovat. Jsou ale situovány do podmínek, v nichž je takové rozhodování značně obtížné. Rozhodování o budoucnosti je tak odkládáno na konec války.

> *„…víš sám, že ten konec války je jako mrkev před oslem…“*
>
> Bohuslava, 40

Samotný konec války přitom slibuje další převratné změny, srovnatelné s těmi, které způsobil její začátek.

> *„Až válka skončí, tak se podíváme, co bude dít dál, a bude to zajímavé…“*
>
> Vsevolod, 35

I přes probíhající válečný konflikt se ukrajinský stát snaží motivovat své občany k návratu. V rámci této snahy, která cílí i na Ukrajince pobývající v České republice, bylo 5. května v Praze podepsáno prohlášení o vzniku návratového centra Unity Hub, jehož jedním z cílů je *„poskytování informací ukrajinským občanům o otázkách souvisejících se statusem dočasné ochrany i s dobrovolným návratem a reintegrací na Ukrajině“.* Dokument podepsali za český stát ministr vnitra Vít Rakušan a za ukrajinskou stranu ministr pro národní jednotu Oleksij Černyšov.[2]

Jak ovšem dokládají informátoři a informátorky pocházející z okupovaných území, tato snaha naráží na nedůvěru. Nejenže o centrech Unity Hub slyšeli poprvé, ale zároveň uvedli, že by jejich služeb nevyužili. Důvodem je jejich předchozí negativní zkušenost s ukrajinskými úřady (srov. Colson, 2023).

Příznačné je, že tuto iniciativu sami vůbec nezaznamenali a dozvěděli se o ní poprvé až na základě mého přímého dotazu.

> *„Nevím, co to je.“*
>
> Fevronija, 30

To naznačuje, že výzvy ze strany ukrajinského státu neberou vážně a podobné příležitosti ani aktivně nevyhledávají.[3]

Skepticismus vůči ukrajinským státním institucím a nedůvěra v ně, zejména v souvislosti s tématem návratu, nemusí nutně vyplývat jen z probíhající války. Může jít také o dřívější zkušenost, která byla konfliktem pouze nově přerámována. O této reprodukované a rekontextualizované zkušenosti však shromážděné výpovědi svědčí jen okrajově, což nabízí prostor pro další výzkum.

4.2.3 „HOME“ résumé

Politicko-institucionální rámce představují kontext, v němž se odehrávají individuální zkušenosti informátorů ve vztahu k tomu, co pro ně znamená domov. Tyto rámce zároveň definují strukturální limity jejich jednání (agency), ovlivňují míru a ochotu, s níž se zabydlují, a také to, jak vnímají své postavení ve společnosti (srov. Brun & Fábos, 2015).

[2] https://mv.gov.cz/clanek/vit-rakusan-jednal-s-prezidentem-ukrajiny-a-cleny-tamni-vlady-podepsal-dulezity-dokument-o-vzniku-navratoveho-centra-unity-hub-v-cesku.aspx
[3] https://www.president.gov.ua/en/news/ukrayina-vidkriye-centr-yednosti-v-chehiyi-mizh-uryadami-dvo-97553

Z výpovědí mých informátorů vyplynulo, že jejich zkušenost je formována komplexním tlakem, který vychází od tří výše zmíněných států a od války samotné. Zatímco válka je vytlačila nebo přinutila opustit domov, Rusko jim fyzicky brání v návratu. Ze strany České republiky a Ukrajiny pak narážejí na legislativní rámec, který jim neposkytuje dostatečnou flexibilitu pro vytvoření žádoucího zázemí domova (toho imaginativního domova, o kterém se bude pojednávat v další kapitole).

Jelikož informátoři vnímají svou situaci jako závislou na nepředvídatelných státních rozhodnutích, jejich krátkodobé plánování se neorientuje na hledání jistoty. V praxi to znamená, že „známá nejistota“, kterou v tuto chvíli prožívají v České republice (protože se zde cítí v bezpečí před válkou), je pro ně často přijatelnější než nepředvídatelná budoucnost spojená s návratem na Ukrajinu. To se následně projevuje v jejich (ne)ochotě investovat do budování nového domova a skutečně se zabydlet, protože v této dynamické a proměnlivé nejistotě nevědí, kam svůj domov vlastně mají situovat.

4.3 „Home“

Migranti první generace si často situují domov do zemí původu (Bittnerová & Moravcová, 2010). V kontextu konceptuálního rámce, který nabízí Brun a Fábos (2015), odkazuje rovina „Home“ právě k domovu v zemi původu, který představuje hodnoty, tradice, vzpomínky a subjektivní pocity. Tyto prvky definují prostor se silnými citovými a symbolickými vazbami, pevně zakořeněnými v minulosti.

Domov tady představuje zobecněný ideál, který je zakořeněný v určitém sociokulturním kontextu a v určitém čase. Tento ideál, jenž ovlivňuje schopnost vytvořit si pocit každodenní domáckosti i v provizorních podmínkách, je komplexní směsicí reálných zkušeností s minulými a ztracenými domovy a zároveň nadějí a snů spojených s domovy budoucími (Dona, 2015; Brun & Fábos, 2015, 2017).

Jde o prostor definovaný silnými citovými a symbolickými vazbami, které se utvářely v průběhu času a jsou pevně zakořeněné v minulosti. Ideu domova, kam by se jednou chtěli vrátit nebo který by si přáli znovu vytvořit, pak udržují především vzpomínky na místo, kde dříve žili, uchovávání tradic a představa bezpečného prostoru.

Selektivní vzpomínky, nostalgie a touha pak podle Brun a Fábos (2015) vedou k imaginaci idealizovaného, ba dokonce smyšleného obrazu domova. Z těchto idealizovaných představ následně vyplývají i konkrétní materiální požadavky, které by dané bydliště mělo naplňovat, aby mohlo být považováno za skutečný, opravdový domov (Brun a Fábos, 2015).

4.3.1 „Opravdový domov“

Název této podkapitoly vychází z výpovědi jedné z informátorek: *„Domov je tam, kde je opravdový domov.“*. Tato zdánlivě prostá a tautologická výpověď představuje reprezentativní definici domova, kterou v různých podobách sdíleli i ostatní informátoři. Podobné tomu další výrazy (např. *„domov je domov“*) často sloužily k vymezení rozdílu mezi současným místem pobytu v Praze a místem, které pro ně skutečně představuje domov. Tímto způsobem zároveň vyjadřovali trvalé pouto k tomuto místu původu, jež si spojovali s rodinou, osobními vzpomínkami a životním příběhem. Právě takové definice poukazovaly především na citový a symbolický rozměr domova.

Podle výpovědí informátorek a informátorů jsou to právě „emocionální aspekty domova“, které nelze nahradit, a to ani po několika letech života v České republice. Tak například informátorka, jejíž výpověď inspirovala název této podkapitoly, popisuje domov jako místo, ke kterému má silná emocionální pouta. Definuje ho jako *„rodnou zemi“,* kde člověk má rodiče a kde *„se zakořenil“*. Právě toto pouto, spojené se vzpomínkami na rodinu, známá místa a životní události, vnímá jako nenahraditelné a téma samotné popisuje jako *„hrozně citlivé a bolavé“*.

> - *„A třeba Prahu – nemůžete ji považovat za domov?“*
> - *„Ne. Domov je tam, kde* ***je opravdový domov.****“*
> - *„A co tím myslíte?“*
> - *„To je rodná země.* ***Tam, kde jsou rodiče, kde ses narodil, kde jsi zakořenil.*** *Já vím… tohle je pro mě hrozně citlivé a bolavé téma, a když o tom mluvím, chce se mi brečet. Protože všichni víme, že když se domů vrátíme… jestli vůbec vrátíme… to nikdo neví…“*
>
> Roxolana, 60

Idealizovaný obraz domova, který si informátoři v mysli uchovávají, je tvořen několika klíčovými, vzájemně propojenými prvky. Patří sem především představa konkrétního prostoru a krajiny (ať už industriální, urbánní, nebo vesnické) spolu s příběhy a událostmi, které se k nim vážou. Dále je tvořen souborem kulturních praxí, kompetencí, tradic a specifických jídel, které jsou neoddělitelně spjaty se sociálními vztahy a osobními prožitky.

Tento obraz se vztahuje především k předválečnému období, a právě proto, že je takto silně idealizovaný, informátoři zároveň vyjadřují obavy, že po případném návratu nebude odpovídat realitě.

> *„…musím se smířit s tím, že jako dříve již nikdy nebude.“*
>
> Ahafija, 30

Vedeni těmito nostalgickými představami se informátoři následně snaží přenést a adaptovat klíčové prvky domova do svého nového prostředí v České republice. Klíčem k pochopení této snahy je tedy nejprve porozumět, z čeho se onen „domov“ v myslích informátorů vlastně skládá.

Z jejich výpovědí vyplývá, že domov je třeba vnímat nikoli jako fyzické místo, nýbrž jako komplexní konstrukt formovaný souhrou imaginace, příběhů, kulturních kompetencí, praxe a vztahů.

Pro dalšího informátora je domov, úzce spjatý s vizuální a smyslovou pamětí, tvořen známou krajinou a prostředím, v němž se odehrávalo jeho dětství. Právě toto prostředí je totiž nositelem jeho klíčových vzpomínek.

> - *„Co si vybavíte, když se řekne „domov“?“*
> - *„Nevím… řeka u našeho vesnického městečka.* ***Tam, kde člověk žije celý život.*** *U nás je to úplně jiné. Je to městys – řeka, les, všude kolem příroda, tam je to jak* ***pohádka.****“*
>
> Zoreslava, 25

Pro některé informátory a informátorky, zejména ty pocházející z venkovského nebo předměstského prostředí, představuje známa krajina stěžejní symbol domova. Její nepřítomnost v současném místě pobytu proto vnímali jako citelnou ztrátu. Tento pocit se projevoval často, například během ukazování fotografií a videí z jejich rodných vesnic nebo předměstí, když jsem je požádal, aby mi ukázali své domovy.

Když mluvili o těchto místech a označovali je slovy *„…to je u nás doma…“,* na zmíněných fotografiích ve skutečnosti nebyly jejich domy (ve smyslu fyzické stavby), ale především okolní krajina, tzn. moře, řeky, jezera a další místa. Právě na tyto lokality (rodné město, krajinu a její součásti) se pak vázaly konkrétní příběhy, události a prožitky, které se tam odehrály.

Při analýze výpovědí bylo zajímavé pozorovat charakteristický řetězec asociací, který se opakovaně u informátorek a informátorů objevoval. Vzpomínka na domov často evokovala představu krajiny, ta následně vedla ke vzpomínkám na konkrétní praxe, které byly úzce

spojené se svátky, svátky pak otevíraly téma jídla a dětství. Tento řetězec se nakonec cyklicky uzavíral, jelikož vzpomínky na dětství opět odkazovaly zpět k domovu a krajině. Domov zde funguje jako osobní, neustále přítomný a neustále opakující se příběh.

> *„Óoo, láska k rybám… jak jinak? Můj otec byl rybář, no a já spolu s ním teda. Tak bydleli jsme u moře, že jo. Vždycky jsme měli čerstvé ryby. Od dětství jsme jedli… okouny, kapry, karasy, raky, tolstolobiky, býčky...“*
>
> Roxolana, 60

V návaznosti na to někteří informátoři spojovali domov s místem, kde se odehrávala jejich životní cesta. Ukázalo se, že síla tohoto pouta souvisí s věkem a délkou času stráveného v rodném městě. U starších informátorů, kteří strávili celý svůj vědomý život na jednom místě, tak toto citové pouto k domovu přetrvává i navzdory fyzickému odloučení. Naopak u jedné z mladších informátorek, která má zkušenost s neustálým stěhováním od samého svého dětství, byla patrná absence takto silného pouta ke konkrétnímu místu.

> *„…já vlastně ani nevím, kde mám svůj domov.“.*
>
> Fevronija, 30

Domov je pro informátory a informátorky především místem hluboce spojeným s minulostí, a tedy i s jejich osobním, často až biografickým životním příběhem. To se jasně projevovalo během rozhovorů, kdy se informátoři a informátorky opakovaně a bez přímého podnětu vraceli k vyprávění o svém domově na Ukrajině. Sdíleli příběhy z dětství i každodenního života, přičemž řetězec jejich vzpomínek a asociací často vedl od obecnějších témat, jako je krajina, až ke konkrétním, téměř biografickým příběhům. V některých okamžicích bylo patrné, že se natolik ponořili do svých vzpomínek, že přestali vnímat samotný rozhovor a zcela se soustředili na své vzpomínání. Obzvlášť často se tyto příběhy týkaly prožívání náboženských svátků. Právě s prožíváním těchto svátků byly ve výpovědích informátorů neodmyslitelně spjaty i další prvky, jako jsou zažité kulturní zvyklosti a tradice pravidla, která si pamatovali z domova.

Sváteční dny jako Velikonoce, Vánoce a Silvestr často odkazovaly na s nimi spojené praxe a fungovaly jako spouštěč dalších vzpomínek. Informátoři si vybavovali konkrétní sváteční rituály a způsob, jakým tyto tradice prožívali od mládí. Ti, kteří již měli děti, navíc popisovali, jak do těchto slavností zapojovali i je. Právě tyto slavnostní okamžiky a s nimi

spojenou souhru kulturních praxí označovali za to, co jim v novém prostředí chybí. Jejich absence jim pak neustále připomínala, že nejsou „doma“.

> *„Například minulý Nový rok jsme slavili s lidmi z bachaty. Tyhle rodinné svátky jsou pro mě těžké – nemůžu jet domů, nemám tady svou rodinu, ale když jsem s podobnými lidmi jako jsem já, je to hned veselejší.“*
>
> Fevronija, 30

Domov lze v této souvislosti chápat také jako prostor, kde jsou kulturní kompetence informátorů plně platné a funkční. Tyto kompetence zahrnují znalost jazyka, sociálních norem a nepsaných pravidel, která jim umožňuje efektivně se orientovat ve společnosti. Právě tyto nabyté a v domovském prostředí samozřejmé dovednosti jim umožňovaly dosahovat společenského uznání a profesní mobility.

> *„Jediné, co mi chybí, je ten pocit, že jsem si tam mohla vybírat lepší práci, vydělávat víc a dovolit si víc věcí. Ale nemůžu říct, že by tam byl život nějak extra pohodlnější... práce byla lepší.“*
>
> Bohuslava, 40

Pocit informátorů, že *„nejsme doma“* prohlubovala také skutečnost, že kulturní kompetence, které byly v zemi původu klíčové, v novém prostředí ztrácely svou funkci a hodnotu. Nejvýrazněji se to projevilo u jazyka. Zatímco na Ukrajině ruština nebo ukrajinština představoval samozřejmý nástroj pro plynulou komunikaci a plné společenské fungování, v českém kontextu se stal bariérou.

> *„Jsem tu pátý měsíc – rozumím, ale nemluvím. A to je bariéra, prostě necítíte jako doma.“*
>
> Yaroslava, 40

Jazyk, který doma fungoval jako nástroj sounáležitosti, se tak v exilu proměnil v symbol odcizení.

Jazyková bariéra a s ní spojené omezené možnosti plynulé komunikace prohlubovaly pocit informátorky, že „není doma“. Každodenní interakce s okolím pro ni postrádaly samozřejmost a ztěžovaly navazování neformálních kontaktů s místními obyvateli. Jak sama uvedla, většina lidí v jejím okolí nemluvila anglicky a ona zatím dobře neovládala češtinu.

Názorným příkladem, jak se fungující kulturní kompetence z domovského prostředí stává v novém kontextu bariérou, je zkušenost informátora pocházejícího z Velkoměsta. Pro něj domov představuje především specifickou „atmosféru“ živých a neformálních sociálních interakcí. Symbolem této atmosféry je pro něj tržiště, kde je hádavé a expresivní vyjednávání s prodavači, doprovázené místním žargonismem, chápáno jako sdílený kulturní rituál a součást místního folkloru. Tento specifický komunikační styl, zahrnující humor a jistou míru teatrálnosti, však v českém prostředí naráží na nepochopení a vede k nedorozuměním či trapným situacím.

> *„…tady když zkusíš vtipkovat u pokladny, dívají se na tebe jak na blázna“.*
>
> Vsevolod, 35

Nemožnost uplatnit tyto hluboce zažité komunikační vzorce a kulturní praxe tak u nich zásadně prohlubuje pocit, že nejsou „doma“, protože tím ztrácejí důležitou součást sociálního života, tak jak mu oni rozumí.

Výpovědi informátorů ukazují, že pojetí domova v sobě zahrnuje i silnou emocionální složku. Místo přesných definic ho často popisují skrze neuchopitelné pocity a osobní, citový význam, který pro ně dané místo má. Jazyk, který používají, tak domov spíše evokuje, než aby ho přesně definoval.

To například ilustruje výpověď jedné z informátorek, která na otázku, co se jí vybaví při slově „domov“, odpovídá:

> - *„A co se vybaví, když se řekne „domov“?“*
> - *„No, takové teplo hned na duši…“*
>
> Ahafija, 30

Domov zde není definován polohou, materiálními statky ani kulturními praxemi, ale vnitřním prožitkem, „teplem na duši“, který pramení ze samotné vzpomínky.

Podobně další informátor spojuje domov s pocitem psychického odpočinku a s nenahraditelnými mezilidskými vztahy. Jeho tautologický výrok *„domov je domov“* slouží jako zkratka pro komplexní soubor emocí. Domov je pro něj místo, kam člověka „vždycky to táhne“, což je pocit spojený s mnoha aspekty, včetně těch mezilidských:

> *„Když to vezmu víc zeširoka, tak mi samozřejmě nejvíc chybí… no prostě domov. Ať se na to člověk dívá, jak chce... Domov je domov. Ať už jsi kdekoliv, vždycky tě to tam bude táhnout. Tam jsou přátelé, rodina, známí... prostě si*

> *popovídat – to mi chybí nejvíc. Stačil by mi klidně měsíc doma, psychicky si trochu oddechnout, vidět všechny, popovídat si…“*
>
> Vsevolod, 35

Chybějící „domov“ tak informátoři vnímají primárně jako chybějící sociální interakci a emocionální oporu, kterou jim poskytuje kontakt s blízkými. Domov tedy chápou i jako osobní emocionální zkušenost, pocit sounáležitosti a psychické pohody. Tuto zkušenost neoddělitelně spojují se sociálními vazbami, neboť právě vztahy s rodinou a přáteli, pevně situované v zemi původu, pro ně představují další mozaiku domova.

> *„…[domov] je tam, kde je všechno známé. Kde jste s rodinou, kde jsou rodiče nablízku. To je domov. Když vyjdete ven, potkáte někoho svého, popovídáte si a jdete dál.“*
>
> Bohuslava, 40

Stav vykořenění a ztráta bezprostředního kontaktu se sociálními vztahy, které pro informátory definují domov, nepředstavuje konečnou situaci, se kterou by se pasivně smířili. Spíše slouží jako výchozí bod pro aktivní, vědomou i nevědomou snahu tuto mezeru překlenout. Právě tato negace (vědomí toho, co v novém prostředí *„není jako doma“*) určuje a definuje, co pro ně domov znamená. Domov je to, co zde chybí a co je jiné (a jiné je skoro všechno) (srov. Blunt & Dowling, 2006; Boccagni, 2017; Taylor, 2009).

Jako důležité pro pocit domova se ukázalo vlastnictví a jeho symbolická stránka.

> *Víš, moji rodiče mi vždycky říkali: „Dokud to není byt, který sis sama koupila, není to tvůj domov.“ Teď už to ale vnímám jinak. Když jsem si našla byt, pronajala si ho a přestěhovala se, řekla jsem si – tohle je můj domov.*
>
> Fevronija, 30

Každý z informátorek a informátorů se vyjádřil, že s vlastnictvím nemovitého majetku by se jejich situace změnila. Například jedna informátorka uvádí, že kdyby v České republice vlastnila „baráček se zahrádkou“, její situace by byla zcela odlišná.

> *„Mohla bych třeba říct své kolegyni – kdyby se mě zeptala, kam jedu – řekla bych: Jedu domů. Do Kladna.*

> *Nebo do Prahy. Prostě domů. Bez filozofování. Jedu domů.“*
>
> Yaroslava, 40

Kdyby něco vlastnila, dávalo by jí to oporu, jistotu a pocit, že nelže sobě ani ostatním, když říká, že „jede domů“. Domnívá se, že by to dokonce proměnilo její vztahy s okolím a v očích majority legitimizovalo její pocit, že je zde doma (srov. Bertelli et al., 2022).

> *„Oni tady berou jako „své“ jenom ty, kteří tady mají něco vlastního. Chápou, že ten člověk tu spolu s nimi buduje život. A to je přirozené. Vidět někde Číňana to je jedna věc – a vidět Číňana, který má vedle tebe baráček se zahrádkou – to už je tvůj soused, je to už něco úplně jiného.“*
>
> Bohuslava, 40

4.3.2 Replikace „opravdové domova z imaginaci a vzpomínek

Přenosem a zpřítomňováním těchto chybějících prvků tak začíná komplexní „cesta zabydlování“. Jak se ve výpovědích ukázalo, tato „cesta“ dalece přesahuje pouhé navazování nových přátelství.

Zásadní roli v ní hraje snaha o přenos a replikaci známých vjemů, chutí, vůní, a především hmotných artefaktů. Právě tyto předměty s sebou nesou symbolický význam a pomáhají informátorům a informátorkám obnovit pocit kontinuity v pro ně novém kontextu.

Ve výpovědích se proto objevují jak příklady úspěšného přenesení konkrétních věcí, tak i reflexe limitů. Informátoři totiž při snaze o zhmotnění a reprodukci domova narážejí na meze dané odlišným kulturním a materiálním prostředím.

Materialita se tak významně podílí na (re)konstrukci domova (srov. Blunt a Dowling, 2006). Jedním ze způsobů, jak si informátoři zpřítomňují domov a materializují vzpomínky, jsou různé praxe spojené s materiálními objekty. Patří sem například umisťování fotografií, uchovávání suvenýrů či náboženských předmětů. Specifickou formou je pak vlastní výtvarné vyjádření.

> - *„A co je to za obrázek?* [na kterém byla nakreslena krajina s nápisem „Stýská se mi“ a názvem jejího rodného města]*“*
> - *„To jsem byla na výtvarném kroužku. No, ruka nejistého malíře... Měli jsme malovat rostliny. A já si vybrala něco, po čem se mi stýská – pole, slunce… Dneska mi dokonce*

> *vyskočily v telefonu poslední fotky z *** – těsně před odjezdem. Hned vám ukážu. Taková nostalgie.“*
>
> Roxolana, 60

Podobnou roli v oživování vzpomínek hrají fotografie. K tomuto tématu se vážou rodinné snímky nebo fotky z dětství, které kdysi zdobily byty informátorů a informátorek na Ukrajině. Zajímavým fenoménem je role mobilního telefonu. Někomu stačilo mít fotografie uložené v mobilu, přičemž domov se zpřítomňoval, dával o sobě vědět téměř sám. Jak popsala jedna z informátorek, mobil jí sám aktivně nabízí *„vzpomínky za období* xx.xx.xxxx *až* xx.xx.xxxx*“* tím, že automaticky vytváří přehledy fotek za určité období. Tyto digitální i fyzické obrazy mají moc zpřítomnit domov skrze příběhy a vyvolané vzpomínky.

Výrazným prvkem, který se objevil v pokojích u většiny informátorů a informátorek, byl přenos náboženských tradičních předmětů. Typickým příkladem byla aspoň jedna pravoslavní ikona, a dokonce u někoho i tzv. ikonostas (soubor ikon, který se obvykle dává do rohu pokoje). Tento soubor ikon, který se váže k náboženským tradicím a který měli doma, si někteří přenesli s sebou i do Prahy, kde pro ně představoval důležitý bod kontinuity s původním domovem.

> *„To je ikona ze […]. Mám ji už strašně dlouho, spoustu let. Byla jsem tam – teď se podívám, který to byl rok – asi 2013. To jsem byla ve […], ještě před válkou. Tam jsem si ji koupila. A od té doby je se mnou. Měla jsem ještě jednu ikonu Bohorodičky z […] – tam je velký klášter, známý díky otisku nohy Panny Marie. I tu mám, velkou. Po začátku války jsem poprosila jednu dívku, která jela domů … „Vyfoť mi, prosím tě, můj byt, můj pokoj.“ A ona to vyfotila. Ptám se jí: „Stojí tam moje ikony?“ Měla jsem tam totiž takovou skříňku, ikonostas […] A ona mi říká: „Není tam ani jedna.“ Všechno zmizelo. Všechno odnesli.“*
>
> Roxolana, 60

Dalším způsobem, jak informátoři aktivně prožívali a zpřítomňovali svůj domov, je dodržování náboženských zvyků a svátečních tradic *„úplně jako doma“*. Konkrétní praktiky a rituály jim umožňují vytvářet pocit kontinuity.

> *„Já jsem je slavila úplně jako doma – všechno jsem dělala stejně. Na Čistý čtvrtek [Zelený čtvrtek] jsem úplně ideálně uklidila, pekla jsem velikonoční mazance – jenom do kostela jsme nešli, ale letos už určitě půjdeme. Říkali nám o kostele svatého Cyrila a Metoděje – ukrajinský kostel. Chodí tam prý hodně lidí.“*
>
> Zoreslava, 25

Jednou z klíčových praxí, jak si informátoři zpřítomňují domov, je vyhledávání podobných typů prostředí v České republice, kde mohou opakovat aktivity, které si spojují s domovem.

Tento jev je patrný například u informátorů z venkovského prostředí. Jejich zažité praktiky, jako je chození na houby nebo víkendové opékání masa s přáteli u řeky, byly často přímo formovány krajinou jejich domova. Aby v těchto pro ně důležitých činnostech mohli pokračovat, aktivně i v Česku vyhledávají podobná místa, jako jsou lesy nebo okolí řek.

> *„No, pomalu se k tomu tady taky snažíme přiblížit. Už jsme si udělali gril, koupili piknikový stůl. Budeme se snažit si to udělat podobně jako doma – o víkendu někam k řece, opéct maso, takové ty naše věci.“*
>
> Svjatoslav, 30

Stejný princip platí i pro informátory z jiných prostředí. Příkladem je informátor z přístavního města, který v Praze záměrně vyhledává nábřeží s kotvícími loděmi, protože mu tato atmosféra evokuje pocit domova.

> *„Když chci někam vyrazit, tak se mi líbí nábřeží, tam, kde kotví ty lodě. Projít se tam večer, když je pěkné počasí. V centru jsem byl párkrát, ale nijak mě to neoslovilo. Ale ta nábřeží mám rád – třeba si sednout na nějakou loď, dát si pivo, jen tak být.“*
>
> Vsevolod, 35

Aktivní vyhledávání a využívání těchto „přenesených“ prostorů je tak pro informátory (ne)vědomou strategií, jak si v novém kontextu udržet kontinuitu a znovu zažít alespoň část každodennosti svého původního domova.

Tyto praxe, vázané na fyzické prostředí, však doplňuje i další, symboličtější rovina. Jedná se o aktivní či pasivní vyhledávání stop a symbolů původního domova v novém prostředí.

> *„Na* [okres]*, na* [barva] *lince metra, je jeden* [podnik] – [„Velkoměsto“]. *Řekl jsem si: „no ty jo!“. Úplně mě to dostalo. Tak jsem tam zašel, pokecat a zjistit, jestli jsou fakt z* [Velkoměsta] – *no, někteří jo, někteří ne. Ale bylo to fakt příjemné překvapení.“*
>
> Vsevolod, 35

Podobné pocity však vyvolávají i obecnější, známé scenérie, jako jsou například sídliště, která připomínají domov (srov. Taylor, 2009).

> *„… a paneláky stejné jako u nás doma, jenom tady jsou trošku hezčí“.*
>
> Jevpraksija, 50

Jako další hezký příklad lze uvést situaci s informátorkou, kdy jsme během procházky Staroměstským náměstím zastavili u Mariánského sloupu. Informátorka, když uviděla obraz Panny Marie, pronesla:

> *„Podívej se, také mají ikony jako u nás doma, i když nejsou křesťané.“*
>
> Yaroslava, 40

Zřejmě asi tím chtěla říct, že nejsou pravoslavní, ale v obraze Panny Marie viděla něco jako pravoslavnou ikonu, kterou běžně zná z domova.

Neméně důležitým tématem spojeným s prožíváním domova byly smyslové další smyslové vjemy kromě zraku, především chutě, jídlo a kuchyně. Ukázalo se, že jídlo a chuťové vjemy jsou nejsnadnějším ze všech způsobem, jak udržet kontinuitu s domovem. Bez výjimky každý informátor je zmínil jako něco, co mu z domova citelně chybí. Prostřednictvím vyprávění o jídle informátoři idealizovali svůj vzdálený domov a současně tím zřetelně vyjadřovali rozdíl mezi „doma“ a „tady“ (srov. Taylor, 2009).

> *„Tady je všechno jako z plastu. Ovoce, zelenina – koupíš to v obchodě, ale třeba broskve... ty jsou tak tvrdé, že když je hodíš někomu na hlavu, tak ho zabiješ. Fakt, tohle*

> *mi hrozně chybí. Obzvlášť v létě – **u nás doma** je všechno čerstvé, zelené, chutné…“*
>
> Vsevolod, 35

Informátoři si rovněž stěžovali, že některé potraviny v České republice podle ně postrádají *„tu správnou“* kvalitu, na kterou byla zvykli z domova:

> *„Ani kaše mě nebaví vařit. **Nejsou tak chutné jako u nás.** A pohanka? Ta se vůbec nerozvaří. Nemůžu tu koupit takovou, jakou bych chtěla…“*
>
> Roxolana, 60

Vzpomínky na „správnou“ či „lepší“ chuť jídla se vždy pojí se slovem *„domácí“*.

> *„Jídlo je tu úplně jiné. Chybí mi **domácí jídlo.** Doma jsme pěstovali rajčata, okurky.“*
>
> Zoreslava, 25

V souvislosti s gastronomickými zážitky se ve výpovědích nejčastěji objevovala ryba. Právě ona „správná“ ryba byla často zmiňována jako typický příklad něčeho, co „tady není“.

> *„Jo a napiš tam určitě o sušené rybě – o taran’ce. Pro Čechy je to úplně ujetý. Vyprávěl jsem o tom kolegům – a oni: „Fuj! Jak můžete jíst syrovou sušenou mrtvou rybu?“ Tady nic takového neexistuje.“*
>
> Vsevolod, 35

Podle informátorů „zdejší ryby“ postrádají tu „správnou“ chuť, na kterou byli zvyklí z domova.

> *„…protože nejsou z řeky ani z moře, ale z umělých nádrží.“*
>
> Roxolana, 60

Mimo jiné je tady vidět, že, míra, s jakou jsou si informátoři schopni zpřítomňovat prvky domova, závisí také na jejich zapojení do sociálních sítí v zemi původu (což se ovšem netýká pouze jídla).

V případech, kdy sociální sítě v domovské zemi pro zásobování nestačí, vypomáhají takzvané etnické obchody. Jedná se o prodejny se zbožím z „východní Evropy“. Sami

informátoři je ve svých výpovědích označovali nejčastěji jako *„ruské obchody“,* méně frekventovaně pak jako *„ukrajinské obchody“*.

> - *„A kupujete si tu něco v těch obchodech s ukrajinským zbožím?“*
> - *„Kupujeme většinou jen ryby. Sledě, makrelu – občas má člověk chuť na rybu.“*
>
> Svjatoslav, 30

Nemožnost sehnat „správnou“ rybu ze země původu vede informátory k vyhledávání jiných alternativ.

> *„…tady jsou kluci, co vozí ryby z Pobaltí… koupila jsem od nich štiku… a upekla jsem ji v troubě. Chutnala skoro jako doma.“*
>
> Roxolana, 60

Jeden z informátorů je dokonce považuje za nejlepší „suvenýr“ z Ukrajiny:

> *„Kamarád z* [Velkoměsta] *za mě párkrát navštěvoval – má povolení k výjezdu z Ukrajiny – a dvakrát mi přivezl sušenou rybu.“*
>
> Vsevolod, 35

Některé běžně a všeobecně známé potraviny zůstávají v České republice dobře dostupné, i když podle informátorů často chutnají jinak. Nabídka v obchodech jim tak umožňuje připravovat podobná jídla, na jaká byli zvyklí z Ukrajiny, což potvrzují i oni sami.

> *„Vaříme to samé, co jsme vařili doma. Manžel má třeba rád golubce* [plněné zelné listy s mletým masem].“
>
> Zoreslava, 25

Avšak co se tyče specifických pokrmu tak ty nikdy „nejsou stejné“ jako „doma“ v zemi původu. To poukazuje na skutečnost, že jídlo má pro informátory symbolickou a kontextuální povahu.

Způsob, jakým informátoři prožívají domov, lze popsat jako proces neustálé adaptace a vytváření hybridních praxí (srov. Malkki, 1995). Jejich snaha udržet kontinuitu s minulostí (skrze vzpomínky, symboly a rituály) se střetává s realitou a limity českého prostředí. Z tohoto

střetu nevzniká jen pocit ztráty, ale také nové, přizpůsobené formy zabydlování. Domov tak pro ně představuje dynamický proces, v němž se kombinují prvky starého a nového světa. Ačkoliv je domov (často chápaný spíše jako „předchozí život“) ve většině případů idealizován, existují i prvky, které ve stávajícím městě pobytu vnímají jako lepší.

> *„O víkendech se snažím někam vyrazit – na bachatové večírky nebo jiné akce. Včera jsme třeba s holkami šly tančit. Prostě se snažím nějak uvolnit. Víš, čeho jsem si všimla? U nás na Ukrajině lidé většinou o víkendech uklízí, perou, vaří, nebo chodí na procházky po městě. Ale u Čechů mi přijde, že si tyhle věci zařizují během týdne – nakupování, úklid, vše postupně. Nevím, kdy vlastně chodí nakupovat, protože mi přijde, že v obchodech jsou hlavně naši nebo turisté. A o víkendech pak vyrážejí ven – do hor, na výlety, na kola. To mě donutilo přemýšlet – proč vlastně trávit svůj volný den domácími pracemi?“*
>
> Fevronija, 30

Také při konfrontaci s odlišností nového prostředí informátoři docházejí k uvědomění si, že plný přenos původního domova není možný i přes to že se v novém prostředí dají nalézt některé jeho materiální prvky.

> *„Tady v Praze jsou sice nějaké ruské a ukrajinské obchody, kde si koupíš sušenou rybu k pivu, ale to prostě není ono. To není takový jako doma. No ale to jsou detaily...“*
>
> Vsevolod, 35

Zjišťují, že jídlo chutná jinak, zvyklosti a kompetence se musí přizpůsobit a vztahy na dálku nevyhnutelně slábnou. To vše ústí v souhrnný pocit, že doma bylo „vše jinak“.

> *„Doma všechno plynulo úplně jinak... pořád se něco dělo – práce, starosti, schůzky, známosti, návštěvy, rodina... pořád něco. Tady to tak není… není to tak **pestrý** jako doma.“*
>
> Svjatoslav, 30

Z některých výpovědí je patrné, že vnímání domova je pevně svázáno s jedinečnou atmosférou a sociálním klimatem města původu. Tato atmosféra, popisovaná jako pestrá, živá, otevřená a neformální, a teda je vnímána jako nenahraditelná a je v přímém kontrastu se současnou zkušeností mých informátorů v České republice. Její jedinečnost pramení z husté sítě sociálních vazeb a vztahů, které nelze snadno přenést do nového kontextu. Tak domov představuje i specifický způsob sociálního života.

Jako další příklad takové symbolické roviny jinakosti může posloužit zkušenost další informátorky. Ta popisuje svůj pokus o zahradničení v pokoji, kdy si pořídila květináč a objednala hlínu, ale zjistila, že ani ta není taková jako doma.

> *„…v Česku je i úplně jiná půda. Ne jako u nás. Prostě jiný druh půdy, jiná země…“*
>
> Jevpraksija, 50

Tento moment dokonce symbolicky odráží její situaci, kde se snaží zakořenit v cizí zemi (doslova zapustit rostliny do české půdy), ale zároveň cítí cizost a stesk po „hlíně“ svého domova.

4.3.3 „Home“ résumé

Analýza výpovědí informátorů a informátorek tak ukázala, že domov pro ně představuje hluboce osobní a těžko definovatelnou kategorii. Ačkoliv se v jejich vyprávění opakovaly společné prvky, jako jsou sociální vazby, vzpomínky, příběhy, kulturní praxe, smyslové vjemy a emoce, každý jim přisuzoval jinou váhu a význam. Vypovědí jako „domov je domov“ naznačují, že pro informátory jde o univerzální, samozřejmou a intuitivně prožívanou skutečnost, kterou není třeba zbytečně vysvětlovat (srov. Boccagni, 2017).

„Opravdový domov“, který zůstal ve vzpomínkách na Ukrajině slouží jako referenční bod, s nímž je současný život v České republice neustále poměřován. Jeho plnohodnotné znovuvytvoření však vyžaduje čas, kterého podle informátorů ještě neuplynulo dost na to, aby se v novém prostředí mohli cítit skutečně „jako doma“.

> *„Domov... nevím, abys tady cítil, že jsi doma, na to bys tu asi musel žít opravdu dlouho. Já jsem tu, obrazně, nějaký tři roky, ale možná to ještě nestačí.“*
>
> Vsevolod, 35

4.4 „home“

Pojem „home“ označuje každodenní praktiky vytváření domova (v angličtině homemaking), jejichž prostřednictvím se lidé v podmínkách dlouhodobého vysídlení snaží přeměnit místo, kde se nacházejí, na své vlastní místo neboli místo s osobním významem. Tyto činnosti zahrnují jak materiální vylepšení dočasných obydlí, tak každodenní rutiny v nich vykonávané. Prostřednictvím těchto snah se lidé pokoušejí znovu vytvořit pocit důvěrně známého prostředí a zlepšit své materiální podmínky. Je důležité, že se tyto praktiky nemusí omezovat pouze na fyzické obydlí jako takové, ale mohou ho i přesahovat, například do veřejných prostor nebo do deteritorializovaných prostředí, jako jsou online komunity (srov. Dona, 2015; Brun a Fábos, 2015).

4.4.1 Dočasnost versus každodennost

Jak již bylo uvedeno, tato práce se zaměřuje na lidi bydlící na ubytovnách, hotelech či na kolejích. U těchto informátorů byl pocit dočasnosti, podmíněný legislativními a institucionálními rámci (viz kap. „HOME“), navíc umocněn samotnou povahou ubytování v těchto zařízeních.

Jak bylo ukázáno v kontextové části této práce, dané typy ubytování jsou vnímány jako dočasné. Vzhledem ke své povaze je takové bydlení funkčně i prostorově omezené a svou samotnou materialitou odkazuje na chybějící perspektivu dlouhodobého pobytu. Tím se zároveň ukazuje, jak materialita prostoru, vnímaná jako „jeviště“, umožňuje či omezuje běžné rutiny, přičemž je tento prostor sám ovlivňován jednáním (agency) svých obyvatel (srov. Heynen, 2013).

Právě tuto materialitu a funkční omezení, které signalizují chybějící dlouhodobou perspektivu, si silně uvědomovali i samotní informátoři.

> *„Tady je malinký kohoutek – jakoby pro někoho, kdo přijede jen na dva, tři dny.“*
>
> Bohuslava, 40

Jejich ubytovací prostory nebyly navrženy pro trvalé bydlení a neumožňují plnohodnotné každodenní fungování. Toto jim tak neustále připomíná přechodný charakter jejich celkové situace.

> *„… bere se to tu jako hostel. Je to myšlené tak, že člověk tady pár nocí přespí a tím to hasne. Jenže my tu*

> *žijeme natrvalo. … V pokojích tady standartně nemají skoro nic – maximálně ledničku a mikrovlnku.“*
>
> Paraska, 35

Informátoři si stěžovali především na malé pokoje, chybějící spotřebiče (například pračku) a absenci plnohodnotné koupelny a kuchyně. Domov byl v této rovině definován jako souhrn běžně a rutinně používaných spotřebičů.

> *„Chtěla bych bydlet v bytě, kde by byly všechny potřebné místnosti a kuchyň, pračka, kde by to bylo krásné, čisté a útulné.“*
>
> Fevronija, 30

Plnohodnotnou kuchyni u nich tak často nahrazoval pouze elektrický vařič na chodbě nebo společná, avšak velikostně nevyhovující kuchyňka.

> *„…málo místa. Pořád přemýšlíme* [3 roky]*, že se odstěhujeme.“*
>
> Zoreslava, 25

Ačkoliv každý zvažoval, že se kvůli souhrnu těchto důvodů odstěhuje, své setrvání si nakonec zdůvodnili buď „zvyknutím si“, strukturálními překážkami, nebo finanční výhodností ve smyslu nákladů na bydlení.

> *Výhody zůstávat tady žádné. Od začátku jsme si mysleli, že tu budeme jen krátce, že jsme sem jen na chvíli a pak pojedeme zpátky na Ukrajinu. A tak jsme si žili s tou myšlenkou. Tak, jako hodně lidí tady žije. No a pak jsme hledali byt, jak říkám, ještě když nemáte děti, tak je to v pohodě. Dvě děti, že jako malé, nevelké – „Ne, ne, ne.“ A to je vše. Hodněkrát nás odmítli, protože máme děti. A tak tu žijeme. A co bude dál, nevím.*
>
> Svjatoslav, 30

V takto omezených podmínkách, typických pro krátkodobé ubytování, bylo pro informátory obtížné navázat na každodenní život, na který byli zvyklí. Nemohli totiž plně reprodukovat své původní zvyky a rutiny spojené především s bydlením.

Jako klíčový problém se ukázala výše zmíněná nedostupnost funkční kuchyně, která u některých z nich vedla až ke změně stravovacích návyků.

> *Teď skoro vůbec nevařím. Je to těžké – máme jen jednu troubu. Doma jsem dělala všechno v troubě. Moje děti mají, řekněme, speciální jídelní režim, takže jsem všechno pekla – žádné smažení. Tady ale musím smažit. A smažené maso nemám ráda. Dušené taky není ono. Tak jsem hlavně na konzervách, salátech… a rybách.*
>
> Roxolana, 60

Často to vedlo i k rezignaci na obvyklé kuchyňské praktiky.

> *„Doma jsme měli hodně pečiva, tam byla trouba, ale tady je na kuchyni pořád fronta.“*
>
> Bohuslava, 40

Pocit dočasnosti, plynoucí z materiálních podmínek, se následně promítal do investičního dilematu informátorů. Váhali, zda se vyplatí investovat svou sílu, čas, emoce a finance do prostoru, který obývají, protože netušili, jak dlouho na daném místě ještě zůstanou. Tato nejistota pak brzdila další kroky (tedy investice) k zabydlování.

> *„Zvažujeme, jestli to [pokoj] trochu natřít, udělat menší opravy. Ale nevíme, jestli to má cenu nebo ne.“*
>
> Svjatoslav, 30

Navzdory vnímané dočasnosti své situace informátoři projevovali silnou snahu a iniciativu přizpůsobit si místo pobytu a investovat do něj. Pokoušeli se navázat na staré rutiny, vytvářet nové a upravit si prostor podle vlastních potřeb a představ.

> *„Podívejte – i mravenci si přizpůsobují svět kolem sebe. Tak proč by si ho člověk nemohl přizpůsobit taky?“*
>
> Jevpraksija, 50

Na samém začátku se tato snaha projevovala postupným zařizováním obývacích pokojů. Začínalo to drobnými zařizovacími předměty, posléze přibývaly vlastní nábytek i spotřebiče a vše gradovalo dekorativním zdobením interiéru až po stavební zásahy do obývaného prostoru.

Cílem bylo, jak sami informátoři uvádějí, aby se onen „prázdný prostor“ stal obyvatelnějším a útulnějším. Nebo jak to shrnula jedna z informátorek:

> *„…člověk musí pro vytvoření příjemného světa kolem sebe alespoň něco udělat.“*
>
> Paraska, 35

Důležitá je také role času, kterou informátoři sami zdůrazňují, neboť právě v jeho průběhu se proces zabydlování odehrává.

> *„No, tomu se nedá říkat domov. Prostě si jen zvykáme na tenhle způsob života.“*
>
> Zoreslava, 25

S prodlužujícím se pobytem tak dochází ke shromažďování věcí, které fungují jako pomyslná kotva. Následně přichází adaptace a postupné zvykání si na nové podmínky.

> *„Každý den je to stejné, to samé a to samé, tak si časem člověk zvykne.“*
>
> Bohuslava, 40

Čas tak vedl i ke změně vnímání samotného prostoru ubytovny. Informátorka po určité době začala svůj pokoj na ubytovně nazývat *„domovem“,* i když *„to nepřišlo hned“.*

Prvním již zmíněným krokem na této cestě, jak informátoři vyprávěli, je postupné hromadění osobních věcí a drobných zařizovacích předmětů. Tento proces, zahrnující i drobné nákupy jako nádobí nebo knihy, symbolicky představuje přechod od dočasnosti k zabydlování a je projevem snahy o obnovení každodenního života. Tuto snahu pak dokládala přítomnost samotných věcí v jejich pokojích (přinejmenším v těch prostorách, kam mi byl umožněn přístup).

> *Ale úplně první věc, kterou jsem si sem koupila, bylo zrcadlo. To byla úplně první věc. Pořád jsem si říkala, že se brzy odstěhuju, takže jsem si zpočátku nic moc nekupovala. A pak jsem koupila ty závěsy. To nakupováni je takové znamení, že si začínáš budovat domov, aspoň tak říká moje psycholožka.*
>
> Fevronija, 30

Jak již bylo zmíněno výše, ačkoliv si všichni informátoři zpočátku jako jeden mysleli, že se brzy odstěhují (ať už do jiné ubytovny, do pronájmu, nebo zpátky na Ukrajinu), postupně prošli cestou od prázdných pokojů a „batůžku“ osobních věcí až k přemýšlení o větších nákupech.

> *„Ale už jsem měla pár věcí. Už nejen batůžek. Už se mi tam objevily nějaké učebnice češtiny, nějaké letní oblečení, sandály… prostě drobnosti, ale přece jen už to byly věci. Už to nebylo „vezmu batoh a jdu dál“.*
>
> Paraska, 35

Ačkoliv finanční otázka hrála ve výpovědích informátorů a informátorek také roli, objevily se kromě nákupu i jiné, vynalézavé strategie zdomácnění. Zajímavým příkladem je přístup jedné z informátorek, která si ve snaze zútulnit prostor s minimálními náklady našla některé věci, včetně obrazů, na skládce cestou z práce domů.

> *„Zdobí si pokoj, jak jen můžu.“*
>
> Roxolana, 60

Úvahy o nákupech však nebrzdila pouze finanční otázka, ale také povaha jejich bydlení.

> - *„Jediné, na co se pořád ještě neodvažuju, je lednička. Protože je velká. A mně je z toho strach ji koupit.“*
> - *„Myslíte to tak, že byste pak s tou ledničkou musela někam přestěhovat?“*
> - *„Ano, už mám tolik věcí, že kdybych se měla stěhovat, tak už bych každopádně potřebovala auto.“*
>
> Ahafija, 30

Příkladem je i další informátorka, která si po dvou letech života na ubytovně konečně pořídila pračku, jejíž nákup dlouho odkládala právě kvůli myšlenkám na stěhování.

Informátoři si postupně opatřovali typickou výbavu domácnosti, jako jsou televize, pračky, vařiče, konvičky, skříně, koberce, regály, kuchyňské náčiní a podobně. Tímto způsobem proměňovali neosobní, bezejmenné pokoje na ubytovnách v místa, která se podle jejich představ více blížila běžnému, „normálnímu bydlení“.

> *„Tohle už skoro vypadá jako byt.“*

Vsevolod, 35

Přitom míra investic do zabydlování se v tomto směru u informátorů a informátorek odvíjela od jejich subjektivního pocitu autonomie a vlastnictví. Klíčový zlom v jejich přístupu nastal, jak vyplývá z jejich výpovědí, v okamžiku, kdy si začali hradit náklady na bydlení sami a přestali být závislí na státní podpoře.

Tak přešli k vlastní odpovědnosti a získali částečně pocit autonomie a subjektivně vnímané legitimní právo nakládat s poskytnutým prostorem jako s „vlastním“. To vedlo k tomu, že začali stavebně zasahovat do interiéru a přizpůsobovat si ho. Formální pravidla to sice ve většině případů neumožňovala, ale v praxi byly tyto zásahy tolerovány.

- *„No... vedení nedovoluje nic. Tohle třeba bylo zakázané dělat. Když to zjistí nebo uvidí, tak ti klidně řeknou, ať to dáš do původního stavu. A můžou tě i vystěhovat. Já jsem třeba natíral okna – byla úplně černá, ne špinavá, ale prostě ta stará barva už byla tak vybledlá, že to tak vypadalo.“*
- *„A měl jste si to nechat schválit?“*
- *„Já se nikoho na nic neptal. No protože... jako vážně, žít v takových podmínkách, když si to spočítáš, ty peníze za to taky nejsou úplně malé.“*

Svjatoslav, 30

A tak docházelo k lepení tapet, výměně zámků, natření stěn a oken nebo vrtání otvorů do stěn. Výměna zámku stojí za zvláštní pozornost, protože ukazuje, jak je každodennost domova neoddělitelně spjata s kontrolou nad prostorem a možností mít skutečné soukromí, tedy mít k dispozici místo, které je uzamykatelné a chráněné před vnějším dohledem. Hodnota tohoto soukromí je tak vysoká, že jsou ochotni vědomě porušit pravidla a podstoupit riziko, aby si zajistili pocit kontroly (srov. Boccagni, 2022).

Naopak do společných prostor, jako je kuchyň nebo koupelna, které jsou přístupné personálu ubytovny a nejsou pod jejich výlučnou kontrolou, odmítají investovat čas, energii i finance. Jelikož tyto prostory nevnímají jako skutečně „své“, jakékoli úpravy pro ně postrádají smysl. Jejich touha po dalším zútulnění je tak potlačena pragmatickou obavou z porušení pravidel v prostředí, které neposkytuje plnou autonomii.

Zdomácnění prostoru se pak ukázalo jako stěžejní pro nastavení rutin. Každodenní rutiny, které strukturují den, se stávají normou a přispívají k jejich pocitu stability a, jak sami informátoři zmiňovali, také k jejich psychické pohodě.

> *„Je to místo, kam se můžu vrátit, být sama sebou a odpočinout si. Nikdo mě tu neruší, můžu si dělat, co chci. Koukat na seriály, ležet a jíst chipsy – a nikdo mi nebude říkat, jestli je to dobře nebo špatně. Nebo si třeba spát, jak dlouho chci. Taky si můžu zpívat nebo tancovat, což mám ráda.“*
>
> Fevronija, 30

V malém prostoru ubytovny tak, když nejsou v práci, tráví nejvíce času.

> *„Někdy za celý den ani nezapneme televizi. Jindy pustíme aspoň YouTube, ať něco běží na pozadí. Třeba nějaké cestovatelské pořady – televize je zapnutá pořád, ale často to jen hraje a člověk na to ani nemyslí. Teď se díváme na jeden seriál. Máme dost času, teď máme dovolenou.“*
>
> Zoreslava, 25

Kromě dříve zmíněných praktik v domácnostech, které mají spíše univerzální charakter, bylo ve výpovědích informátorů možné sledovat i přenos dalších, specifičtějších každodenních rutin z jejich původního domova.

Jeden z informátorů si například pořídil ojeté auto stejné značky, jakou měl i na Ukrajině (původní vůz ovšem před odchodem z Ukrajiny prodal). Pořídil si ho proto, aby mohl navázat na své dřívější rutiny a volnočasové aktivity a opět cestovat, především *„navštěvovat zajímavá místa“* jako jsou města, lomy a jezera, nebo jezdit na pikniky do lesa, přesně tak, jak byl zvyklý z domova.

Další informátorka, která měla na Ukrajině v plánu pořídit si kus půdy, postavit na něm chatu a pěstovat ovoce a zeleninu, své plány kvůli válce neuskutečnila. Svoji zálibu v zahradničení si však přenesla přímo do svého pokoje v České republice, kde se pokusila pěstovat brambory v květináči (!), a to se jí úspěšně podařilo. Jelikož bydlí na koleji, která má komunitní zahrádku, domluvila se s vedením na možnosti vyhradit si část prostoru pro sebe,

kde by mohla ve své zálibě v zahradničení pokračovat. Tyto aktivity pro ně představovali kontinuitu s životem, který vedli ve své zemi původu (srov. Taylor, 2009).

Nové prostředí s sebou přineslo nové možnosti i denní rutiny. Změnu těchto rutin ovlivnil i samotný charakter prostředí. Jak již bylo v této práci zmíněno, část informátorů přišla z venkovského či předměstského prostředí do velkoměsta, což si vyžádalo další adaptaci. Nové prostředí jim navíc vytváří i zcela nové, pro jejich život v Česku nezbytné zvyklosti, jako je například pravidelná účast na kurzech českého jazyka.

> *„Úplně jiný svět. Když žijete v domě a máte kolem sebe zvířata, všechno se točí kolem nich. Starat se o ně je první věc, co ráno děláte. A tady? Tady vstanu a běžím – učit se českého jazyka, studium, pohovory, zařizování… to je úplně jiné. Je rozdíl žít na vesnici a ve městě.“*
>
> Zoreslava, 25

Tyto každodenní praktiky a rutiny, i když se mohou zdát banální, tak pro většinu hráli klíčovou roli v procesu vyrovnávání se s vysídlením a životem v nejistotě.

> *„Práce mi samozřejmě zabírá hodně času. Ale začala jsem tu tancovat bačatu. Myslím, že mě to dlouho drželo nad vodou, hlavně psychicky. Je tam hodně cizinců, ale i místních, prostě všelijací lidé.“*
>
> Fevronija, 30

Ve výpovědích informátorů je domov definován také vlastnictvím, ale již ne v symbolické, nýbrž v každodenní a praktické rovině. Ohroženost domova shrnuje jedna z výpovědí:

> *„Když ztratíš práci a dojdou ti peníze, tím končí tvůj život v Česku, myslím to tak, že nebudeš mít čím zaplatit nájem.“*
>
> Svjatoslav, 30

Vlastnictví nemovitosti na Ukrajině dávalo informátorům jistotu domova, a to navzdory ostatním ekonomickým nejistotám. Oproti tomu v současné situaci vnímají domov jako stav materiálně podmíněný, který závisí na tom, zda mají práci a zajištěné bydlení. Na Ukrajině jim totiž materiální domov zůstával i v případě, že přišli o finanční zdroje. Ačkoliv svou dřívější

situaci na Ukrajině popisují jako „přežívání“, shodují se v tom, že tam měli „to své“. Možnost vlastnit či alespoň plně disponovat svým prostorem má proto zásadní vliv na jejich každodenní fungování a vedení domácnosti (srov. Bertelli et al., 2022).

4.4.2 Domov v kapse

Sociální sítě a chatovací aplikace hrají v každodenním životě informátorů a informátorek významnou roli při každodenním zpřítomňování domova. Tento fenomén popisuje Doná (2015) konceptem *„deteritorializovaného domova“*.

Doná (2015) ve svém článku, starém bezmála dekádu, popisuje tehdejší technologie, jako byly internetové kavárny, Skype či e-mail. Význam Skypu od té doby citelně poklesl a moderní platformy nabízejí podstatně širší možnosti pro budování virtuálního, deteritorializovaného domova bez vazby na konkrétní místo. Pro mé informátory hrají klíčovou roli zejména aplikace WhatsApp, Signal, Viber a Telegram.

Pro informátory a informátorky představuje Telegram specifický fenomén, což souvisí i s jeho obecnou popularitou v zemích bývalého Sovětského svazu. Díky své multifunkčnosti jim totiž neslouží pouze ke komunikaci, ale funguje i jako zprostředkovatel nejrůznějších médií a lokálních informačních kanálů v ruském a ukrajinském jazyce.

Prostřednictvím městských, okresních, mediálních a informačních kanálů aplikace umožňuje informátorům a informátorkám sledovat aktuální dění na Ukrajině v reálném čase a udržovat kontakt s místem původu. Vytváří tak pocit virtuální přítomnosti „doma“.

> - *„Sledujete nějaké kanály o Velkoměstě na Telegramu?“*
> - *„Jasně. Sleduju tři nebo čtyři skupiny, jestli se nepletu.“*
> - *„A co tam konkrétně sledujete?“*
> - *„Hlavně jestli raketa nespadla poblíž našeho domu – všechno tam píšou. Přijde oznámení o poplachu… a pak i zprávy, když se něco stane. Občas tam dají i větší zprávy z celé Ukrajiny, nebo něco přímo z* [Velkoměsta]. *Sleduju i videa, vtipy… prostě různé drobnosti – někdo někde něco natočil, nějakou blbost, hodí to do skupiny, podíváš se. Ale jo, píšou tam i o raketových útocích, bombardováních. Minulý týden třeba – v mojí čtvrti spadla raketa na polikliniku. Viděl jsem fotky a hned poznal, kde přesně to je.“*

Vsevolod, 35

Prožitek války pro informátory a informátorky pokračuje i v bezpečí. Každodenně sledují zprávy ze svých rodných měst. Zaměřují se hlavně na dění kolem raketových útoků. Vzdálený konflikt se tak stává vedlejší, každodenní realitou.

Mezi další často používané aplikace patří „Повітряна тривога“ (Letecký poplach), kterou někteří informátoři využívají, ačkoliv žijí v Praze déle než dva roky a zdánlivě ji již nepotřebují. Aplikace upozorňuje na letecké výstrahy ve zvoleném regionu na základě dat ze systému civilní obrany. Díky těmto notifikacím informátoři vědí, kdy je jejich město vystaveno hrozbě.

Zdálo by se, že po tak dlouhé době by mohli notifikace aspoň ztlumit, ale jak informátoři uvádějí, záleží jim na jejich blízkých (příbuzných a rodičích) kteří tam zůstali a samozřejmě i majetku. Skrze aplikaci takřka v přímém přenosu prožívají každodenní útoky a sdílejí tak pocit ohrožení se svými rodinami.

„No vidíš, sakra, oni se tam
s těma raketami neuklidní.“

Paraska, 35

Díky internetu a mobilnímu telefonu pro ně domov neexistuje jen jako vzpomínka, ale aktivně vstupuje do jejich přítomnosti, i když v deteritorializovaném prostoru v podobě chatovacích skupin, kde sdílejí příspěvky o tom, co se ve městě děje. Fyzický domov tak má zároveň jinou, deteritorializovanou podobu. Mají tak domov neustále u sebe, doslova v kapse, a jedinou podmínkou je připojení k internetu.

Extrémním příkladem, i kdy už nejde o *„deteritorializovaný domov“* jako takový, ale spíše o péči o něj a jeho správou na dálku, je případ informátorky, která se o svůj byt na Ukrajině stará prostřednictvím sousedů, internetu a mobilního telefonu. Nejenže jim zadává běžné úkoly, jako je větrání, ale po raketovém útoku, který zničil okna, je pomocí videohovoru detailně instruovala, jak v bytě vše přemístit a zabezpečit. Někdy sousedy požádá, aby jí byt pouze ukázali přes telefon, protože se obává, že ho obsadil někdo cizí. Obava nastává v okamžiku, když se se sousedy nemůže spojit. Předpokládá, že ji možná nechtějí znepokojit špatnou zprávou. Aktivně se také účastní domovního chatu.

„*A teprve nedávno někdo v domovém chatu napsal,*
že už konečně topení zapojili.“

Roxolana, 60

Téma „péče o domov na dálku“ nebylo relevantní pro skupinu informátorů, jejichž obydlí na Ukrajině stále obývali příbuzní. Jelikož se spoléhali na to, že rodina jejich majetek zabezpečí, odpadla jim starost o jeho materiální stav. Tím necítili potřebu se průběžně vracet jen kvůli jeho kontrole.

5 Závěr

Tato práce se zaměřuje na problematiku zabydlování uprchlíků z Ukrajiny, kteří přišli do České republiky v důsledku válečného konfliktu v roce 2022. Výzkum je záměrně limitován na specifickou skupinu uprchlíků z Ukrajiny bydlících v dočasném ubytování (jako jsou ubytovny, koleje či hotely), kteří v Česku hledají dočasné útočiště a zároveň čelí výzvám spojeným s adaptací na nové sociální, legislativní, kulturní a materiální prostředí.

Cílem práce bylo zodpovědět stanovené výzkumné otázky, analyzovat strategie, bariéry a prožitky formující proces jejich postupného zabydlování a zároveň prozkoumat, jaký význam pro ně v této situaci představuje pojem domov jako takový.

Z analýzy vyplynulo, že ústřední kategorií, která formuje strategie i bariéry zabydlování, je pocit dočasnosti. Tuto dočasnost, která je úzce spjata i s povahou jejich aktuálního bydliště, informátoři vnímají v několika rovinách. V rovině legislativní reflektují, že současné zákony nejsou nakloněny definitivnímu řešení jejich situace. V rovině imaginární zase svou situaci komentují tak, že jim neumožňuje žít plnohodnotný život. Ten proto odkládají, a to jak z legislativních, tak z prostorových a vlastnických důvodů.

Každodenní rutiny tak představují klíčový způsob, jak čelit pocitu dočasnosti a aktivně ho překonávat. Právě ony ztělesňují dimenzi „home“. V rámci této dimenze si informátoři následně vytvářejí bezpečnou niku a alespoň minimální prostor pro další setrvání v České republice.

Význam této niky je tak zásadní, že touha informátorů po skutečném zabydlení dokáže narušit i přísný institucionální řád, který představují řády a pravidla ubytoven. Právě tímto způsobem si informátoři aktivně budují vlastní prostor pro své sebe-usazení a sebe-situování v českém prostředí.

Jak již bylo naznačeno, výpovědi informátorů k tématu (ne)zabydlování jsou silně ovlivněny vědomím dočasnosti jejich pobytu. Tato dočasnost pramení jednak z nejisté situace v zemi původu, jednak z jejich vlastních obav z možného nuceného opuštění České republiky.

Vědomí dočasnosti se však neprojevuje ani tak neochotou se trvale usídlit, jako spíše značnou opatrností. Ta se týká jak investic (emočních, fyzických i finančních) do trvalejších úprav bydlení, tak navazování hlubších vazeb k novému místu. I přesto se u většiny informátorů projevuje silná potřeba si svůj aktuální životní prostor přizpůsobit a zútulnit. Tuto snahu lze vnímat jako strategii, vědomou či nevědomou, jejímž cílem je v nejistých podmínkách dosáhnout alespoň základního pocitu komfortu, stability a kontroly nad vlastním životem.

Proto ačkoliv je daná situace vnímána jako dočasná, její samotné trvání ji paradoxně proměňuje v novou formu normality. Během tohoto prodlouženého „mezidobí“ se intenzivní snaha o vytvoření domova stává ústřední strategií. Právě tím se život v provizoriu pro informátory mění v jakousi druhou, akceptovanou a alternativní formu normality.

Zabydlování je tak u informátorů ambivalentní záležitost. Na jedné straně stojí racionální přijetí dočasnosti, na druhé straně emocionální a praktická potřeba vytvořit si alespoň zázemí domova. Informátoři si uvědomují, že postupem času začínají své současné místo pobytu nazývat „domovem“, ale pouze v praktickém smyslu na rovině každodenních praxí, i když emocionální vazba na původní domov přetrvává. V tomto smyslu svůj „skutečný domov“ („Home“) stále situují na Ukrajinu a přinejmenším sami sebe chápou jako její občany („HOME“).

Život v České republice, „home“, je informátory a informátorky reflektován jako „jistější“ z nejistých variant, nabízející určité příležitosti, a to i v porovnání se situací na Ukrajině. Avšak pocit skutečného zázemí a domova však často chybí (neboť si ho každý musí vytvořit sám). Vytváření tohoto zázemí je spojeno s materiálním přizpůsobením obytného prostoru, jako je nákup nábytku, osobních věcí či drobné úpravy, a snahou o udržení každodenních rutin, které přinášejí ten žádaný pocit normality (srov. Dreyer, 2022).

Informátoři si zároveň silně uvědomují, které nenahraditelné prvky jim v novém prostředí chybí. Patří mezi ně především sociální vazby jako rodina, přátelé a sousedé, známé komunitní zázemí, ale také možnost přirozeně komunikovat v mateřském jazyce a praktikovat vlastní kulturní zvyky. S tím souvisí i častá idealizace života v zemi původu, jaký byl před válkou. Tato idealizovaná vzpomínka pak na symbolickou úroveň povyšuje i zcela běžné věci. Například domácí jídlo nebo místní produkty v novém prostředí buď zcela schází, nebo jim je přisuzována odlišná, zpravidla horší kvalita.

Aby v České republice mohl vzniknout „Home“, je zapotřebí buď čas, kterého ještě neuplynulo dost, anebo specifická situace. Tato situace by musela prokázat existenci již

vzniklých, ale dosud neuvědomovaných emocionálních vazeb k aktuálnímu místu pobytu. K takovému odhalení by však mohlo dojít až po případném dlouhodobém návratu na Ukrajinu.

Vzpomínky na minulý domov, „Home“, silně ovlivňují současné prožívání a snahy o vytvoření každodenního domova, „home“). Z analýzy vyplynulo, že informátoři kromě jedné informátorky i nadále jednoznačně situují svůj domov na Ukrajinu. Tento pohled přitom neovlivnila ani fyzická nedostupnost místa. I v případech, kdy se jejich obydlí nacházelo na okupovaném území a vnímali, že s ním nemohou nic dělat, jeho pozice jakožto „skutečného domova“, „Home“, zůstala zachována. Ukázalo se, že klíčovým faktorem pro udržení konceptu domova není fyzická dostupnost, ale naopak mentální ukotvení. Projevuje se to častým steskem po známém prostředí, jídle či sociálních vazbách ze země původu. Současné praktiky utváření „home“ jsou tak pokusem o vytvoření kontinuity a smysluplnosti v přítomnosti. Nejistá budoucnost a omezení daná širším politickým a institucionálním kontextem, „HOME“, pak limitují možnost plného zakořenění a dosažení ideálního domova (jedná se o souhru přístupů všech zde reflektovaných států a o zaslíbený brzký konec války).

6 Literatura a zdroje

1. Akademie věd České republiky. (2023, 13. února). *Rok od ruské invaze na Ukrajinu - veřejná debata.* https://www.eu.avcr.cz/cs/aktuality/Rok-od-ruske-invaze-na-Ukrajinu-verejna-debata/
2. Barone, F. (2019, December 12). Home truths: An anthropology of house and home. HRAF. https://hraf.yale.edu/home-truths-an-anthropology-of-house-and-home/
3. Beeckmans, L., Gola, A., Singh, A., & Heynen, H. (Eds.). (2022). *Making home(s) in displacement: Critical reflections on a spatial practice.* Leuven University Press. https://doi.org/10.11116/9789461664082
4. Beeckmans, L., Singh, A., & Gola, A. (2022). Introduction: Rethinking the intersection of home and displacement from a spatial perspective. In H. Heynen et al. (Eds.), Making Home(s) in Displacement: Critical Reflections on a Spatial Practice (pp. 11–33). Leuven University Press. https://doi.org/10.1353/book.98785
5. Bertelli, D., Bivand Erdal, M., Cosciug, A., Kussy, A., Mikiewicz, G., Szulecki, K., & Tulbure, C. (2022). Living here, owning there? Transnational property ownership and migrants' (Im)mobility considerations beyond return. Central and Eastern European Migration Review, 11(2), 53–67. https://doi.org/10.54667/ceemr.2022.09
6. Bittnerová, D. (2024, 29. července). Kritické temporality: Vzdělávací trajektorie dětí uprchlíků z Ukrajiny. *Národopisná revue.* https://doi.org/10.62800/nr.2024.2.01
7. Bittnerová, D., & Moravcová, M. (eds.). (2010). Etnické komunity v kulturní a sociální různosti (1. vyd.). Fakulta humanitních studií, Univerzita Karlova v Praze. ISBN 978-80-87398-08-1
8. Bittnerová, D., Moravcová, M., & kol. (2005). Kdo jsem a kam patřím? Identita národnostních menšin a etnických komunit na území České republiky. Praha: Sofis; Pastelka.
9. Blunt, A., & Dowling, R. (2006). *Home* (1st ed.). Routledge. https://doi.org/10.4324/9780203401354
10. Blunt, A., & Dowling, R. (2022). *Home* (2nd ed.). Routledge. https://doi.org/10.4324/9780429327360
11. Boccagni, P. (2017). Migration and the search for home: Mapping domestic space in migrants' everyday lives. Palgrave Macmillan.
12. Boccagni, P. (2022). At home in the centre? Spatial appropriation and horizons of homemaking in reception facilities for asylum seekers. In L. Beeckmans, A. Gola, A.

Singh, & H. Heynen (Eds.), Making home(s) in displacement: Critical reflections on a spatial practice (pp. 139–154). Leuven University Press.

13. Boccagni, P. (2023). Introduction: home and migration - setting the terms of belonging and place-making on the move. In P. Boccagni (Ed.), *Handbook on home and migration* (pp. 1–28). Edward Elgar Publishing.
14. Boccagni, P., & Bonfanti, S. (2023). Introduction: Stranger, guest, researcher - A case for domestic ethnography in migration studies. In P. Boccagni & S. Bonfanti (Eds.), Migration and domestic space: Ethnographies of home in the making (s. 1–19). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-031-23125-4
15. Boccagni, P., & Bonfanti, S. (Eds.). (2023). Migration and domestic space: Ethnographies of home in the making. Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-031-23125-4
16. Brun, C., & Fábos, A. (2015). Making homes in limbo? A conceptual framework. *Refuge: Canada's Journal on Refugees, 31*(1), 5–17.
17. Brun, C., & Fábos, A. H. (2017). Mobilizing home for long-term displacement: A critical reflection on the durable solutions. *Journal of Human Rights Practice, 9*(2), 177-183.
18. Cancellieri, A. (2023). A House of Homes: On the multiscalarity and ambivalence of homemaking in a multicultural condominium in Italy. In P. Boccagni & S. Bonfanti (Eds.), *Migration and Domestic Space: Ethnographies of Home in the Making* (pp. 21–38). Springer International. https://doi.org/10.1007/978-3-031-23125-4_2
19. Colson, E. (2003). *Forced migration and the anthropological response. Journal of Refugee Studies, 16*(1), 1–18. https://doi.org/10.1093/jrs/16.1.1
20. Dlubalová, K. (2022, 8. června). *Poslední opatření, které umožní zrušit nouzový stav. Systém nouzového ubytování bude nově veřejnou službou.* Ministerstvo vnitra České republiky. https://mv.gov.cz/clanek/posledni-opatreni-ktere-umozni-zrusit-nouzovy-stav-system-nouzoveho-ubytovani-bude-nove-verejnou-sluzbou.aspx
21. Dlubalová, K. (2022a, 4. března). *Od pátku bude v Česku platit nouzový stav. Pomůže Ukrajincům a lidem, kteří se o ně starají. Běžných občanů se nedotkne.* Ministerstvo vnitra České republiky. https://mv.gov.cz/migration/docDetail.aspx?docid=22369668&doctype=ART
22. Dlubalová, K. (2022b, 4. dubna). *Ministerstvo vnitra vypracuje strategický plán zvládání migrace. Současnou situaci bude řešit v horizontu příštích měsíců.*

Ministerstvo vnitra České republiky. https://mv.gov.cz/chh/docDetail.aspx?docid=22375572&doctype=ART

23. Dlubalová, K. (n.d.). *Končí nouzový stav. Systém pomoci Ukrajincům ale funguje dál.* Ministerstvo vnitra České republiky. https://mv.gov.cz/clanek/konci-nouzovy-stav-system-pomoci-ukrajincum-ale-funguje-dal.aspx
24. Doná, G. (2015). Making Homes in Limbo: Embodied Virtual "Homes" in Prolonged Conditions of Displacement. *Refuge: Canada's Journal on Refugees, 31*(1), 67–74.
25. Doná, G., Brun, C., & Fábos, A. (2023). Home and forced migration. In P. Boccagni (Ed.), *Handbook on home and migration* (pp. 42–54). Edward Elgar Publishing.
26. Dossa, P., & Golubovic, J. (2019). Reimagining home in the wake of displacement. Studies in Social Justice, 13(1), 171–186. https://doi.org/10.26522/ssj.v13i1.2182
27. Dreyer, M. (2022). Years in the waiting room: A feminist ethnography of the invisible institutional living spaces of forced displacement. In H. Heynen et al. (Eds.), *Making home(s) in displacement: Critical reflections on a spatial practice* (Chap. 8). Leuven University Press. https://doi.org/10.1353/book.98785
28. European Commission. (2022). Temporary protection. In Migration and Home Affairs. Retrieved June 22, 2025, from https://home-affairs.ec.europa.eu/policies/migration-and-asylum/asylum-eu/temporary-protection_en
29. European Commission. (n.d.). Temporary protection. Retrieved June 21, 2025, from https://home-affairs.ec.europa.eu/policies/migration-and-asylum/asylum-eu/temporary-protection_en
30. Fathi, M., & Ní Laoire, C. (2024). *Migration and Home.* IMISCOE Short Reader. Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-031-51315-2
31. Fozdar, F., & Hartley, L. (2014). Civic and ethno belonging among recent refugees to Australia. Journal of Refugee Studies, 27(1), 126–144. https://doi.org/10.1093/jrs/fet018
32. Gibas, P. (2015). Od bydlení k domovu: Nákup bytu jako zrození domova. In M. Lux (Ed.), Standardy bydlení 2014/2015: Sociální normy a rozhodování na trhu bydlení (pp. 74–88). Sociologický ústav AV ČR.
33. Gibas, P. (2017). Domov jako konceptuální rámec, téma i výzkumný terén: vývoj i současná podoba studií domova. *Sociologický časopis / Czech Sociological Review, 53*(2), 241–268. https://doi.org/10.13060/00380288.2017.53.2.315

34. Giudici, D. (2023). (In)Visibility: On the doorstep of a mediatized refugees' squat. In P. Boccagni & S. Bonfanti (Eds.), Migration and Domestic Space (IMISCOE Research Series, pp. 137–152). Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-031-23125-4_8
35. Heřmanský, M. (2019). Analýza a interpretace dat v kvalitativním výzkumu. In H. Novotná, O. Špaček, & M. Šťovíčková Jantulová (Eds.), *Metody výzkumu ve společenských vědách* (s. 415-443). Univerzita Karlova, Fakulta humanitních studií.
36. Heřmanský, M. (2019). Zúčastněné pozorování. In H. Novotná, O. Špaček, & M. Šťovíčková Jantulová (Eds.), *Metody výzkumu ve společenských vědách* (s. 353-389). Univerzita Karlova, Fakulta humanitních studií.
37. Heynen, H. (2013). Space as Receptor, Instrument or Stage: Notes on the interaction between spatial and social constellations. International Planning Studies, 18(3-4), 342-357.
38. Horáková, H., Sehnálková, L., Mildnerová, K., Raúl, N., Havlíček, J., Topinka, D., Hájková, K., Šotola, J., & Konopíková, M. (2022). Antropologické perspektivy současných světů: trendy, přístupy a výzvy. Univerzita Palackého v Olomouci.
39. Chum, J., & Horáčková, A. (2022, 16. března). Šéfka Sdružení pro integraci a migraci: Je potřeba počítat, že ubytování uprchlíků bude na delší dobu. iROZHLAS.cz. https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/uprchlici-valka-na-ukrajine-sdruzeni-pro-integraci-a-migraci_2203161600_gut
40. iDNES.cz. (2022, 16. března). Přehledně: Otázky k ubytování ukrajinských uprchlíků. https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/prehledne-otazky-k-ubytovani-ukrajinskych-uprchliku.A220316_164543_domaci_imat
41. Informační web Hlavní město Praha pro Ukrajinu. (2022, 28. března). *Lex Ukrajina – základní shrnutí.* Portál pro Ukrajinu. https://pomocukrajine.praha.eu/cz/z-prahy-clanek/69/lex-ukrajina-%E2%80%93-zakladni-shrnuti
42. International Organization for Migration. (2023). Analýza faktorů ovlivňujících mobilitu a rozhodovací procesy vysídlených Ukrajinců v České republice: Výzkumná zpráva. IOM Česká republika. https://czechia.iom.int
43. International Organization for Migration. (2023, November). Socio-economic situation of Ukrainian refugees with a focus on women: Czechia, January–June 2023. Displacement Tracking Matrix (DTM). https://dtm.iom.int/reports
44. International Organization for Migration. (2024). World Migration Report 2024. United Nations. https://www.un-ilibrary.org/content/books/9789292685980/read

45. International Organization for Migration. (2024, April). Ukraine internal displacement report – Round 16: General Population Survey. https://dtm.iom.int/ukraine
46. Kavanová, M., Prokop, D., Bicanová, J., & Kunc, M. (2022). Hlas Ukrajinců: Zkušenosti uprchlíků s bydlením v Česku a výhled do budoucna. PAQ Research & Sociologický ústav AV ČR. https://www.paqresearch.cz
47. Kavanová, M., Prokop, D., Škvrňák, M., & Levinský, M. (2022, 6. září). Nevyužité kvalifikace, malé mzdy a jazyková bariéra. Výzkum popsal problémy uprchlíků na trhu práce. PAQ Research. https://www.paqresearch.cz/post/prace-ukrajinskych-uprchliku-v-cesku/
48. Lozanovska, M. (2020). Migrant Housing: Architecture, Dwelling, Migration. Routledge. Retrieved from JSTOR, https://www.jstor.org/stable/2783530
49. Lunn-Rockliffe, S., Derbyshire, S., & Hicks, D. (2019). Material culture, analysis of. In P. Atkinson, S. Delamont, A. Cernat, J. W. Sakshaug, & R. A. Williams (Eds.), SAGE Research Methods Foundations. https://doi.org/10.4135/9781526421036843497
50. Macková, L., Medová, N., Frličková, B., & Jirka, L. (2025). 'The Plan Is No Plan': Ontological Security and Resilience of Ukrainian Refugees in the Czech Labour Market. Sociologický časopis / Czech Sociological Review, 61(1), 65-86. https://sreview.soc.cas.cz/artkey/csr-202501-0003_8216-the-plan-is-no-plan-8217-ontological-security-and-resilience-of-ukrainian-refugees-in-the-czech-labou.php
51. Malkki, L. H. (1995). Refugees and exile: From "refugee studies" to the national order of things. *Annual Review of Anthropology, 24,* 495–523.
52. Mallett, S. (2004). Understanding home: a critical review of the literature. *The Sociological Review, 52*(1), 62-89.
53. Mance, B., & Splichal, S. (2024). Refugees and (Im)Migrants: (Re)Conceptualizing and (Re)Contextualizing Migration in the Media. Journal of Immigrant and Refugee Studies. Advance online publication. https://doi.org/10.1080/15562948.2024.2324305
54. Mezinárodní organizace pro migraci (IOM). (2023c, listopad). Socioekonomická situace ukrajinských uprchlíků se zaměřením na ženy. IOM. https://dtm.iom.int/reports/czechia-socioekonomicka-situace-ukrajinskych-uprchliku-se-zamerenim-na-zeny-leden-cerven
55. Mezinárodní organizace pro migraci (IOM). (2024, březen). Socioekonomická situace uprchlíků z Ukrajiny: Zpráva za rok 2023. IOM. https://dtm.iom.int/reports/cesko-socioekonomicka-situace-uprchliku-z-ukrajiny-zprava-za-rok-2023

56. Mezinárodní organizace pro migraci (IOM). (2024, leden). Bytová a finanční situace uprchlíků z Ukrajiny. IOM. https://dtm.iom.int/reports/czechia-bydleni-financni-situace-uprchliku-z-ukrajiny-srpna-zari-2023
57. Mezinárodní organizace pro migraci. (2023). DTM Česká republika: Socioekonomická situace uprchlíků z Ukrajiny – leden až červen 2023 (česká verze). Displacement Tracking Matrix (DTM). https://dtm.iom.int/reports
58. Mezinárodní organizace pro migraci. (2023). DTM Česká republika: Socioekonomická situace uprchlíků z Ukrajiny – září 2023 (česká verze). Displacement Tracking Matrix (DTM). https://dtm.iom.int/reports
59. Mezinárodní organizace pro migraci. (2023). DTM Česká republika: Socioekonomická situace uprchlíků z Ukrajiny – zpráva za období srpen–září 2023 (česká verze). Displacement Tracking Matrix (DTM). https://dtm.iom.int/reports
60. Mezinárodní organizace pro migraci. (2023). Výzkumná zpráva: Analýza faktorů ovlivňujících mobilitu a rozhodovací procesy vysídlených Ukrajinců v České republice. IOM Česká republika. https://czechia.iom.int
61. Mezinárodní organizace pro migraci. (2023, listopad). Socioekonomická situace ukrajinských uprchlíků se zaměřením na ženy: Česká republika, leden–červen 2023. Displacement Tracking Matrix (DTM). https://dtm.iom.int/reports
62. Mezinárodní organizace pro migraci. (2023q). Co přinese budoucnost? Výzkum zaměřený na uprchlíky v nouzovém hromadném ubytování v Karlovarském a Plzeňském kraji. IOM. https://www.iom.cz/files/IOM-Czechia-COLLAC-Vyzkumna-Zprava-2023.pdf
63. Mezinárodní organizace pro migraci. (2024). DTM Česká republika: Starší uprchlíci z Ukrajiny – socioekonomická situace (česká verze). Displacement Tracking Matrix (DTM). https://dtm.iom.int/reports
64. Mezinárodní organizace pro migraci. (2024f). DTM Česko: Situace starších uprchlíků z Ukrajiny v Česku (zkrácená verze). IOM. https://dtm.iom.int/terms-and-conditions
65. Mezinárodní organizace pro migraci. (2024p, březen). DTM Česko: Socioekonomická situace ukrajinských uprchlíků – Zpráva za rok 2023. Mezinárodní organizace pro migraci. https://czechia.iom.int/
66. Mildnerová, K., & Raúl, N. (2022). Antropologie domova. In H. Horáková (Ed.), Antropologické perspektivy současných světů: trendy, přístupy a výzvy (pp. 59–88). Univerzita Palackého v Olomouci.

67. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. (2023). Metodické komentáře k zákonu Lex Ukrajina IV. https://www.msmt.cz/file/60653/
68. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. (2025, únor). Metodické komentáře k zákonu Lex Ukrajina pro oblast regionálního školství. https://edu.gov.cz/methodology/metodicke-komentare-k-zakonu-lex-ukrajina-pro-oblast-regionalniho-skolstvi/
69. Ministerstvo vnitra České republiky, Krizový informační tým. (2022). Konec nouzového stavu: Komunikační doporučení (aktualizováno 15. 6. 2022). Ministerstvo vnitra ČR.
70. Ministerstvo vnitra České republiky, Odbor azylové a migrační politiky. (2024b). Čtvrtletní zpráva o migraci III. čtvrtletí 2024. https://www.mvcr.cz/migrace/soubor/ctvrtletni-zprava-o-situaci-v-oblasti-migrace-v-ceske-republice-za-treti-ctvrtleti-roku-2024.aspx
71. Ministerstvo vnitra České republiky, Odbor azylové a migrační politiky. (2024a). Čtvrtletní zpráva o migraci: II. čtvrtletí 2024. https://www.mvcr.cz/migrace/soubor/ctvrtletni-zprava-o-situaci-v-oblasti-migrace-za-druhe-ctvrtleti-roku-2024-c-j-mv-99534-2-2024.aspx
72. Ministerstvo vnitra České republiky. (2022a). Čtvrtletní zpráva o migraci: I. čtvrtletí 2022. Odbor azylové a migrační politiky. https://www.mvcr.cz/migrace/
73. Ministerstvo vnitra České republiky. (2022b). Statistika v souvislosti s válkou na Ukrajině - archiv 2022. https://mv.gov.cz/clanek/statistika-v-souvislosti-s-valkou-na-ukrajine-archiv-2022.aspx
74. Ministerstvo vnitra České republiky. (2023). Dočasná ochrana. https://mv.gov.cz/soubor/docasna-ochrana.aspx
75. Ministerstvo vnitra České republiky. (2023). Zpráva o situaci v oblasti migrace a integrace cizinců na území České republiky za rok 2022. https://www.mvcr.cz/migrace/clanek/vyrocni-zpravy-o-situaci-v-oblasti-migrace-a-integrace.aspx
76. Ministerstvo vnitra České republiky. (2023d). Dočasná ochrana v České republice: Zajištění pomoci osobám prchajícím z Ukrajiny z důvodu válečného konfliktu vyvolaného vojenskou agresí Ruské federace. https://prod.frs.gov.cz
77. Ministerstvo vnitra České republiky. (2023m). *Zpráva o situaci v oblasti migrace a integrace cizinců na území České republiky v roce 2022.* Vláda ČR.

https://mv.gov.cz/migrace/clanek/vyrocni-zprava-o-situaci-v-oblasti-migrace-a-integrace-za-rok-2022.aspx

78. Ministerstvo vnitra České republiky. (2024). Zpráva o situaci v oblasti migrace a integrace cizinců na území České republiky za rok 2023. https://www.mvcr.cz/migrace/clanek/vyrocni-zpravy-o-situaci-v-oblasti-migrace-a-integrace.aspx
79. Ministerstvo vnitra České republiky. (2024, 8. března). *Změna v poskytování státního humanitárního ubytování od 1. 9. 2024.* Integrační portál. https://ipc.gov.cz/zmena-v-poskytovani-statniho-humanitarniho-ubytovani-od-1-9-2024/
80. Ministerstvo vnitra České republiky. (2024c). Statistika v souvislosti s válkou na Ukrajině – archiv. Retrieved June 22, 2025, from https://mv.gov.cz/clanek/statistika-v-souvislosti-s-valkou-na-ukrajine-archiv.aspx
81. Ministerstvo vnitra České republiky. (2025). Oficiální informační portál pro cizince. IPC. Získáno 22. ledna 2025, z https://ipc.gov.cz/
82. Ministerstvo vnitra České republiky. (n.d.). *Dočasná ochrana.* Získáno 21. ledna 2025, z https://ipc.gov.cz/docasna-ochrana/
83. Ministerstvo vnitra České republiky. (n.d.). Státní humanitární ubytování. Získáno 21. ledna 2025, z https://ipc.gov.cz/statni-humanitarni-ubytovani/
84. Ministerstvo vnitra. (2023v, květen 11). Metodické doporučení k praktické aplikaci postupů souvisejících s přijetím zákona č. 75/2023 Sb. [PDF]. https://www.mvcr.cz
85. Nařízení vlády č. 73/2022 Sb., o příspěvku pro solidární domácnost. (2022, 23. března). Sbírka zákonů České republiky (částka 41/2022, s. 794). Dostupné z https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2022-73
86. Novotná, H. (2019). Kvalitativní strategie výzkumu. In H. Novotná, O. Špaček, & M. Šťovíčková Jantulová (Eds.), Metody výzkumu ve společenských vědách (s. 257-287). Univerzita Karlova, Fakulta humanitních studií.
87. Novotná, H. (2019). Výběr vzorku a prostředí výzkumu. In H. Novotná, O. Špaček, & M. Šťovíčková Jantulová (Eds.), *Metody výzkumu ve společenských vědách* (s. 289-314). Univerzita Karlova, Fakulta humanitních studií.
88. Novotný, J., Levkova, A., & Drbohlav, D. (2023). Váleční uprchlíci z Ukrajiny v Česku (2022–2023): Situace a subjektivní postoje. Přírodovědecká fakulta UK, Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje. https://geomigrace.cz/wp-content/uploads/2023/03/Vyzkumna_-zprava_uprchlici-z-Ukrajiny_2023.pdf

89. PAQ Research, & UNICEF. (2024, 14. února). *Integrace ukrajinských uprchlíků: 2 roky poté a výhled na 2024+*. https://www.paqresearch.cz/post/dva-roky-pote
90. PAQ Research. (2022, 2. srpna). *Kvalitní bydlení má jen čtvrtina ukrajinských uprchlíků. Ovlivňuje znalost jazyka i vzdělávání dětí.* PAQ Research. https://www.paqresearch.cz/post/ubytovani-ukrajinskych-uprchliku-v-cesku/
91. Pérez Murcia, L. E., & Bonfanti, S. (Eds.). (2023). Finding home in Europe: Chronicles of global migrants. Berghahn Books. https://www.berghahnbooks.com/title/PerezMurciaFinding
92. Prokop, D., Kavanová, M., & Šafářová, K. (2024). Dva roky poté: Bilance života ukrajinských uprchlíků v Česku. PAQ Research. https://www.paqresearch.cz
93. Rada Evropské unie. (n.d.). *Reakce EU na příliv uprchlíků z Ukrajiny.* Získáno 21. ledna 2025, z https://www.consilium.europa.eu/cs/policies/refugee-inflow-from-ukraine/#protec
94. Ralph, D., & Staeheli, L. A. (2011). Home and migration: Mobilities, belongings and identities. Geography Compass, 5(7), 517–530. https://doi.org/10.1111/j.1749-8198.2011.00434.x
95. Samanani, F., & Lenhard, J. (2019, 9. prosince). *House and home.* An Anthro Encyclopedia. Získáno z https://www.anthroencyclopedia.com/entry/house-and-home
96. Skran, C., & Daughtry, C. N. (2007). The study of refugees before 'Refugee Studies'. Refugee Survey Quarterly, 26(3), 15–35.
97. Szaló, C. (2006). Domov a jiná místa/ne-místa formování kulturních identit [Home and the other places/non-places shaping the cultural identities]. Sociální studia, (1), 145–160.
98. Száló, C. (2007). Transnacionální migrace: *Proměny identit, hranic a vědění o nich* (1. vyd.). Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury. ISBN 978-80-7325-136-9.
99. Šafářová, K., Kavanová, M., Škvrňák, M., Marková, L., Kunc, M., & Prokop, D. (2023). Integrace uprchlíků na trhu práce a v bydlení: 6. vlna výzkumu Hlas Ukrajinců – červen 2023. PAQ Research. https://www.mvcr.cz/migrace/clanek/ukrajinsti-uprchlici-v-cesku.aspx
100. Šafářová, K., Kavanová, M., Škvrňák, M., Marková, L., Kunc, M., & Prokop, D. (2023). *Integrace uprchlíků na trhu práce a v bydlení: 6. vlna výzkumu Hlas Ukrajinců – červen 2023*. PAQ Research. https://www.paqresearch.cz

101. Šafářová, K., Prokop, D., Škvrňák, M., & Kunc, M. (2024, 13. února). *Dva roky poté: Uprchlíci z Ukrajiny se integrují, ale stále čelí překážkám.* PAQ Research. https://www.paqresearch.cz/post/dva-roky-pote/

102. Taylor, H. (2009). *Narratives of loss, longing and daily life: The meaning of home for Cypriot refugees in London* [Doktorská dizertační práce, University of East London].

103. UNHCR & IOM. (2024). Nové začátky: Podpora důstojného přemístění ukrajinských držitelů dočasné ochrany do běžného bydlení. Zpráva o možnostech přemístění ukrajinských držitelů dočasné ochrany z hromadných ubytovacích zařízení do běžného bydlení. Úřad Vysokého komisaře OSN pro uprchlíky & Mezinárodní organizace pro migraci. https://www.unhcr.org/cz/

104. UNHCR & Mezinárodní organizace pro migraci. (2022). Regionální plán reakce na ukrajinskou uprchlickou krizi 2023: Kapitola – Česká republika. https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine

105. UNHCR & Mezinárodní organizace pro migraci. (2023). Plán regionální pomoci uprchlíkům 2024: Česká republika (česká verze). Regional Refugee Response Plan. https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine

106. UNHCR & Mezinárodní organizace pro migraci. (2023). Regionální plán reakce na ukrajinskou uprchlickou krizi 2024: Kapitola – Česká republika (česká verze). https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine

107. United Nations High Commissioner for Refugees. (2024). *Regionální plán reakce na ukrajinskou uprchlickou situaci: Kapitola o situaci v zemi Česká republika* [Regional plan for the response to the Ukrainian refugee situation: Chapter on the situation in the Czech Republic]. https://data.unhcr.org/en/documents/details/106539

108. Vietti, F. (2023). The Next-Door Migrant: Autoethnography of Everyday Home Encounters across Difference. In P. Boccagni & S. Bonfanti (Eds.), Migration and Domestic Space: Ethnographies of Home in the Making (pp. 39–57). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-031-23125-4_3

109. Vilar Rosales, M. (2010). The domestic work of consumption: Materiality, migration and home-making. Etnográfica, 14(3), 507–525. https://doi.org/10.4000/etnografica.191

110. Vláda České republiky. (2022, 16. března). Usnesení vlády České republiky č. 207 ze dne 16. března 2022 o vyčlenění volných ubytovacích kapacit v krajích. https://www.zakonyprolidi.cz

111. Wimmer, A., & Glick Schiller, N. (2002). Methodological nationalism and the study of migration. *European Journal of Sociology / Archives Européennes de Sociologie, 43*(2), 217–240.

112. Zákon č. 198/2022 Sb., kterým se mění zákon č. 65/2022 Sb., o některých opatřeních v souvislosti s ozbrojeným konfliktem na území Ukrajiny vyvolaným invazí vojsk Ruské federace… (2022, 24. června). Sbírka zákonů České republiky. Dostupné z https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2022-198

113. Zákon č. 20/2023 Sb., kterým se mění zákon č. 67/2022 Sb., o opatřeních v oblasti školství v souvislosti s ozbrojeným konfliktem na území Ukrajiny vyvolaným invazí vojsk Ruské federace, ve znění pozdějších předpisů. (2023). Zákony pro lidi. https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2023-20

114. Zákon č. 65/2022 Sb., o některých opatřeních v souvislosti s ozbrojeným konfliktem na území Ukrajiny vyvolaným invazí vojsk Ruské federace. (2022, 21. března). Sbírka zákonů České republiky. Dostupné z https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2022-65

115. Zandlová, M. (2019). Rozhovor. In H. Novotná, O. Špaček, & M. Šťovíčková Jantulová (Eds.), *Metody výzkumu ve společenských vědách* (s. 315-352). Univerzita Karlova, Fakulta humanitních studií.

116. Zandlová, M., & Šťovíčková Jantulová, M. (2019). Etika výzkumu. In H. Novotná, O. Špaček, & M. Šťovíčková Jantulová (Eds.), *Metody výzkumu ve společenských vědách* (s. 57-90). Univerzita Karlova, Fakulta humanitních studií.

117. Zetter, R. (2021). Refugees and their return home: Unsettling matters. Journal of Refugee Studies, 34(1), 7–22. https://doi.org/10.1093/jrs/feab005

7 Přílohy

7.1 Příloha č. 1: Seznam informátorů

№	Jméno	Gender	Věk	Rok příchodu	Oblasti původu podle velikosti	Oblasti původu vzhledem ke konfliktu
1.	VSEVOLOD	Muž	35	2022	Velkoměsto	Území pod plnou kontrolou Ukrajiny
2.	SVJATOSLAV	Muž	30	2022	Městys	Území pod plnou kontrolou Ukrajiny
3.	ZORESLAVA	Žena	25	2023	Městys	Území pod plnou kontrolou Ukrajiny
4.	FEVRONIJA	Žena	30	2022	Město	Okupované území
5.	ROXOLANA	Žena	60	2022	Město	Okupované území
6.	JEVPRAKSIJA	Žena	50	2022	Velkoměsto	Území pod plnou kontrolou Ukrajiny
7.	YAROSLAVA	Žena	40	2024	Město	Území pod plnou kontrolou Ukrajiny
8.	BOHUSLAVA	Žena	40	2022	Město	Přifrontová oblast (neokupovaná)
9.	AHAFIJA	Žena	30	2022	Město	Území pod plnou kontrolou Ukrajiny
10.	PARASKA	Žena	35	2022	Město	Přifrontová oblast (neokupovaná)

7.2 Příloha č. 2: Plán polostrukturovaného rozhovoru

0. Kontext / příběh / pozadí

- Město (odkud), věk, vzdělání, rodinný stav, současné zaměstnání.
- Datum příchodu na území ČR, délka pobytu v danem ubytovacím zařízeni.
- Jak jste se dostal/a do ČR?

1. Domov v ČR

- Kde žijete? Kolik lidí zde žije? S rodinou nebo ne? Jak jste získal/a dům?
- Mohl/a jste si vybrat dům (byt)? Pokud ano, proč jste si vybral/a právě tento?
- Jestli hledáte nový být nebo přemýšlíte o přestěhovaní?
- Jak vypadá váš život v ČR, co nyní děláte? Jak vypadá vaše rutina?
- Udělejte mi prohlídku vašim bytem.
- Jak vypadá vaše domácnost? Přizpůsobujete ji něčemu, co vám připomíná váš původní domov?

2. Domov v zemi původu

- Kde jste bydlel/a (dům x byt, město x vesnice apod.), s kým?
- Popište svůj byt/dům.
- Co pro Vás znamenalo opustit svůj domov?
- Vracíte se tam někdy?

- Co se vám líbilo doma ve vaší zemi?
- Na co rad/a vzpomínáte?
- Zažíváte nostalgii po svém původním domově?

3. Domov

- Co Vás jako první napadne, když se řekne „domov“?
- Co pro Vás znamená domov?
- Cítíte se tady jako „doma“?
- Co je podle Vás důležité pro dobrý domov?
- Co doma obvykle děláte (praktiky rutinní a nerutinní)?
- Cítíte se zde v nové zemi jako doma?
- Kdy jste se začal/a cítit více „doma“ v nové zemi?
- Jaké jsou vaše vztahy a interakce se sousedy?

4. Vnímání domova

- Jaké jsou rozdíly mezi vaším současným domovem a domovem, který jste měl/a v zemi původu?
- Co vám ze starého domova nejvíce chybí?
- Máte pocit, že se pro vás váš dům (byt) v Praze stal domovem?
- Co vám pomáhá cítit jako doma?
- Co potřebujete, abyste se zde v ČR cítil/a jako doma?